

PRIHVATANJE RAZLIČITOSTI

PREDRASUDE

KVALITETNI ODNOSI

DANSTVO

NASILJE

VOLONTIRANJE

PRIRUČNIK

POKRENI PROMJENU

MLADI U SVIJETU RAZLIČITOSTI: VODIČ ZA ŠKOLE

KOMUNIKACIJA

RADIKALIZACIJA

EMPATIJA

TERORIZAM

DEMOKRATSKE VRIJEDNOSTI

PODRŠKA

RODNA NEJEDNAKOST

EMPATIJA

NEPRAVDA

MEDIJACIJA

GRADANSKE KOMPETENCIJE

MREŽNA PREMA MANJINAMA

NEPRIHVATANJE

POVEZANOST

ISKLJUČENJE

LJUDSKA PRAVA

STEREOTIPI

TRANSFORMACIJA SUKOBA

IZGRADNJA MIRA

KOMUNIKACIJA

RASIZAM

NASILNI EKSTREMIZAM

DIJALOG

KVALITETNI ODNOSI

POKRENI PROMJENU

**MLADI U SVIJETU RAZLIČITOSTI:
VODIČ ZA ŠKOLE**

NASLOV

Pokreni promjenu! - mladi u svijetu različitosti: vodič za škole

IZDAVAČ

Forum za slobodu odgoja
Đorđićeva 8, 10 000 Zagreb

ZA IZDAVAČA Eli Pijaca Plavšić

AUTORICE

Višnja Pavlović
Ana Munivrana
Marija Roth
Jelena Perak

UREDNIKA Višnja Pavlović

STRUČNI SURADNIK Filip Gospodnetić

LEKTORICA Vanja Kožić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE ACT Printlab d.o.o.

CITIRANJE

Pavlović, V., Munivrana, A., Roth, M. i Perak, J. (2017). "Pokreni promjenu! - mladi u svijetu različitosti: vodič za škole", Zagreb: Forum za slobodu odgoja

Zagreb, 2017.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000975994.

ISBN: 978-953-6958-61-0

Financirano sredstvima programa Europske unije Erasmus +. Sadržaj ove publikacije isključivo je odgovornost Forum za slobodu odgoja i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA UDRUGE

Ovaj projekt sufinancira Ured za udruge Vlade RH. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključivo su odgovornost Forum za slobodu odgoja i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ	9
PRVI DIO. O PROJEKTU „POKRENI PROMJENU!“	11
Sažetak	12
Svrha i ciljevi projekta	13
Europski kontekst projekta	15
Što znamo o radikalizaciji?	16
Uloga učitelja i roditelja	18
Dobre prakse kao sastavnica projekta	21
Aktivnosti projekta „Pokreni promjenu!“	23
Dobrobiti projekta „Pokreni promjenu!“	24
DRUGI DIO. PERSPEKTIVA MLADIH	26
Uvod	26
Interesi učenika	28
Problemi i moguća rješenja	30
Osjećaj sigurnosti	32
Svjedočenje nasilju u školama	33
Nepravda	34
Diskriminacija	36
Budućnost	38
Volontiranje	38
Dodatne obrađene teme i problematike	39
Veza između školskog nasilja i terorizma u Italiji	39
Pregled specifičnih tema obrađenih u britanskom istraživanju	40
Zaključak	42
TREĆI DIO. EDUKACIJSKI PROGRAM „POKRENI PROMJENU!“ – JAČANJE OSOBNIH, SOCIJALNIH I GRAĐANSKIH KOMPETENCIJA	45
Polazišna točka	46
Edukacijski program „Pokreni promjenu!“	48
Ključne teme	52
Identitet i doživljaj sebe	55
Emocionalno učenje mladih	56
Kvalitetni odnosi unutar škole	59
Odrasli kao model u stvaranju kvalitetnih odnosa	61
Sukobi s interkulturalnom dimenzijom i njihovo rješavanje	62
Upaliti iskru	63
Kreativnost u školi	64
Oboji svijet: umjetnost u službi izgradnje mira i aktivnog građanstva	65
Demokracija, ljudska prava i interkulturalnost	67
Stereotipi i predrasude	71
Medijska pismenost	73
Primjena u školi	74

ČETVRTI DIO. ŠKOLSKI PROJEKTI – AKTIVNO UKLJUČIVANJE MLADIH	76
Kako krenuti u projekt s mladima? - Početno planiranje Što nas zanima? - Istraživanje projektne ideje	81
Odaberimo pravi smjer - Definiranje cilja	86
Kako postaviti dobre temelje? - Planiranje i priprema projekta	91
Kako nam ide? - Provedba projekta	95
Provjerimo koliko smo dobri - Evaluacija projekta	97
Podijelimo našu priču - Širenje dobre prakse	99
PETI DIO. PRIMJERI DOBRE PRAKSE	102
Programi medijacije u školama	103
„Oboji svijet! Šarenim bojama tolerancije“ – kreativni radovi djece i mladih	104
Projekt „Sretna škola“	107
Razvoj školskih volonterskih programa	109
Pojedini primjeri školskih projekata	110
ZAVRŠNA RIJEČ: SRETNNA, KVALITETNA I DEMOKRATSKA ŠKOLA	118

BILJEŠKE O AUTORIMA

Ana Munivrana profesorica je psihologije, voditeljica programa Razvoj osobnih i socijalnih kompetencija te trenerica u Forumu za slobodu odgoja. Od 2001. godine radi kao psihologinja, predavačica i voditeljica projekata u područjima obrazovanja, djece i mladih te socijalne skrbi. Koautorica je i urednica Forumovih priručnika "Od srca do srca - komunikacijski modeli kao alat u medijaciji" i "Možemo to riješiti! razumijevanje i upravljanje sukobima". U FSO-u je u suradnji sa školama razvijala program školske medijacije i provodila niz edukacija i projekata u području komunikacije, rada s mladima i rješavanja sukoba.

Marija Roth školska je psihologinja s više od deset godina radnog iskustva u X. gimnaziji „Ivan Supek“ u Zagrebu. Prošla je brojna stručna usavršavanja iz područja pedagogije i psihologije. Diplomirana je psihoterapeutkinja gestalt psihoterapije te provodi terapijski rad s djecom i mladima. Višegodišnja je suvoditeljica školskog volonterskog kluba te je prošla više edukacija iz područja volontiranja. Voditeljica je seminara „Volontiranje u radu s djecom i mladima“. Na projektu „Pokreni promjenu!“ jedna je od trenerica.

Jelena Perak koordinatorica je školskih preventivnih programa u Forumu za slobodu odgoja. Diplomirala je sociologiju i kroatologiju na Hrvatskim studijima te stekla zvanje profesorice sociologije i kroatologije. Tijekom svog rada u Forumu za slobodu odgoja vodila je niz projekata, kao i radionica namijenjenih djeci i mladima iz područja tolerancije, jednakosti i nenasilnog rješavanja sukoba. Voditeljica je Forumovog kreativnog natječaja "Oboji svijet!". Trenutačno pohađa edukaciju iz realitetne terapije i teorije izbora po metodi Williama Glassera, u organizaciji Europskog instituta za realitetnu terapiju. Na projektu „Pokreni promjenu!“ jedna je od trenerica.

Filip Gospodnetić radi u Forumu za slobodu odgoja kao asistent na programu Demokratizacije škola. Diplomirao je psihologiju na Odsjeku za psihologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U Forumu je radio na nizu projekata iz područja građanskog odgoja, nenasilnog rješavanja sukoba, tolerancije i volontiranja. Proveo je niz kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja iz područja nenasilnog rješavanja sukoba, medijske pismenosti, zastupljenosti obitelji u udžbenicima, društvene raznolikosti u obrazovnom sustavu te područja volontiranja. Izlagao je na brojnim psihološkim i pedagoškim znanstvenim konferencijama te je autor ili suautor nekoliko publikacija i znanstvenih radova. Osmislio je seminar „Metoda ankete u obrazovanju“, a kao studentu doktorskog studija psihologije istraživački interes su mu akulturacijski stavovi učitelja prema učenicima izbjeglicama. Suradnik je na projektu „Pokreni promjenu!“.

Višnja Pavlović voditeljica je programa Volontiranje i aktivno građanstvo u obrazovanju i trenerica medijacije i razvoja školskog volontiranja u Forumu za slobodu odgoja. Ima više od deset godina iskustva u kreiranju i provedbi edukacijskih projekata te programa za mlade i stručnjake za rad s mladima. Diplomirala je Rad s mladima u zajednici (engl. Community Youth Work) na Sveučilištu u Jönköpingu u Švedskoj i studentica je magistarskog studija iz programa Dječji studiji (engl. Child Studies) na Sveučilištu u Linköpingu u Švedskoj. Radila je u različitim organizacijama civilnog društva i stekla znatno iskustvo na područjima grupnog rada s mladim ljudima, volonterskog menadžmenta te rada s ranjivim skupinama. Kroz edukaciju iz gestalt psihoterapije razvija savjetodavne i terapeutske vještine. Voditeljica je projekta „Pokreni promjenu!“

Posebna zahvala Eli Pijaci Plavšić i Domagoju Moriću, Forumovim stručnjacima u području građanskog obrazovanja i medijske pismenosti, na doprinosu trećem poglavlju.

Po mojem mišljenju, jedan od glavnih problema današnjih mladih je nisko samopoštovanje. Često propuštaju različite prilike u životu i imaju tendenciju živjeti u trenutku bez da izgrađuju projekte za budućnost. (učenik/ca, Italija)

Razdvajanje ljudi u grupe uzrokuje neslaganje. Živjeti skupa znači da se ljudi slažu. Mogu učiti i prevenirati naslije. (učenik/ca, Velika Britanija)

Mislim da su izvankurikularne aktivnosti jako važne za srednje škole jer još ne znam što želim upisati nakon završetka srednje škole. Želim iskusiti što više, zato u školi sudjelujem u dramskoj skupini i školskom radiju. Volim vidjeti nove stvari i onda odlučiti što mi se više sviđa, tako da mogu odlučiti o profesiji koju ću voljeti. (učenik/ca, Slovenija)

Slažem se da trebamo od samog sebe početi na neki način. Ali i neke druge malo više potaknut' na neke pozitivne promjene. Treba promijeniti i samo društvo, da smo bolji jedni prema drugima, da se više poštujemo, da više komuniciramo. (učenik/ca, Hrvatska)

UVODNA RIJEČ

Često možemo čuti kako naš svijet i naše društvo postaju sve više podijeljeni, kako su ekonomske i socijalne nejednakosti sve veće, a tehnološki napredak nosi i svoje posljedice. Sve to postavlja pred nas neke nove izazove na koje ponekad kao odrasli ne uspijevamo odgovoriti. U svemu tome nije posve jasna ni uloga obrazovnog sustava, što učitelje ostavlja nespremnima da odgovore na ove izazove u okviru svog rada s djecom i mladima i tako budu suvremeni u svom radu.

Mediji prenose sliku svijeta u kojoj su strah, anksioznost i opasnosti dominantne sile koje određuju politike prema različitim društvenim skupinama, naročito onim ranjivima, pa se postavlja pitanje što i kako poučavati i kako uključiti ove teme i probleme u obrazovni proces. Djeca i mladi u ovim pitanjima mogu biti naročito ranjivi te razviti pojednostavljene, pa i radikalne ideje i zaključke, tražeći svoj identitet i razvijajući vlastite stavove koji se mogu održati.

Priručnik „Pokreni promjenu!“ nastao je u sklopu projekta „Pokreni promjenu! – prihvaćanje različitosti kroz interkulturalno obrazovanje i volontiranje“ čiji je cilj osnažiti učitelje, mlade i njihove roditelje u razumijevanju i prepoznavanju složenosti i izazova suvremenog društva te jačanju njihovih osobnih, socijalnih i građanskih kompetencija. Sam priručnik kroz četiri tematska područja nudi različit i bogat sadržaj koji može pomoći učiteljima i stručnjacima u radu s mladima kako bi osnažili mlade i podržali njihov razvoj u zadovoljne, zrele i odgovorne pojedince.

U prvom se dijelu opisuje sam projekt „Pokreni promjenu!“ koji provodi Forum za slobodu odgoja iz Hrvatske u partnerstvu s organizacijama Think Global iz Velike Britanije, Centrom mladih Dravinjske doline iz Slovenije i Centrom za kreativni razvoj „Danilo Dolci“ iz Italije. Opisom svrhe, ciljeva te aktivnosti projekta žele se podijeliti primjeri dobre prakse projekata sa školama koje za cilj imaju jačanje osobnih i socijalnih kompetencija mladih, poticanje interkulturalnog razumijevanja, ali i aktivnog sudjelovanja mladih u društvima u kojima žive. Drugi dio priručnika prikazuje zanimljivosti rezultata istraživanja koja su provedena s mladima u četirima partnerskim zemljama te se čitatelj može upoznati sa stavovima, mišljenjima i vrijednostima mladih koje oni iznose, a vezani su za izazove s kojima se suočavaju oni sami, ali i društva u kojem žive. Sama istraživanja su i temelj edukacijskog programa „Pokreni promjenu!“ koji je opisan u trećem dijelu. Program je namijenjen odgojno-obrazovnim djelatnicima, a nudi sadržaj koji ih osnažuje da kroz svoj rad podrže mlade u razvoju njihove „samootpornosti“, pozitivne slike o sebi, sposobnostima za samoostvarivanje, kvalitetne komunikacije i izgradnje odnosa s drugima i drugačijima. Također, u ovome dijelu se naglašava važnost rada s mladima u područjima demokracije, ljudskih prava, interkulturalnosti, stereotipa i predrasuda, medijske pismenosti te poticanja njihove kreativnosti. Četvrto i peto poglavlje priručnika nude konkretne alate i primjere dobre prakse rada s mladima kako bismo potakli čitatelje na planiranje i provedbu projekata u svojim lokalnim zajednicama.

Priručnik se zove „Pokreni promjenu!“ jer želi podržati mlade, i sve one koji rade s njima u aktivnom djelovanju i stvaranju sredine u kojoj žele živjeti, promičući vrijednosti slobode, nediskriminacije, poštivanja različitosti te razvoj kompetencija koje su potrebne da se pokrene i provede projekt kojim se želi postići promjena u društvu oko nas.

No, prije svega, „Pokreni promjenu!“ govori o promjeni koju možemo pokrenuti u nama samima, u nama koji radimo s djecom i mladima; obraća se našim potencijalima i kapacitetima te našoj motivaciji i inspiraciji u radu s djecom i mladima. A sve s ciljem održavanja djece i mladih u pokretanju promjena unutar sebe, kako bi u današnjem društvu kroz aktivno sudjelovanje u zajednici osjetili i znali da je moguće imati utjecaj i biti važan član zajednice u kojoj žive.

Napomena: Gramatički rod u tekstu ne predstavlja rodnu oznaku i ne izražava preferenciju jednoga spola u odnosu na drugi. Zbog lakše čitljivosti teksta imenice učenici, učitelji i dr. koriste se za osobe i muškog i ženskog spola.

1. DIO

0 PROJEKTU
"POKRENI
PROMJENU"

U kontekstu susreta s različitostima, drugi i drugačiji nas obogaćuju, uče i mijenjaju, no mogu izazvati oprez, strah, tjeskobu i ljutnju, pa i mržnju i diskriminaciju. Susret i dijalog, pravednost, prihvaćanje i samoprihvatanje tada postaju izazov. U bivanju drugačijim izazov ostaje biti svoj, poseban i jedinstven, ali i povezan s okolinom, zauzimati se aktivno za ostvarenje svojih težnji i ciljeva, graditi kvalitetne odnose i zalagati se za pravedniju zajednicu.

SAŽETAK

Projekt „**Pokreni promjenu - prihvaćanje različitosti kroz interkulturalno obrazovanje i volontiranje**” je europski projekt koji Forum za slobodu odgoja iz Hrvatske provodi 2017./2018. godine zajedno s partnerima iz Italije, Slovenije i Velike Britanije, a uz potporu Izvršne agencije Europske unije za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i kulturu (EACEA). Sam projekt predstavlja međunarodnu ekspanziju projekta „Pokreni promjenu! Volontiranje mladih za izgradnju kulture mira” koji je Forum proveo u Hrvatskoj od 2013. – 2015. godine.

Cilj projekta je prevencija radikalizacije mladih u društvu te promocija demokratskih vrijednosti, temeljnih prava, interkulturalnog razumijevanja i aktivnog građanstva među mladima u četiri europske zemlje (Hrvatska, Slovenija, Velika Britanija i Italija).

Projektom se osnažuju učitelji, mladi i njihovi roditelji u razumijevanju i prepoznavanju složenosti i izazova suvremenog društva, a jačaju se njihove osobne, socijalne i građanske kompetencije.

Projektne aktivnosti uključuju:

- **istraživanje o stavovima mladih** (interesi, potrebe, problemi, rješenja) putem fokus grupa s mladima u četiri zemlje
- **program stručnog usavršavanja učitelja i stručnjaka** za mlade u području osobnog rasta i razvoja, aktivnog građanstva i volontiranja
- **izradu kompleta publikacija o interkulturalnom obrazovanju** i dobrim praksama u školama
- **podršku uključenim školama** u pokretanju projekata koji promiču dijalog, poštivanje različitosti i osobni rast i razvoj mladih.

U sklopu projekta provodit će se i osigurati:

- **kreativni natječaj „Oboji svijet”** u sve četiri zemlje – putem kojeg će mladi kreativno izraziti svoje ideje o toleranciji i vrijednosti prihvaćanja različitosti
- **online „knjižnica”** – s korisnim materijalima na četiri jezika koji se mogu primijeniti u radu s mladima.

Projekt se provodi u partnerstvu **Foruma za slobodu odgoja** iz Hrvatske s organizacijama **Think Global** iz Velike Britanije, **Centrom mladih Dravinjske doline** iz Slovenije i **Centrom za kreativni razvoj „Danilo Dolci”** iz Italije. Suradnik na projektu je organizacija **Network of Education Policy Centers**.

SVRHA I CILJEVI PROJEKTA

Projektom se željelo odgovoriti na vrlo specifične zahtjeve natječaja kojeg je EACEA raspisala 2016. godine potaknuta podacima o rastu napetosti između različitih kultura i zajednica nakon povećanog dolaska migranata, ali i terorističkih napada u Europi, i to posebno na sljedeća tri zahtjeva.

- *Poboljšati usvajanje socijalnih i građanskih kompetencija te znanja, razumijevanja i prihvaćanja demokratskih vrijednosti i ljudskih prava.*
- *Podržati učitelje i druge obrazovne stručnjake u nošenju sa sukobima i nošenju s različitostima.*
- *Ohrabriti sudjelovanje mladih u javnom i društvenom životu, unaprjeđivati inkluziju i suradnju s mladima.*

Istraživanja koja ćemo predstaviti u ovom poglavlju pokazuju rastuću napetost između kultura i različitih zajednica te, čak i u obrazovnom kontekstu, sve izraženije netolerantne stavove i ponašanja, kao i nasilje potaknuto pripadnošću raznim zajednicama i skupinama. Škole će u projektu biti osnažene za konstruktivno nošenje s tim izazovima: ukupno će 40 škola u četirima zemljama zajedno s lokalnim udrugama implementirati interkulturalne projekte i projekte prevencije nasilja i izgradnje mira namijenjene mladima.

Zanimljivost projekta je koordiniranje četiriju međunarodnih partnera koji imaju bogato iskustvo u direktnom radu s djecom, mladima i učiteljima u svojim zemljama. Sve četiri partnerske organizacije tijekom projekta zajedno rade na glavnom cilju cjelokupnog natječaja: *prevencija radikalizacije mladih putem promicanja demokratskih vrijednosti i ljudskih prava, interkulturalnog razumijevanja i aktivnog građanstva.*

Više od 2000 mladih u partnerskim zemljama sudjeluje u školskim projektima koje su sami osmislili, a koje podržavaju i nadgledaju njihovi učitelji i mentori te školski volonteri.

Tijekom provedbe ukupno je 110 učitelja i volontera educirano i osnaženo u području različitosti te podizanja svijesti i poučavanja mladih. Relevantne javne institucije su uključene i informirane o provedbi projekta, a škole dobivaju konkretne alate za rad s mladima na pitanjima raznolikosti i različitosti.

U našoj školi postoje brojne različitosti, međutim, najviše se ističu i sve su veće – socioekonomske razlike. Prisutne su i vjerske razlike, koje su jasno izražene kod podjele učenika na nastavi vjeronauka i etike. Prisutne su i kulturalne te svjetonazorske razlike. Našu školu polaze učenici čije su se obitelji tijekom rata doselile iz Bosne i Hercegovine, ali i Romi, Albanci i Česi. Dosta je učenika iz udomiteljskih obitelji te učenika koji žive u teškim prilikama, čiji su roditelji rastavljeni, siromašni ili ovisni o alkoholu. (učitelji, Hrvatska)

EUROPSKI KONTEKST PROJEKTA

Europska populacija postaje sve raznolikija, ne samo zbog migracija povezanih s poslom, obitelji, obrazovanjem i ekonomskim prilikama, već i zbog priljeva izbjeglica te ratnih sukoba u širem okruženju. Osim obogaćivanja i povezivanja kultura, ovi procesi, nažalost, mogu rezultirati i napetim odnosima većine i manjina, nasiljem te radikalizacijom s obje strane.

- **Većinska populacija** tako može razviti predrasude, strah, odbacivanje, prijezir, pa i mržnju prema nekoj manjini.
- **Manjinska populacija** može, pak, razviti isključivost, predrasude i odbacivanje prema većinskoj kulturi te postati u nekom smislu izolirana.

Proteklih desetljeća Europa svjedoči zabrinjavajućim oblicima nasilja povezanim s radikalizacijom, često mladih osoba, građana Europske unije. U Izvješčaju EU o terorizmu iz 2007. i 2014. godine, nasilna se radikalizacija povezuje s vjerski povezanim terorizmom, etno-nacionalističkim i separatističkim nacionalizmom, ljevičarskim i anarhističkim, kao i desničarskim terorizmom.

Mada je sama nasilna radikalizacija rijetka pojava (sa strašnim posljedicama), ono što daleko češće možemo vidjeti kod mladih su:

- **ekstremni stavovi**
- **netrpeljivost**
- **predrasude**
- **diskriminacija** prema slabijima, ranjivima i drugačijima
- **повlačenje u izolirane skupine** i sl.

Što je Pariška deklaracija iz 2015. godine?

Na inicijativu francuske ministrice obrazovanja Najat Vallaud-Belkacem i predsjedavajućeg u Europskoj komisiji za obrazovanje, kulturu, mlade i sport Tibora Navracsicsa, na sastanku europskih ministara obrazovanja u Parizu 17. ožujka 2015. usvojena je Pariška deklaracija. Primarno potaknuti terorističkim napadima, ali i vizijom Europe za budućnost, odlučili su zauzeti jasan stav i potaknuti inicijative s prioritetima:

- osigurati da mladi steknu društvene, građanske i interkulturalne kompetencije, promičući demokratske vrijednosti, temeljna prava, inkluziju, nediskriminaciju te aktivno građanstvo
- jačati kompetencije kritičkog mišljenja i medijske pismenosti, naročito prilikom korištenja društvenih mreža
- poticati obrazovanje djece u nepovoljnom položaju i uskladiti procese u obrazovanju s njihovim potrebama
- promicati interkulturalni dijalog putem svih oblika učenja u suradnji sa svim važnim donositeljima odluka i institucijama.

Polazeći od činjenice da su odgoj i obrazovanje ključni faktori osnaživanja socijalnog kapitala zajednice, zaključujemo kako upravo obrazovni sustav ima veliku i važnu ulogu u razvoju djeteta i mlade osobe u obrazovanu, demokratsku osobu širokih i argumentiranih svjetonazora, a ne u osobu punu predrasuda, stereotipa, neutemeljenih stavova, ili čak osobu koja mrzi druge i u tome postaje radikalna, pa i nasilna. Uz odgoj, upravo obrazovanje može doprinijeti većoj svjesnosti, informiranosti, poznavanju i razumijevanju sebe i drugih te osobnom i socio-ekonomskom napretku, naravno, djelujući zajedno s političkim okruženjem koje mora pridonositi jednakosti i socijalnoj pravednosti.

Društvene, građanske i interkulturalne kompetencije, i s njima povezane vrijednosti poput demokracije, ljudskih prava, inkluzije, nediskriminacije te odgovorno i aktivno građanstvo, temelji su prevencije i sprečavanja predrasuda i diskriminacija. Važnu ulogu ovdje ima promicanje međusobnih spona i interkulturalnog dijaloga na svim razinama, u suradnji s institucijama i donositeljima odluka.

Važan je cilj usmjeren upravo na učitelje: potrebno ih je osnažiti i educirati kako bi se znali suprotstaviti diskriminaciji i uvažiti potrebe učenika raznolikog porijekla te štiti zajednička temeljna prava zasnovana na međusobnom poštovanju i toleranciji.

Ekstremni stavovi se moraju dogoditi kad imamo tisuću ljudi na jednom mjestu (u školi)... Ekstremizam može doći iz neznanja, ali oni su voljni promijeniti svoje mišljenje ako im se pruži prilika za učenjem. (učitelj/ica, London)

Naši učenici nižeg socioekonomskog statusa često su meta pa su izloženi netolerantnim stavovima i ponašanjima svojih vršnjaka. Pripadnost romskoj zajednici također je prepreka s kojom se svakodnevno susrećemo. Biti u istom razredu s romskom djecom izaziva strah, oprez i nepovjerenje. Velik broj slučajeva vršnjačkog nasilja potaknut je pripadnošću raznim etničkim i vjerskim skupinama. (učitelj/ica, Hrvatska)

...veliki broj naših učenika ne vidi svijet izvan našeg grada... Oni o ekstremizmu razmišljaju na temelju onog što čuju, što im je rečeno i na temelju onog što se nedavno događalo u Londonu (npr. teroristički napad na mostu Westminster). Ima dosta njih koji će imati ideju kako je svaki musliman terorist jer jednostavno nisu nikad živjeli među muslimanima, nisu živjeli među drugim nacionalnostima pa je za njih teško vidjeti da postoji veći svijet izvan njihovog. (učitelj/ica, sjeverna Engleska)

ŠTO ZNAMO O RADIKALIZACIJI?

Iako je sama radikalizacija mlade osobe tek krajnji ishod jednog procesa te će učitelji tijekom školovanja vjerojatno uočiti samo neke njegove dijelove, važno je da svaki učitelj osvijesti i prepozna njene osnovne elemente. Učenje o radikalizaciji, naročito u današnjem vremenu, omogućuje nam da saznamo više o sebi i drugima, o društvu u kojem živimo i o tome kako je moguće da još uvijek postoji toliko nasilja, netrpeljivosti i međusobnog nerazumijevanja.

Sam proces radikalizacije nema općenito prihvaćenu jednoznačnu definiciju, no većina postojećih definicija ističe kako se radi o procesu putem kojeg *pojedinač ili skupina* usvaja *sve ekstremnije socijalne, političke ili religijske stavove*, odnosno *ideologiju*, kojom se zahtijeva *značajna promjena u društvu* (Borum 2011). Put do ostvarenja tih promjena može biti nasilan ili nenasilan.

Važno je imati na umu da nenasilni radikalni stavovi i pokreti mogu pozitivno utjecati na društvo, poput Gandhijevog pokreta za neovisnost Indije. Korištenje pak nasilja kao puta do neke društvene promjene, čak i „pozitivne“, uvijek je destruktivno ili u najmanju ruku kontroverzno. Ono za sobom ostavlja niz tragičnih posljedica i žrtava što je uvijek rizik za daljnje nasilje.

Ističe se da postoje **faktori individualne, grupne, pa i masovne radikalizacije** (McCauley i Mosalenko 2009). Već samo poznavanje i razumijevanje ovih faktora može značajno doprinijeti sprečavanju nasilja i diskriminacije.

Individualna razina radikalizacije i s njom povezanog nasilja prati sljedeće procese: osobna osveta, poistovjećivanje s nekom oštećenom skupinom, polagano navikavanje na sve radikalnija djela i samoopravdavanje nasilnih postupaka, ovisnost o ljubavi i privrženosti prema osobi ili grupi koja potiče na radikalne stavove, želja za stjecanjem statusa i povlastica, izolacija od šire skupine i druge. Smatra se da siromaštvo i psihički poremećaji imaju tek mali, znatno manji udio nego što se to uobičajeno vjeruje, no postoji slaganje oko toga da su ekonomske i socijalne nejednakosti te psihološki faktori svakako važno „gorivo“ ovih procesa.

Grupna razina - grupe postaju radikalne putem procesa unutarnje polarizacije (svojevrstne prisile na lojalnost jednoj frakciji), izloženosti samo jednoj izoliranoj „istini“ ili primjerice natjecanja i nadmetanja grupacija za pobjedom i prestižem.

Masovna radikalizacija je ona u kojoj se koriste mediji i masovna propaganda kako bi se manipuliralo osjećajima mučeništva i mržnje i kako bi se „neprijatelj“ prikazao nehumanim sve do razine u kojoj više ne predstavlja ljudsko biće („oni“).

Zanimljivo je koliko su svi ovi procesi prisutni u društvu, no najčešće ne prepoznamo kako utječu na naše stavove i stavove ljudi oko nas.

Čini se kako je na ove procese ranjivija mlađa populacija (adolescenti i mladi, od 15 do 30 godina), a čak postoje trendovi koji govore o radikalizaciji u sve mlađoj dobi (Buijs et al. 2006; Sageman 2008; Sloodman i Tillie 2006). Naime, mladi su u procesu kreiranja i razvoja vlastitog identiteta bez obzira na to kojeg su socijalnog statusa, razine obrazovanja ili kojoj manjini pripadaju, a svijet oko sebe mogu doživljavati zbunjujućim, pa i ugrožavajućim (Kepel, Khosrokhavar i Roy 2005). Uz to, u procesu razvoja je i njihov osobni, socijalni i politički identitet te oni redefiniiraju svoje poveznice s obitelji, prijateljima i okolinom, započinju čitav niz novih odnosa, a to ih sve čini podložnima i ranjivima.

Nerijetko (zahvaljujući, između ostalog, povećanoj sposobnosti apstraktnog mišljenja u kombinaciji s nedovoljnim iskustvom) počinju gajiti snažne stavove, idealizirane i crno-bijele predodžbe te zahtijevati dubinske promjene i kritizirati postojeće sustave (Dalgaard-Nielsen 2010).

Samo po sebi, ovo naravno nije loše i **upravo su mladi ti koji su svojim revolucionarnim idejama često mijenjali svijet na bolje**, no isto tako ove su „radikalne“ ideje nerijetko utemeljene na pojednostavljenim, stereotipnim i nedovoljnim podacima te, ako su praćene idejama nasilja i isključivanja, postaju destruktivne i potencijalno opasne.

Stoga se projekt odnosi upravo na ciljeve uklopljene u obrazovni kontekst u kojem se (ponekad) može opaziti proces radikalizacije kod mladih, a znatno se češće mogu opaziti **predrasude i diskriminacija**.

Naša se škola nalazi u ruralnom području, a oko polovice je učenika pripadnika romske nacionalne manjine. Svi dolaze iz izdvojenog romskog naselja i govore rumunjskim-bajškim jezikom. Svakodnevna interakcija s učenicima te manjine donosi sve očiglednije kulturalne razlike. (učitelj/ica, Hrvatska)

U pitanju su komentari koje čuješ usput, a da ljudi opće nisu svjesni da su uvredljivi. Kad im kažeš: „Pa ne možeš to reći, to je rasistički termin“, odgovaraju: „Ali zašto, zašto je rasistički?“ ...Nije nužno da učenici imaju ekstremne stavove, nego su nesvjesni da su takvi stavovi neprihvatljivi... Mislim da ako si otvoren za diskusiju s učenicima, oni su otvoreni da diskutiraju s tobom. (učitelj/ica, sjeverna Engleska)

Statistički gledano, naša škola ima puno različitosti.(...) Postoji veća muslimanska grupa pa postoji blokada kad treba diskutirati o pitanjima koja predstavljaju izazov iz perspektive islama. Tako da kad djeca kažu: „U mojoj religiji se to ne može dogoditi“, ne postoji prostor za diskusiju. Ako poštujemo i dozvoljavamo različita gledišta, onda je pred nama kao učiteljima velik posao. (učitelj/ica, London)

ULOGA UČITELJA I RODITELJA

Učitelji koji znaju poučavati demokratske vrijednosti, ali i koji osobno žive vrijednosti poput prihvaćanja i poštovanja, jednakosti i ljudskih prava, snažno pridonose prevenciji radikalizacije (Davies 2009; Webber 2011; Pels i de Ruyter 2012), ali i drugih poteškoća učenika.

Istražujući izazove postavljene pred obrazovni sustav danas, postavlja se pitanje jesu li učitelji dovoljno **pripremljeni i educirani za nošenje s pitanjima različitosti, nasilja, pa i potencijalne radikalizacije mladih**. Velik je broj značajnih svjetskih

istraživanja (Buijs et al. 2006; Sageman 2008; Slooman and Tillie 2006; Kepel, Khosrokhavar i Roy 2005) koja opisuju ranjivost mladih na predrasude, diskriminaciju, pa i radikalne stavove i ponašanja, kao i na nedostatne vještine učitelja u prepoznavanju ovog problema i u nošenju s njime (van San, Sieckelink i de Winter 2014). U pedagoškom okruženju stoga postoji veliki rizik da se na određena rizična ponašanja mladih ne reagira i ne odgovara.

Mada je poznato da građanski odgoj i obrazovanje priprema i potiče mlade da se na konstruktivan način uključe u društveni, pa i politički život (Eurydice 2005; 2012), u većini slučajeva učitelji ističu da se ne osjećaju kompetentnima da ga poučavaju, iz više razloga. Jedan je od razloga to što je za poučavanje ljudskih prava, aktivne građanske uključenosti te interkulturalnih i inkluzivnih praksi potrebno imati dosta široko i duboko znanje iz više društvenih i prirodnih znanosti, ali i odlične komunikacijske vještine u raščlanjivanju i vođenju diskusija pri poučavanju o kontroverznim i osjetljivim temama. (Guerin, van der Ploeg i Sins 2013).

Studija Oultona i sur. (2004) pokazala je da se tek 12% učitelja osjeća spremnima razgovarati i poučavati o kontroverznim temama, ponajviše zbog toga što nema jasnih pedagoških uputa i standarda. Složili su se da treba koristiti interaktivne pedagoške metode, no nisu se osjećali spremnima koristiti ih. Zbog toga se nerijetko u školama vrlo kompleksne teme obrađuju prilično površno i jednodimenzionalno.

Djelatnici nisu pripremljeni za tu mogućnost. Velika većina djelatnika ne želi poučavati teme iz obrazovanja za osobni i socijalni razvoj, zdravstveni odgoj i ekonomsku pismenost (op. prev. u Engleskoj se sve tri teme podučavaju u jednom predmetu) i ne znaju kako da reagiraju kad djeca kažu nešto provokativno i neočekivano. Osim onoga „to je protiv školskih pravila“, što uopće ne konfrontira uvjerenja djeteta, misle da ne mogu reći ništa više. Tako da djeca nastavljaju imati iste stavove. (učitelj/ica, London)

Daljnje analize, poput TALIS (2013) i SWD (2015:161), pokazuju da se učitelji često osjećaju neadekvatno pripremljeni **poučavati u multikulturalnom okruženju**. Korijen problema leži u nedostatnom inicijalnom akademskom obrazovanju budućih učitelja. U Europi koja raste populacijom, ali i postaje sve raznolikijeg sastava, nužno je vrlo ozbiljno pristupiti obrazovanju budućih učitelja i odgajatelja, jer oni zaista mogu napraviti jako puno u školskom okruženju u prevenciji buduće radikalizacije.

Ovo je moguće postići promicanjem **inkluzivnih praksi u sustavu obrazovanja**, poput izgradnje zajedništva i uključenosti, volonterskih programa, zatim istinskim poštovanjem svih učenika, kao i vještinama prevencije i rješavanja sukoba te kvalitetnom komunikacijom.

Također je potrebno promišljeno u školski kurikulum uključiti **sadržaje iz aktivnog sudjelovanja i građanstva**. Pokazalo se da kad učenici uče o aktivnom građanstvu putem direktnog sudjelovanja u lokalnim volonterskim akcijama razvijaju niz isprepletenih znanja, vještina i stavova u području građanskog obrazovanja, ali i osobnog i socijalnog razvoja.

No neizmjereno je važna uloga odgajatelja, učitelja i roditelja zbog onoga što oni prenose mladima. Ako i sami gaje stereotipe i predrasude, ili čak imaju radikalne i nasilne stavove prema pojedinim društvenim skupinama, nerijetko će ih prenijeti mladima za koje su odgovorni.

S druge strane, ako škola može ponuditi demokratsko okruženje, mladi imaju šansu doći u doticaj s drugačijim pristupima i razviti utemeljenije i zdravije stavove (nakon argumentiranog iznošenja činjenica i upoznavanja s raznolikim pristupima i stavovima). Ovdje zapravo govorimo o osobnim i socijalnim kompetencijama, ali i o građanskom odgoju. Želimo li odgajati djecu i mlade kao odgovorne građane koji su upoznati i educirani sa svojim pravima te zakonima i osnovama politike, te koji poštuju prava, vjerovanja i vjeru drugih (Davies 2009; Webber 2011), važno je pružiti im takvo obrazovanje, što ih zapravo čini otpornima na ekstremizam i radikalizam (Pels i de Ruyter 2012), ali i na druge negativne utjecaje.

Pri tom su jednako važni i sadržaj i način na koji ih se poučava. Stil odgoja i poučavanja pozitivno je povezan s razvojem demokratskih stavova.

Ako su odrasli:

- otvoreni za diskusiju
- objašnjavaju svoja stajališta i odluke
- omogućuju djeci da pregovaraju (što ne znači da im je sve dozvoljeno, već da imaju pravo na svoj stav i mišljenje) onda doprinose razvoju demokratskog stava.

Škola koja njeguje inkluzivnost, naročito ako u školi postoje etničke i druge različitosti, također će biti uspješnija u smanjenju vjerojatnosti nasilja povezanog s diskriminacijom (Pels i de Ruyter 2012). Kako? Putem:

- njegovanja osjećaja zajedništva
- suradnje
- pravednosti (Hansen 2001; Westheimer i Kahne 2004) umjesto naglašavanja asimilacije i kontrole.

No uz ranjivost dijela mlade populacije, tu je dodatni izazov i činjenica da se većina učitelja i stručnih suradnika ne osjećaju dovoljno sigurnima i kompetentnima reagirati i odgovoriti na pitanja koja im se postavljaju od strane mladih, kao ni voditi raspravu o osjetljivim pitanjima. Zato škole nerijetko reagiraju prekasno, ili nikako (van San, Sieckelinc i de Winter 2014).

Pitanje je kakvu pedagošku i obrazovnu podršku mladi trebaju kako bi se s njima radilo na prevenciji ovog tipa nasilja te kakve programe i projekte škole trebaju razvijati s ovim ciljem?

Tijekom projekta „Pokreni promjenu!“ kreiran je specifičan program te sustav suradnje učitelja, volontera i učenika koji nastoje odgovoriti upravo na ovo pitanje i ponuditi konkretna rješenja.

DOBRE PRAKSE KAO SASTAVNICA PROJEKTA

Kako bi cjelokupni projekt imao dalekosežan učinak i ponudio sveobuhvatan odgovor na postavljene izazove, koristi se niz provjerenih dobrih praksi i aktivnosti koje su se u prethodnim evaluacijama pokazale učinkovite. Možemo ih grupirati u nekoliko kategorija.

Inkluzivni pristup - poštivanje svih učenika s njihovim posebnostima, kao i upotreba vještina prevencije sukoba te komunikacijskih vještina u rješavanju interkulturalnih sukoba od strane djelatnika škole. No za uspješno obrazovanje o ljudskim pravima, aktivnom sudjelovanju u društvu i aktivnom građanstvu potreban je integriran školski kurikulum povezan s dobro isplaniranim kroskurikularnim aktivnostima (Guerin, van der Ploeg i Sins 2013).

Važno je poći od razmišljanja i potreba mladih - u projektu se najprije provodi kvalitativno istraživanje kojim se žele zahvatiti prepreke s kojima se djeca i mladi suočavaju, problemi koje uočavaju u svojim školama i lokalnim zajednicama te njihove vizije rješenja. Rezultati istraživanja su detaljno prikazani u sljedećem poglavlju. Prikazani rezultati bili su polazišna točka prilagodbe postojećih edukacija, koje na taj način postaju utemeljene na potrebama mladih svih četiriju zemalja te mladih koji su učenici škola koje sudjeluju u projektu.

Ulaganje u kompetencije učitelja, odgajatelja i stručnih suradnika i ravnatelja - edukacijski program „Pokreni promjenu!“ razvija širok spektar kompetencija u područjima osobnog, socijalnog razvoja i građanskog odgoja. Dodatna su pomoć publikacije: „Pokreni promjenu!“ zbirka nastavnih priprema koja omogućuje primjenu radionica i nastavnih jedinica u razredima i s mladim ljudima, priručnik „Pokreni promjenu!“ koji, među ostalim, predstavlja i nudi alate za osmišljavanje i vođenje volonterskih projekata s mladima, te „Knjiga dobrih ideja“ koja predstavlja dobre školske prakse i projekte koji služe kao vodič i inspiracija školama u osmišljavanju njihovih vlastitih projekata.

Učenje mladih o volontiranju - kao građanskom angažmanu na razini zajednice te sudjelovanje u programima društveno korisnog učenja, razvijaju kod učenika niz ishoda vezanih uz građansku uključenost koji se pozitivno odražavaju na razini škole i lokalne zajednice.

Inicijative i lokalni volonterski projekti djece, mladih i učitelja - jačaju osobne, socijalne i građanske kompetencije i imaju dalekosežan utjecaj na njihov razvoj i na cijelu zajednicu. Projekti su osmišljeni od strane samih mladih koji tako postaju lideri u svojim lokalnim zajednicama, pokazujući na taj način svoje vrijednosti i uvjerenja, ali i aktivno uključivanje u pružanje podrške (osobito ranjivim skupinama i svojim vršnjacima).

Glas mladih i njihova kreativnost neprocjenjiv su doprinos ciljevima koje želite postići.

Na kreativnom natječaju „**Oboji svijet!**“ sudjeluju škole na način da osiguraju učenicima mentore s kojima će učenici, koristeći se različitim umjetničkim formama, promišljati o temama prihvaćanja i poštivanja različitosti. Učenici slikaju, skladaju, snimaju, pišu, fotografiraju i time izražavaju svoje osjećaje i ideje vezane za različitosti i njihovo (ne)poštivanje te za ono što žele svojoj generaciji. Radovi se šalju na adresu lokalnog koordinatora – organizacije civilnog društva koja okuplja stručnu komisiju, donosi odluku o izboru najboljih radova te ih dodatno promovira na svečanoj priredbi organiziranoj za nagrađene učenike.

Dijeljenje dobrih praksi i evaluacija nude bezbroj prilika za procjenu naučenog i planiranje novih inicijativa.

Dok implementiraju projekte u školama, školski koordinatori se sastaju i razmjenjuju iskustva te dobivaju dodatnu podršku od koordinatora iz partnerskih organizacija u vidu dodatnih predavanja, radionica i savjeta. Tijekom provedbe i nakon završetka pojedinih cjelina, iskustva se evidentiraju, promoviraju i prikupljaju te se posebna pažnja posvećuje uspješnosti i kvaliteti provedbe, kao i procjeni naučenog i dobrobiti aktivnosti za sve uključene.

U našoj školi želimo učenicima približiti razumijevanje toga da iracionalna mržnja i sumnja prema određenoj skupini, naciji, rasi ili religiji „opravdavaju“ diskriminirajuće ponašanje i u svojoj ekstremnoj verziji mogu rezultirati ukidanjem ljudskih prava ili nepravednom prednošću druge skupine. Pokušavamo ih naučiti da se te prepreke mogu savladati kroz komunikaciju između različitih kultura i etničkih skupina, kroz međusobnu interakciju, razumijevanje i pomoć. Važno je da ih poučimo da mentalna inercija ljudi vodi generalizaciji i promatranju svijeta kao crno-bijelog. Vjerovanje u stereotipe ukazuje na to da je osoba odustala od upotrebe vlastite inteligencije i sposobnosti percepcije i prešla na put „najmanjeg otpora“. (učitelj/ce, Hrvatska)

AKTIVNOSTI PROJEKTA

„POKRENI PROMJENU!“

Korak 1. Odabir i stvaranje mreže škola

Škole odabrane za sudjelovanje u projektu u pravilu su one koje imaju iskustva u radu s različitostima te žele podršku i edukaciju. Provode se fokus grupe s učenicima kako bi se saznala perspektiva mladih o tome kako vide probleme poput diskriminacije i isključenosti – rezultati objavljeni u izvještaju „Da sam ja netko“.

Korak 2. Edukacijski program „Pokreni promjenu!\": izgradnja kapaciteta

Program u trajanju od 40 sati razvija kompetencije za demokratsku kulturu koje uključuju stavove, vrijednosti, vještine, znanja i kritičko mišljenje učitelja i mladih s kojima rade. Polazi ga odabrana grupa učitelja i volontera iz projektnih škola. Područja treninga: Osobni i socijalni razvoj, Kreativnost i komunikacijski alati u obrazovanju za različitost, Rješavanje i transformacija konflikata, Građansko obrazovanje i ljudska prava, Medijska pismenost te Vođenje volonterskih projekata s mladima.

Korak 3. Tisuće mladih u akciji

Mladi u četirima zemljama samostalno i aktivno sudjeluju u stvaranju, pokretanju i implementaciji akcija i projekata. U projektima obrađuju probleme interkulturalnosti i raznolikosti, skrećući pažnju na probleme koje smatraju važnima. Smisao projekata je osnaživanje te davanje na značaju razmišljanjima mladih ljudi koji se često osjećaju napušteni i nevidljivi. Osim osmišljavanja i vođenja vlastitih lokalnih inicijativa, mladi sudjeluju u kreativnom natječaju „Oboji svijet!“ koji sadrži njihove originalne i kreativne likovne radove.

Korak 4. Bojimo svijet različitostću

Rezultati i dobre prakse su prikupljeni, objavljeni i dostupni na internetu na četirima jezicima i aktivno promovirani u „Knjizi dobrih ideja za mir“. Online knjižnica s obrazovnim materijalima na četirima jezicima dostupan je u elektroničkom obliku zainteresiranim institucijama i široj publici, kao i dokumentarni video film s rezultatima projekta. Naučene lekcije su sastavljene te su izvučeni glavni zaključci korisni za daljnju implementaciju i diseminaciju programa, također u formi preporuka za buduće javne politike u području interkulturalnog obrazovanja.

DOBROBITI PROJEKTA „POKRENI PROMJENU!“

Ovako sveobuhvatan pristup osigurava utjecaj na više razina:

- 1. Učitelji i volonteri** koji rade s mladima stječu puno šire i dublje razumijevanje pitanja različitosti te su opremljeni za nošenje s osjetljivim temama putem vještina dijaloga i vođenje projekata s mladima. Unaprjeđuju svoj pristup i metode poučavanja te na taj način osiguravaju prostor da se glas mladih čuje, naročito u području različitosti. Dublje razumijevanje interkulturalnog obrazovanja koje stječu omogućuje im pružanje kvalitetnije podrške manjinskim i ranjivim skupinama mladih s kojima rade.
- 2. Škole** uključene u projekt senzibilizirane su putem programa obuke i mentorstva za različitosti prisutne u njihovim specifičnim sredinama te za omogućavanje uvjeta u kojima je svaka mlada osoba prihvaćena i poštovana.
- 3. Mladi** koji su uključeni u projekt produbljuju vlastito kritičko promišljanje i razumijevanje pitanja različitosti te vrijednosti ljudskih prava, slobode i međusobnog poštovanja.
- 4. Organizacije civilnog društva** u zemljama partnerima, koje su iskusne u radu s učiteljima i mladima, dodatno razvijaju vlastite kapacitete, naročito u segmentu podrške školama u prevenciji radikalizacije i povezanih oblika nasilja.
- 5. Partnerske organizacije** uče kvalitetnije procijeniti, a zatim i odgovoriti na specifična pitanja u nošenju s različitostima na nacionalnoj i lokalnoj razini, s dodatnom, europskom perspektivom i perspektivom međunarodne odgojno-obrazovne zajednice. Organizacija – partner u svakoj zemlji – nastavlja raditi na razini javnih obrazovnih politika osmišljavajući dugoročno svoj odgovor na prijetnju radikalizacije mladih, ali i općenito na pitanje poštivanja različitosti u društvu.
- 6. Nacionalne agencije i institucije** koje donose javne obrazovne politike upoznaju se s ishodima i spoznajama projekta, uključujući i to kako se škole nose s različitostima u uključenim zemljama te koji im alati i programi u tome mogu pomoći. Dobivaju najnovije preporuke zasnovane na konkretnim rezultatima projekta te tako mogu utjecati na buduće javne politike i primjereno odgovoriti na pitanja različitosti i prevencije nasilja i radikalizacije.

2. DIO

PERSPEKTIVA
MILADIIH

UVOD

Istraživanje „Pokreni promjenu – interesi, potrebe, problemi i rješenja svakodnevnih izazova učenika” jedna je od aktivnosti projekta „Pokreni promjenu! – prihvaćanje različitosti kroz interkulturalno obrazovanje i volontiranje”. Provedeno je s ciljem razjašnjavanja interesa, potreba, problema i rješenja aktualnih i svakodnevnih izazova učenika u četirima europskim zemljama. Zasebni timovi istraživača partnerskih organizacija u Sloveniji, Italiji i Velikoj Britaniji proveli su istraživanje te napisali pojedinačne izvještaje s rezultatima. Forum za slobodu odgoja u Hrvatskoj je proveo dva istraživanja s ciljem razumijevanja interesa, potreba, problema i rješenja aktualnih problema srednjoškolskih učenika, te će i njihovi rezultati biti prikazani u ovom tekstu.

Istraživanje je bilo podijeljeno u četiri područja. U prvome području ispitivali su se učenički opći interesi, odabir i uključivanje u razne aktivnosti te stupanj zadovoljstva koje im te aktivnosti pružaju. Iz perspektive učenika procjenjivalo se kako kapaciteti škole i lokalne zajednice zadovoljavaju njihove interese. Drugo veliko područje obuhvaćeno istraživanjem bili su aktualni problemi učenika, s naglaskom na identifikaciji njihovih osobnih i generacijskih problema na razini škole i lokalne zajednice. Dodatan naglasak bio je na ispitivanju iskustava učenika o diskriminaciji, predrasudama, stereotipima i poštivanju različitosti. Tako se u fokus grupama raspravljalo i o važnosti poštovanja tuđih mišljenja i stavova, sudjelovanja u procesu donošenja odluka te osjećaju sigurnosti u školi i lokalnoj zajednici.

Treće je istraživačko područje bilo predlaganje rješenja postojećih problema. Uključivalo je stjecanje uvida u primjenu ideja i aktivnosti kojima bi se promijenilo postojeće nezadovoljavajuće stanje. Četvrto područje je sadržavalo razumijevanje koncepta volontiranja i identifikaciju mogućnosti za volontiranje u školi i lokalnoj zajednici.

Spoznaje ovog istraživanja su korištene za razvoj obrazovnih programa učitelja, kako bi učinkovitije prepoznali potrebe svojih učenika i pomogli im u suočavanju s brojnim izazovima. Stoga je fokus grupa kao kvalitativna istraživačka metodologija bila primjereno rješenje za prikupljanje dubinskih informacija o specifičnim temama. Forum za slobodu odgoja osmislio je istraživačka pitanja te ih je poslao partnerima radi komentara i modifikacije. Tijekom provedbe fokus grupa svaki istraživač je mogao obuhvatiti dodatnu specifičnu temu, pridonoseći dubinskom razumijevanju potreba učenika.

Istraživački tim svake od partnerskih zemalja proveo je fokus grupe s učenicima iz škola koje su pristale sudjelovati u projektu. Inicijalno je zamišljeno da sudjeluju samo srednje škole. Međutim, zbog praktičnih ograničenja partneri iz Slovenije su proveli deset fokus grupa s učenicima iz tri srednje i sedam osnovnih škola. Te su škole smještene u pet različitih općina u ruralnim predjelima Slovenije, a sudjelovala je 81 osoba, od kojih je bilo 28 učenika i 53 učenica.

Partneri iz Italije proveli su deset fokus grupa s učenicima iz devet škola smještenih u provinciji Palermo. Škole uključene u projekt se razlikuju po svojim karakteristikama. Samo je jedna osnovna škola, uključene su srednje strukovne škole te srednje škole s umjetničkim, tehničkim, ekonomskim, znanstvenim i općeobrazovnim programima. Sve su škole javne, osim jedne privatne. Neke su smještene izvan grada Palerma, druge su na njegovim perifernim dijelovima, dok su ostale škole u centru grada. U fokus grupama je sudjelovalo 115 učenika, od kojih je bilo 62 muških i 53 ženskih osoba.

Britanska organizacija Think Global provela je istraživanje u srednjim školama Londona i sjeverne Engleske. Nažalost, nije bilo moguće uključiti samo one škole iz Londona koje karakterizira iznimno visoka etnička, vjerska i kulturalna raznolikost. Stoga je uključeno pet škola iz Londona s visokim stupnjem rasne, vjerske i etničke raznolikosti te tri škole iz sjeverne Engleske, koje su smještene u ruralnim sredinama i u kojima dominiraju bijeli učenici britanske nacionalnosti.

U Velikoj Britaniji u projektu je sudjelovalo osam škola. Provedeno je deset fokus grupa s 87 učenika, 46 muških i 35 ženskih. Ostali sudionici fokus grupa nisu naveli spol u službenim formularima potrebnim za provođenje istraživanja. Partneri iz Velike Britanije su intervjuirali učitelje kako bi dodatno produbili sadržaj, te su proveli i *online* istraživanje s učenicima osam škola čime su dobili dodatne informacije o istraživanim temama.

Svaki je partner napravio analizu i izvještaj na temelju unaprijed dogovorenog obrasca. Iz tih je izvještaja Forum za slobodu odgoja izradio usporedbu rezultata fokus grupa po pojedinim zemljama.

U ovome su poglavlju opisane teme zahvaćene fokus grupama objašnjene iz perspektive svake partnerske zemlje kako bi se uočile međusobne sličnosti i razlike. Prikazani su i rezultati dvaju hrvatskih istraživanja: „Da sam ja netko – Istraživanje o stavovima djece i mladih u Hrvatskoj: interesi, potrebe, problemi, rješenja” iz 2014. godine te „Da sam ja netko – stavovi učenika/ca srednjih strukovnih škola o volontiranju i aktivnom građanstvu” iz

2016. godine. Tijekom oba istraživanja provedene su fokus grupe s 12 škola (četiri osnovne škole te osam srednjih škola, različitih usmjerenja) u šest različitih županija.

S obzirom na specifičnost nacionalnih, etničkih, kulturalnih i obrazovnih konteksta partnerskih zemalja, opisane su specifične teme za pojedinu zemlju. Svi zaključci su potkrijepljeni izjavama sudionika, a na kraju je sažeti prikaz rezultata iz četiriju zemalja.

INTERESI UČENIKA

Interesi učenika bili su prva tema ispitivana fokus grupama. Temeljno je istraživačko pitanje bilo *Koji su glavni interesi djece/mladih tvoje dobi?*, sa sljedećim potpitanjima: *Što te sve interesira u životu? Što interesira tvoje vršnjake? Kako odabireš aktivnosti u koje si uključen/a? Imaš li sve potrebno za bavljenje tom aktivnošću? Navedi zanimljive aktivnosti ili projekte u školi i lokalnoj zajednici. Kako vas škola potiče da se uključite u aktivnosti?*

Interesi **slovenskih** učenika vezani su za sadržaje u školi i izvan nje. Sudjelovanje u sportskim aktivnostima je glavni izvannastavni i izvanškolski interes učenika. Slijede sviranje instrumenta, pjevanje u zboru ili sviranje u glazbenom sastavu kao oblici glazbenih aktivnosti. U slobodno vrijeme učenici su manje zainteresirani za čitanje knjiga, druženje i izlaske, zatim aktivnosti u prirodi, računalno programiranje, igranje igara i robotiku. Još je manji interes za pjesništvo, glumu, lutkarstvo ili crtanje jer je u ruralnim lokalnim sredinama mala ponuda takvih aktivnosti.

Kvaliteta izvannastavnih aktivnosti ovisi o kapacitetima i znanju školskog osoblja, suradnji škole s institucijama, udrugama i pojedincima iz lokalne zajednice. Početkom školske godine u školi se objavi popis izvannastavnih aktivnosti koje učenici odabiru prema svojim interesima. U njih se uključuju u društvu s učenicima koje poznaju, a zadržavaju se u njima ako su im zabavne ili im odgovaraju termini održavanja. U sportske i glazbene izvannastavne aktivnosti uključuje se najveći broj učenika, zatim slijede umjetničke aktivnosti, kreativne radionice te sudjelovanje na školskim natjecanjima.

Pojedine izvannastavne aktivnosti se ne provode zbog nedovoljnog broja zainteresiranih učenika, dok u nekim školama učenici moraju birati iz ograničene ponude izvannastavnih aktivnosti. Rijetko se događa da učitelji potiču učenika na bavljenje nekom aktivnošću ako procijene da za nju ima potencijala. O tome kako učenici poimaju važnost izvannastavnih aktivnosti svjedoči citat:

Mislim da su izvannastavne aktivnosti jako važne za učenike srednjih škola. Ja ne znam gdje ću se upisati nakon srednje škole. Želim iskusiti što više različitih aktivnosti, pa sam zato u školskom kazalištu i radiju. Volim probati nove stvari i odlučiti što mi se sviđa, pa mogu odlučiti o odabiru zanimanja koje ću voljeti.

Interesi koji prevladavaju kod **talijanskih** učenika vezani su za sport, glazbu ili neki oblik umjetničkog izražavanja (ples, kazalište, crtanje). Slijedi druženje s prijateljima i izlasci s njima, a na trećem je mjestu zastupljenosti interes koji se odnosi na provođenje vremena s obitelji. Učenici pridaju veliku važnost međuljudskim odnosima, a relativno malo pažnje posvećuju aktivnostima na društvenim mrežama. Talijanski učenici dijele karijeru od zabave, smatrajući da školske obaveze ne bi smjele prevladati nad ostalim aspektima života.

Učenici srednjih škola svjesni su važnosti stjecanja obrazovnih kvalifikacija i pronalaženja posla te istovremeno razmišljaju o ostvarivanju profesionalne karijere i ciljeva. Međutim, mali broj odgovora ukazuje na to da su učenici konkretno posvećeni ostvarenju profesionalnih ciljeva. Kao primjer može poslužiti ovaj citat:

Jako mi je stalo da završim svoje školovanje i pronađem posao vezan uz svoje obrazovanje.

Iako volontiranjem učenici mogu steći razna iskustva, tu aktivnost ne doživljavaju relevantnom u proširivanju svojih vidika. Rijetki volontiraju, a svoja iskustva opisuju na sljedeći način:

Često idem u centar koji vodi brigu o djeci s posebnim potrebama. To je dobro iskustvo, zato što se očekuje da daješ puno, ali zauzvrat dobiješ puno.

U svim talijanskim školama koje su bile uključene u istraživanje, organiziraju se izvannastavne aktivnosti i projekti koji se razlikuju po sadržaju i obilježjima. Srednje strukovne škole provode aktivnosti vezane za traženje posla, tehničke kampove ili sportske aktivnosti zbog muških učenika koji prevladavaju. Srednje škole s općim programima provode različite socijalne projekte i aktivnosti u suradnji s kulturnim i obrazovnim institucijama iz lokalne zajednice.

Učenici **britanskih** škola imaju slične interese kao slovenski i talijanski učenici. Prevladavaju sportske aktivnosti koje „pridonose smanjenju stresa“. Ostali interesi su bavljenje glazbom, bilo kao sviranje instrumenta, skladanje vlastite glazbe ili slušanja glazbe. Različite kreativne aktivnosti s umjetničkim obilježjima, poput pisanja ili fotografiranja zauzimaju značajno mjesto među učeničkim interesima. Zastupljeno je igranje računalnih igrica te druženje s prijateljima. Sljedeći citat daje uvid u važnost sporta u svakodnevnom životu učenika.

Kad sam pod stresom, odem trčati i to mi pomogne da si razjasnim neke stvari.

U **hrvatskom** istraživanju „Da sam ja netko – stavovi učenika/ca srednjih strukovnih škola o volontiranju i aktivnom građanstvu (2016.) provedenom na 39 učenika, 21 muškom i 18 ženskih učenika četiriju srednjih strukovnih škola, interesi učenika se podudaraju s interesima učenika iz triju partnerskih zemalja. Kod učenika prevladava bavljenje sportom, a kod učenica međusobno druženje i obavljanje školskih obaveza. Svi su učenici jako aktivni na društvenim mrežama čemu posvećuju dosta vremena.

Sportske izvannastavne aktivnosti najzastupljenije su u ponudama škola, dok je ponuda nesportskih aktivnosti ograničena. Postojeće aktivnosti poput volonterskih ili ekoloških primaju ograničeni broj učenika pa se svi zainteresirani ne mogu uključiti. Lokalna zajednica omogućuje uključivanje u dobrovoljna vatrogasna društva ili Caritas, često jedina u određenoj sredini, pa je izbor sužen.

Učenici iz ruralnih sredina se ne mogu uključiti u brojne aktivnosti zbog loše prometne povezanosti. Usklađivanje školskih obaveza s terminima izvanškolskih aktivnosti je dodatan izazov. Učenička pasivnost i nedostatak interesa za aktivnim provođenjem slobodnog vremena, te provođenje vremena na društvenim mrežama dodatni su problemi zbog kojih mladi nisu dovoljno aktivni u školi i izvan nje. Idući citat govori o razlozima nedovoljnog angažmana mladih u nekim aktivnostima.

Mislim da postoje mogućnosti, ali problem je u tome što su sve ove aktivnosti centralizirane, u centru... Ona bi se htjela baviti odbojkom, ali je to nemoguće zato što je tu jedini trening koji može obaviti. Znači da se organiziraju, možda, treninzi negdje blizu, mislim da bi se puno više ljudi i uključilo. Da se iznajmi neku dvoranu ili nešto. Od vatrogasaca ili nečega. To bi se moglo.

PROBLEMI I MOGUĆA RJEŠENJA

U ovom se dijelu teksta opisuju problemi s kojima se učenici suočavaju u školi i izvan nje. Glavno istraživačko pitanje namijenjeno sudionicima fokus grupa bilo je: *Koji su glavni problemi učenika tvoje dobi? Ono je bilo praćeno sljedećim potpitanjima: Što brine tvoje vršnjake, koji su problemi tipični za školu i izvan nje? Osjećate li se sigurno u školi i izvan nje? Jeste li iskusili ili svjedočili nasilju? Jeste li doživjeli neku nepravdu, svjedočili nepravdi oko vas ili u lokalnoj zajednici? Osjećate li se isključeno u školi ili lokalnoj zajednici? Osjećate li da vas drugi učenici ili učitelji isključuju? Što se događa ako je netko drugačiji? Kako se odrasli odnose prema nekome tko je drugačiji? Sudjelujete li u rješavanju problema u školi i lokalnoj zajednici i kako? Što vam je potrebno da biste riješili problem i kome se možete obratiti za pomoć ili savjet? Kako vidite svoju budućnost i koliko ste optimističari u vezi s njome?*

Problemi s kojima se **slovenski** učenici suočavaju su školske obveze. Da bi osigurali nastavak školovanja, učenici žele imati dobre ocjene i biti uspješni. Dodatni problem je nedostatak vremena za bavljenje izvanškolskim aktivnostima zbog prevelikog školskog opterećenja. S druge strane, neki su učenici toliko opterećeni izvanškolskim aktivnostima da nemaju dovoljno vremena za redovito obavljanje školskih obveza.

Učenici smatraju da im je važan izazov održavanje pozitivne slike o sebi pa se uspoređuju i nadmeću s drugima, te zadovoljavaju standarde određenog tjelesnog izgleda. Žele biti popularni i svidjeti se drugima, biti prihvaćeni u drugim grupama, strahuju da će izgubiti prijatelje, a zbog nedostatka vremena ne mogu se družiti s drugim ljudima. Rijetki su učenici nezabrinuti za vlastitu budućnost, primjer: *Ne znam što bi me brinulo.*

Ne znam što bi me brinulo. Imam što za jesti i piti, tako da ne znam zbog čega bih se brinuo

Tjelesno i psihičko nasilje su glavni problemi **talijanskih** učenika, što je veći problem od alkohola i droga. Žrtve nasilja se često razlikuju od dominantne grupe po tjelesnom izgledu, etničkoj pripadnosti, nepoznavanju jezika ili vanjskoj karakteristici poput odjeće. Sljedeći citat oslikava situaciju nasilja u talijanskim školama:

To se dogodilo mojem kolegi iz razreda. On je Rumunj i ne govori dobro talijanski, pa su ga ostali kolege iz razreda isključili.

Konformiranje vršnjačkim pritiscima i postizanje poželjne slike o sebi je idući problem. Učenici smatraju da neće biti prihvaćeni i da će ih isključiti iz grupe ako ne zadovolje određene standarde. Budući da talijanski učenici izražavaju blisku vezanost za obitelj, izvor problema predstavljaju obiteljski odnosi, poput smrti člana obitelji ili razvoda roditelja. Zbog ovakvih nepovoljnih obiteljskih okolnosti učenici mogu biti žrtve nasilja i diskriminacije.

U **hrvatskom** istraživanju jedan je od glavnih problema nedostatak vremena za bavljenjem aktivnostima u slobodno vrijeme. Ponekad preopterećenost nastavom dovodi do pada intrinzične motivacije za školom. Primjer je sljedeći:

Meni osobno, na primjer, treba više vremena i odmora jer smo mi u školi po cijeli dan: i ujutro, i popodne. I kad dođem navečer, trebala bih učiti, ali nemam volje za učenje. Htjela bih više odmora i vremena, i spavanja da bih ostvarila bolje svoje ciljeve.

Glavni problemi hrvatskih učenika se odnose na školu i prihvaćanje vršnjaka. Prema mišljenju većine učenika u školi se teorijsko gradivo predaje „na suhoparan i nezanimljiv način, s premalo praktičnog rada“, a učenicima strukovnih škola praktični je rad najvažniji. Učitelji favoriziraju pojedine učenike, prema ostalima se odnose kao prema

kolektivu, a učenici nemaju osjećaj da se vrednuje njihovo mišljenje. Tome u prilog pridonosi sljedeći citat:

U ovom stoljeću prevladava mišljenje da su djeca grozna. Mislim jesu, nismo mi bajni, jer stvarno znamo ispilit' nekog profesora. Ali to nije razlog da se netko odnosi prema nama u smislu da ne poštuje naša prava. Nisu profesori bezgrješni, oni isto znaju pogriješiti'.

Hrvatskim učenicima iznimno je važno mišljenje njihovih vršnjaka. Razlikovati se od većine znači ne biti prihvaćen u grupu. Neprihvaćenost može biti u obliku isključivanja iz društva, ogovaranja, izrugivanja ili nasilja. Neprihvaćanje vršnjaka je uzrokovano drugačijim izgledom, odjećom, stanovanjem u ruralnoj ili urbanoj sredini te stavovima o određenim temama. U školama koje pohađaju pripadnici nacionalne manjine neprihvaćenost se zasniva na nacionalnoj i vjerskoj osnovi. Da bi se uklopili među kolege, učenici prihvaćaju različita rizična ponašanja poput pušenja ili konzumacije alkohola. Primjer za to jest:

Puno prijatelja je počelo pušiti ili piti samo kako bi bili prihvaćeni, čak i uzimati droge.

OSJEĆAJ SIGURNOSTI

Slovenske škole i lokalne zajednice daju učenicima osjećaj sigurnosti. Nasilje u školi je zabranjeno školskim pravilnicima i učitelji ga u školi preveniraju. Učenici su svjesni da postoje devijantni pojedinci i skupine u lokalnim zajednicama, ali ih izbjegavaju i kreću se u skupinama svojih prijatelja. Njihov stav o ulaženju u opasne situacije prikazuje sljedeći citat:

Nemam razloga ulaziti u bilo kakvu opasnu situaciju. Družim se s ljudima koje volim i znam da me neće povrijediti.

Talijanski srednjoškolci se osjećaju sigurno u školi i izvan nje. Međutim, osjećaj sigurnosti u lokalnoj zajednici varira ovisno o tome gdje se učenici kreću. Učenici doživljavaju Palermo kao tipičan veliki grad u kojem se povremeno događaju loše stvari. U vrijeme provedbe istraživanja među učenicima nije bio izražen strah zbog potencijalnih terorističkih napada.

Osjećaj sigurnosti u **hrvatskim** srednjim školama povezan je s nasiljem koje se u njima događa. U nekim školama je iznimno izraženo tjelesno nasilje, pa se učenici brane korištenjem sile. Osjećaju nesigurnosti u školi pridonosi i odnos između manjine i većine. U školama koje pohađaju pripadnici nacionalnih manjina, većinski učenici se osjećaju nesigurno zbog pona-

šanja manjine. Mnogi učenici strukovnih škola žive u učeničkim domovima u kojima je velika prevalencija nasilja zbog čega učenici imaju smanjeni osjećaj sigurnosti.

O osjećaju nesigurnosti govori sljedeći citat:

U osnovnoj školi hodao sam bez brige, neće mi ništa bit', a tu baš i ne, uvijek hodam spreman da me netko napadne.

Učenici u **britanskom** istraživanju nisu eksplicitno razgovarali o sigurnosti u školi, nego su načeli temu o školi kao sigurnom mjestu za raspravu o ekstremnim stavovima i osjetljivim temama.

U istraživanju su ispitivani i britanski učitelji, koji su školu opisali kao sigurno mjesto na kojem učenici mogu raspravljati o osjetljivim pitanjima i ekstremnim stavovima. Međutim, oko polovice učenika je označilo školu sigurnom za raspravu o osjetljivim temama. Učenici škola iz sjeverne Engleske smatraju da škola nije sigurno mjesto za raspravu, a samo manji broj učenika tvrdi suprotno. Uočljiva je razlika u percepciji sigurnosti škole kod učitelja i učenika. Dok učenici doživljavaju školu umjereno sigurnim mjestom za raspravu o osjetljivim temama, učitelji imaju suprotno mišljenje. Tome u prilog svjedoči mišljenje učitelja:

Učenici znaju da se mogu obratiti svojem tutoru, predstavniku godine, a imamo i ambasadora protiv školskog nasilja...

SVJEDOČENJE NASILJU U ŠKOLAMA

Slovenski učenici su svjedočili različitim nasilju u školi i izvan nje. Prevladava tjelesno nasilje koje je uzrokovano utjecajem alkohola ili je nastalo kao posljedica vrijeđanja. Neki su učenici govorili o *prijateljskim tučnjavama* između prijatelja i braće ne smatrajući ih oblikom nasilja. Mnogi su slovenski učenici bili žrtve, ali i svjedoci verbalnog nasilja, iako neki učenici verbalno nasilje ne smatraju oblikom nasilja. Prepoznata je i zastupljenost nasilja na društvenim mrežama, s negativnim posljedicama za žrtvu. Nakon što su bili svjedoci nasilja, učenici se obraćaju odraslima, učiteljima, roditeljima ili socijalnim radnicima.

Talijanski učenici su također svjedočili nasilju u školi, ujedno jednom od najvećih problema s kojim se suočavaju. Za razliku od slovenskih kolega, učenici talijanskih škola se ne obraćaju učiteljima za podršku, nego se oslanjaju na roditelje ili braću i sestre. Kako se učenici nose s iskustvom nasilnog ponašanja govori sljedeći citat:

Nisam ostao prijatelj s učenicima iz srednje škole, to je bilo loše iskustvo koje sam želio zaboraviti.

Učenici **hrvatskih** škola svakodnevno su okruženi raznim oblicima nasilja. Osim tjelesnog nasilja koje prevladava među djecom, zastupljeno je i emocionalno nasilje poput vrijeđanja, izrugivanja i izmišljanja priča. Rašireno je nasilje na internetu i društvenim mrežama.

Učenici sukobe rješavaju razgovorom s nekim u koga imaju povjerenja, poput bliskih prijatelja i obitelji. Vrlo rijetko odabiru razgovor s učiteljima o nekom problemu povezanim s nasiljem. Ako i razgovaraju s učiteljem, vrlo su suzdržani jer smatraju da ne mogu slobodno reći što misle. Učenici su razvili vlastite mehanizme suočavanja s nasiljem u školi. Naglašavaju važnost snalažljivosti, provođenja dobrih izbora, kao i odabira prijatelja s kojima se može razgovarati. Sljedeći citat prikazuje učeničko razmišljanje o rješavanju problema.

Ja kad imam problem, ja ga rješavam na bilo koji način, prvo na mirni, a ako ne na mirni, onda kako bude.

Slučajevi ekstremizma u **britanskim** školama su rijetki. Manifestiraju se u obliku sudjelovanja u anti-muslimanskim prosvjedima, kao ozbiljno nasilje ili izražavanje ekstremnih stajališta. Nasilni incidenti se vežu za izražavanje rasizma, nazivanje drugih teroristima, vjerski zasnovano vrijeđanje, seksističke komentare, tjelesno zlostavljanje, ruganje na osnovi etničkog porijekla. Unatoč pojavi takvih incidenata, većina učenika nije svjedočila izražavanju ekstremnih stajališta u školi, a nisu uočene ni indicije o njihovoj radikalizaciji. Sljedeći citat opisuje neke takve događaje:

Neke su se stvari dogodile. Jedan je učenik donio „je suis Charlie“ poster u školu. Neki muslimanski učenici su se uzrujali.

Britanski učenici smatraju da se mogu obratiti svojim učiteljima za raspravu o osjetljivim temama, poput rasizma, seksizma ili ekstremnih političkih ili vjerskih svjetonazora.

NEPRAVDA

Slovenski učenici nepravdu vežu za obrazovni sustav, školski kontekst i pristrano ocjenjivanje. Smatraju da financijski status učenika, spol/rod, popularnost i trenutno raspoloženje učitelja određuju pristranost ocjenjivanja. Osjećaj nepravde među učenicima javlja se zbog međusobnog lažnog optuživanja ili kada učitelji neopravdano optuže učenike za nešto što nisu napravili. U takvim situacijama često izbije konflikt.

Provokacije bez jasnog razloga česte su među slovenskim učenicima, a započinju ih oni koji su u poziciji moći. Neke karakteristike poput nacionalnosti, posebnih potreba, so-

cijalnog ili ekonomskog statusa mogu biti poticaj za provociranje ili verbalne napade. Dodatan izvor nepravde je nejednako sankcioniranje učenika za isto nedjelo. Učenici prepoznaju nepravdu i smatraju je lošom. Ako svjedoče nepravdi, pomažu žrtvi tako da razgovaraju s njom ili traže pomoć odraslih osoba.

Sljedeći citat iznosi učeničko mišljenje o tome zašto nastaje nepravda:

Problem nastaje zato što se nitko ne brine o vlastitim stvarima. Smatram da to nije pravedno – kad bi se svatko brinuo o vlastitim poslovima, svatko bi postigao vlastite ciljeve.

Talijanski učenici najviše nepravde doživljavaju oko pristranog ocjenjivanja i ponašanja učitelja prema učenicima. Učitelji ponekad zanemare nasilje koje doživljavaju učenici nižeg socioekonomskog statusa ili oni koji se razlikuju od većine, što učenici smatraju nepravednim.

Učenici percipiraju socijalnu nepravdu u domeni rada ili javnog sektora, što se može poduprijeti ovim citatom:

...nepravda u području zdravstva, ljudi ne vjeruju više javnom zdravstvu, nego odlaze privatniku jer je javni sistem neučinkovit...

Britanski učenici bi htjeli promijeniti ponašanja drugih učenika tijekom odmora i stanki za ručak. Učenici su nezadovoljni što se neki guraju preko reda, željeli bi raznolikiju hranu te više aktivnosti tijekom stanke. Dodatni prostori za mlade, aktivnosti namijenjene suzbijanju diskriminacije i izgradnji društvenog razumijevanja su neke od želja britanskih učenika za razvoj lokalne zajednice. Učenici smatraju da im škola pruža potporu u rješavanju problema u školi i lokalnoj zajednici, ali smatraju da im je potrebna dodatna podrška kako bi se mogli bolje nositi sa strahom od neuspjeha, doživljajima tjelesnog nasilja u školi te strahom od procjenjivanja, što su neki od glavnih problema britanskih učenika.

S druge strane, britanski učitelji imaju drugačije mišljenje o vodećim problemima u školi. Smatraju da su roditeljska podrška i uključenost u školovanje vlastite djece nedovoljni. Na sljedećem mjestu su problemi uzrokovani aktivnošću na društvenim mrežama ili manifestirani na njima. Emocionalni izazovi poput kontrole ljutnje, pritiska za postignućem i sniženog samopoštovanja idući su problemi koje učitelji britanskih škola identificiraju. O tome učitelji kažu:

Naš najveći izazov je da naučimo roditelje kako da podupru učenike da teže svojim ciljevima.

DISKRIMINACIJA

Okolo polovice ispitanih **slovenskih** učenika bilo je žrtva diskriminacije, dok ostala polovica njih nije, a većina je učenika svjedočila diskriminaciji. Razlozi diskriminacije su spol/rod, nacionalnost ili tjelesne i/ili psihološke razvojne teškoće. Zdravstveni razlozi, seksualna orijentacija, socioekonomski status ili osobni interesi mogu potaknuti diskriminaciju.

Okolo polovice učenika je pomoglo diskriminiranim osobama tako da su se neki obratili školskom osoblju, neki roditeljima, a neki svojoj braći i sestrama. Samo je manji broj učenika direktno razgovarao s diskriminiranim vršnjacima, kao i onima koji su ih diskriminirali. Drugi su pak uključivali diskriminiranog učenika u grupne aktivnosti kako bi ga upoznali sa svojim prijateljima.

Slovenski su učenici imali različite poglede na to kako raditi s osobama uključenim u diskriminativni odnos. Organizirali bi radionice sa žrtvama diskriminacije u kojima bi dijelili svoje osjećaje i priče, te radionice podrške za nošenje s posljedicama diskriminacije. Predložili su radionice u kojima bi se učenici stavili u različite uloge i tako doživjeli stanja drugih osoba. Smatraju da je potrebno imati uvid u obje pozicije u diskriminativnom odnosu, što može objasniti njihove prijedloge radionica:

Teško je procijeniti situaciju ako ne znate argumente s obje strana.

Talijanski učenici tvrde da se generalno dobro međusobno slažu. Međutim, neki se učenici osjećaju isključeno zbog hobija ili interesa koje većina nema:

Osjećam se isključeno zbog ideoloških razloga, zato što su moje misli artikulirane i postoje drugi koji nemaju ista mišljenja kao i ja, te osjećam da me drugi ne razumiju.

Neki se učenici samoinicijativno isključuju jer ne žele pripadati određenoj grupi, što potkrepljuje ovaj citat:

Radije se volim sam isključiti iz grupe nego da me drugi isključe, zato što se ne osjećam ugodno sa svojim vršnjacima nego se osjećam ugodnije sa starijim ljudima.

Drugi se samoinicijativno isključuju jer ne odobravaju ponašanje svojih kolega. Primjerice, jedan se učenik udaljava od kolega koji imaju problem s alkoholom i drogom što obrazlaže:

U krugu svojih prijatelja vidim ružne situacije, ljudi koji se na van čine dragi, a imaju problem vezan za alkohol, droge i pušenje, pa ih se klonim.

Događa se da učenici lošijeg socioekonomskog statusa isključuju one boljeg socioekonomskog statusa. Ovaj slučaj pokazuje da diskriminacija i isključivanje mogu biti usmjereni od bilo koje grupe prema članu bilo koje druge grupe, a može se objasniti ovim citatom:

Ove godine sam igrao nogomet s ekipom starijih dječaka od kojih su mnogi dolazili iz lošijeg socijalnog konteksta i na početku smo bili isključeni. Jednim dijelom su nas ismijavali zato što smo bili mlađi, kao i zbog naše ekonomske situacije. S druge strane, djelovalo je kao da su preplašeni i zavide nam. Međutim, nakon što smo bili skupa jednu godinu, takve su stvari prestale.

U **hrvatskim** školama diskriminirani su učenici koji se razlikuju od većine, neovisno o vrsti njihova obilježja. Hrvatski učenici naglašavaju ulogu edukacija i radionica na temu tolerancije i prihvaćanja različitosti. Smatraju da bi morao postojati neki zajednički prostor između različitih grupa kako bi se bolje upoznali. Nasilnike doživljavaju osobama kojima je potrebna podrška, čiji se problemi manifestiraju kroz nasilje. O tome govori sljedeći citat:

Od malena slušamo svoje roditelje, našu okolinu, prema tome se usmjeravamo. Ali to ne mora nužno biti tako. Učimo i sami kasnije možemo vidjeti da je to pogrešno. I naši roditelji, bake i djedovi, svi griješe, nemaju savršena razmišljanja. Zato bi trebalo izgraditi sebe kao osobu, držati do nekih moralnih i pozitivnih stavova.

Britanski učenici se osjećaju isključenima zbog oduzimanja moći donošenja odluka na razini škole, što objašnjavaju svojom dobi. Vršnjaci ih isključuju ne pozivajući ih u chatove na društvenim mrežama, na temelju vanjskih karakteristika poput frizure ili odjeće. Nekada je isključivanje utemeljeno na osnovi interesa ili hobija. Primjer oduzimanja moći u donošenju odluka može ilustrirati ovaj citat:

Zabrinjavajuće je kada se u tvoje ime donose odluke nad kojima ti nemaš kontrolu.

BUDUĆNOST

Što se tiče budućnosti, kod **slovenskih** učenika su se jasno iskristalizirali ciljevi završetka škole, pronalaženja posla i zasnivanja obitelji. Kod **hrvatskih** učenika, naprotiv, izražena je briga o budućnosti nakon završenog školovanja. Smatraju da im je budućnost nesigurna. **Talijanski** i **britanski** istraživači nisu ovoj temi posvetili pažnju jer su obrađivali druge, kontekstualno relevantne sadržaje.

VOLONTIRANJE

Pitanja u fokus grupama vezana za volontiranje bila su: *Jeste li upoznati s volontiranjem? Što ono znači? U čemu je njegova svrha? Koje vam mogućnosti za volontiranjem nudi škola? Jeste li uključeni u volontiranje? Navedite što biste još voljeli probati. Što vam je najinteresantnije u vezi volontiranja?*

Slovenski učenici opisuju volontera kao osobu koja voli pomagati drugima, pomaže samoinicijativno i želi biti korisna, nije plaćena zbog toga i ne očekuje ništa za uzvrat. Slovenski su učenici volontirali u dobrotvorne svrhe, prvenstveno skupljajući ili prodavajući predmete; volontirali su u društvenim, ekološkim, obrazovnim ili zdravstvenim akcijama, a najmanje u području kulture.

Slovenske škole provode volonterske akcije skupljanja određenog materijala, poput čepova za boce, starog papira, praznih baterija i spremnika za tonere, igračkaka ili školskog pribora. Učenici u okviru škole sudjeluju u kampanjama čišćenja, pomoći u učenju, pomaganju učenicima s posebnim potrebama te pomažu u drugim školskim projektima i događajima.

Izvan škole učenici mogu volontirati u dobrovoljnom vatrogasnom društvu, skupljanju sredstava za organizacije koje se bave zaštitom životinja, aktivnostima u lokalnoj zajednici, crkvi, vrtiću ili domu za starije osobe.

Međutim, kod učenika dijelom postoji konceptualna nejasnoća o naravi volontiranja jer miješaju volontiranje s doniranjem krvi ili donacijama novaca siromašnim osobama. Neki su spomenuli kako je obavljanje kućanskih poslova volontiranje, kao i članstvo u izvanškolskim aktivnostima poput izviđača. Što znači biti volonter kazuje sljedeći citat:

Biti volonter je iskustvo koje mijenja život i omogućava da se obje strane dobro osjećaju.

Talijanski istraživači su temi volontiranja posvetili relativno malo vremena tijekom provedbe fokus grupa, pa nije bilo moguće dobiti cjelovitu sliku o volontiranju u talijanskim školama. Samo je mali broj talijanskih učenika bio direktno uključen u volontiranje. Neki

su volontirali u izviđačima, neke su učenice bile uključene u prihvatni centar za imigrante u Palermu, dok većina nikada nije volontirala.

Hrvatski učenici su volontiranje doživjeli kao dobrovoljnu prosocijalnu aktivnost za koju ne dobivaju financijsku naknadu. Njihove definicije volontiranja uključuju samo pomaganje drugim ljudima, s naglaskom na socijalnu dimenziju volontiranja. Međutim, postoji nesrazmjer između školske ponude volonterskih aktivnosti i učeničkih percepcija volontiranja. Dok učenici doživljavaju volontiranje kao aktivnost pomaganja drugima, škola promiče skupljanje financijskih sredstava u humanitarne svrhe kao volontiranje. Sljedeći citat je primjer učeničkog shvaćanja volontiranja:

Mislim da je volontiranje, u biti, poticanje ljudi da rade dobre stvari, ne zbog novaca, nego jednostavno zato što žele dobrobit nekom drugome.

Učenici su na različite načine uključeni u volontiranje. Aktivni su ili u školskom volonterskom klubu ili župi, u Crvenom križu ili dobrovoljnom vatrogasnom društvu kao dijelovima lokalne zajednice. Neki nisu uključeni u volontiranje zbog prostorne udaljenosti ili loše prometne povezanosti, a drugi zbog školskih ili sportskih obaveza.

Direktna volonterska iskustva hrvatskih učenika su vezana za volontiranje s drugim ljudima, ali uočavaju da im škola kao institucija ne daje dovoljnu podršku u volontiranju. Također smatraju da nedostaje ljudi koji bi pokrenuli masovnije volonterske aktivnosti. Učenici najviše volontiraju zbog osobne ispunjenosti i zadovoljstva, druženja s drugima te uočavanja direktnih posljedica svoga rada.

DODATNE OBRAĐENE TEME I PROBLEMATIKE

Pojedinačni nacionalni timovi istraživača su kroz fokus grupe zahvatili i zasebne teme kojima su se htjela pobliže razjasniti postavljena istraživačka pitanja. **Talijanski** istraživači su proučili odnos između školskog nasilja i terorizma.

VEZA IZMEĐU ŠKOLSKOG NASILJA I TERORIZMA U ITALIJI

Učenici smatraju da školski nasilnici i teroristi imaju nekoliko zajedničkih karakteristika. I jedni i drugi zbog osobnih loših iskustava razvijaju mržnju prema svima oko sebe. Žele se osjećati snažnima i biti u centru pažnje, pa koriste tjelesnu snagu, nasilje ili ponižavaju druge da bi se tako osjećali. Imaju „zatvoren mentalitet, izraženu konzervativnost te ne vole raznolikost. Školski nasilnici i teroristi opravdavaju svoje postupke na osnovi određenih motiva. Citat oprimjeruje stajalište da teroristi imaju loša osobna iskustva:

Mislim da su članovi ISIS-a bili normalni ljudi koji su imali lošu prošlost i nasilne životne događaje, te su željeli uzvratiti.

Učenička poimanja o tome tko postaje teroristom idu u dva smjera. Neki smatraju da školski nasilnici mogu postati teroristi, dok većina učenika smatra da se terorizmu priklanjaju žrtve nasilja. To je njihova reakcija na ranu izloženost nasilju što izaziva rastući osjećaj patnje koji se manifestira kao terorizam.

Njihov bijes raste iz dana u dan i stvorene frustracije izadu na površinu.

PREGLED SPECIFIČNIH TEMA OBRAĐENIH U BRITANSKOM ISTRAŽIVANJU

Prije i tijekom provedbe fokus grupa u Velikoj Britaniji dogodilo se nekoliko terorističkih napada. Prvi je bio u ožujku 2017. na londonskom mostu Westminster, zatim je svibanj 2017. obilježen terorističkim napadom u Manchesteru, a u lipnju iste godine bio je napad na londonskoj tržnici Borough. Ovakav splet okolnosti je djelomice odredio sadržaj fokus grupa te otvorio prostor za raspravu o određenim temama. One su vezane za identitet učenika, pojam raznolikosti, imigraciju, razumijevanje ekstremizma te kontekstualiziranje identiteta, raznolikosti i ekstremizma.

Britanski učenici najviše vezuju vlastiti identitet za aktivnosti kojima se bave. Manji broj učenika se identificirao s vlastitom etničkom, vjerskom ili kulturalnom grupom, a malo su pažnje posvećivali rodnom identitetu. S obzirom na to da se slabo identificiraju s navedenim identitetima, posvećuju im relativno malo pažnje, unatoč tome što su upravo ti identiteti objekt diskriminacije.

Učenici doživljavaju raznolikost kao dinamičnu društvenu silu koja može spojiti, ali i razdvojiti ljude. Raznolikost je dobra jer ljudima omogućava učenje o različitim kulturama, ali istovremeno mogu biti izloženi rasizmu, diskriminaciji, predrasudama i stereotipima. Londonske škole, miješane na etničkoj, religijskoj i drugoj osnovi, smatraju da je stupanj integracije stranaca u njihove lokalne zajednice relativno visok. Shvaćanje o negativnim posljedicama razdvajanja ljudi oslikava idući citat:

Podjela ljudi u grupe uzrokuje neslaganje. Ljudi se mogu slagati ako žive skupa. Mogu učiti i prevenirati nasilje.

U sjeveroistočnom dijelu Engleske gdje nema toliko novih doseljenika stupanj integracije nije tako visok. Zanimljivo je da učenici iz sjeverne Engleske pokazuju nešto više zabrinutosti oko integracije u odnosu prema londonskim učenicima. Učenici iz obje skupina, neovisno o stupnju raznolikosti njihovih lokalnih zajednica, smatraju da je integracija dobra.

Učenici ne povezuju koncepte imigracije i raznolikosti jer različito poimaju koristi i nedostatke tih dviju pojava. Kada su govorili o imigraciji, navodili su važnost dopuštanja drugima da uđu u zemlju iz humanitarnih razloga. Ipak, skeptični su prema imigraciji jer se boje prenapučenosti zemlje, nedostatka prostora i radnih mjesta. O tome kažu:

Zabrinut sam zbog imigracije jer imam osjećaj da će nam poslovi biti ograničeni zbog ljudi koji dolaze iz drugih zemalja.

Sudionici fokus grupa su zadovoljni stupnjem integracije učenika raznolikog porijekla u svoje škole. To vrijedi za škole s velikim brojem učenika iz različitih etničkih, vjerskih ili jezičnih skupina. Škole u sjevernoj Engleskoj pohađa bjelačko stanovništvo, u kojima ima malo učenika pripadnika drugih etničkih skupina. Učenici sjevernoengleskih škola kažu kako je integracija nešto manje uspješna.

No učenici u školama sjeverne Engleske su rijetko u kontaktu s različitim kulturama i pripadnicima drugih etničkih skupina. Ponekad se diskriminatorno izražavaju bez potpunog razumijevanja o tome što točno rade. Naprotiv, učenici pripadnici različitih manjinskih etničkih skupina u londonskim školama najčešće kontaktiraju s pripadnicima vlastite grupe i imaju malo kontakta s britanskim stanovništvom izvan škole. Učitelji se dakle suočavaju s nekoliko izazova. Jedan je da britanski učenici na sjeveru Engleske imaju malo kontakta s etničkim manjinama, a etničke manjine u Londonu imaju malo kontakta s britanskom većinom izvan škole.

RAZUMIJEVANJE EKSTREMIZMA

Učenici percipiraju ekstremizam kao povijesni fenomen potkrepljujući ga primjerima iz prošlosti. Asociraju ekstremizam s nasiljem, mržnjom, religijom ili rasizmom, praćen ksenofobijom i manjkom tolerancije prema shvaćanjima drugih ljudi. Učenici nisu izravno povezivali ekstremizam i terorizam niti su navodili specifične terorističke napade koji bi se mogli povezati s ekstremizmom. Kao primjer ekstremizma navodili su samo Islamsku državu, a kao ilustracija svijesti o međupovezanosti ksenofobije i rasizma može poslužiti ovaj citat:

Rasizam, ksenofobija, ekstremizam - svi su oni povezani.

Učenici tumače ekstremizam u širem povijesnom geopolitičkom kontekstu, a ne kroz aktualne političke i međunarodne tenzije kao moguće okidače terorističkih napada u Velikoj Britaniji. Neki sudionici istraživanja su povezivali ekstremizam i politiku. Iako su

učenici upoznati s ekstremnim svjetonazorima, političkim grupacijama, geopolitičkim zbivanjima i događajima, nisu ih međusobno povezivali, kao što ih nisu povezivali ni s ekstremizmom.

PERCEPCIJA ULOGE DRUŠTVENIH MEDIJA

Odnosi među učenicima na društvenim mrežama su značajan problem za učitelje. Provođe puno vremena rješavajući konflikte među učenicima koji potječu s društvenih mreža i eskaliraju u školi. Uočavaju da je zbog aktivnosti na društvenim mrežama učenicima narušeno samopoštovanje, a roditelji nemaju uvid u to što njihova djeca rade preko društvenih mreža. Također, učenici ponekad nemaju kapacitete da procijene relevantne i vjerodostojne podatke na društvenim mrežama.

To predstavlja značajan izvor problema za emocionalni razvoj i psihološku dobrobit učenika, kao i za vještine njihovog kritičkog mišljenja. S ovim razvojnim poteškoćama učitelji moraju izlaziti na kraj, a štetnosti društvenih mreža opisuju ovako:

Zlorababa društvenih mreža je najveći problem. Predstavnici godine cijelo vrijeme imaju posla sa sukobima koji su započeti preko društvenih mreža.

ZAKLJUČAK

Učenici slovenskih, talijanskih, britanskih i hrvatskih škola imaju najviše interesa za sportske i glazbene aktivnosti (koje su im i najdostupnije). Aktivnosti organizirane u školi ovise o školskom kurikulumu, vrsti škole, a aktivnosti izvan škole ovise o karakteristikama lokalne zajednice. Kvaliteta njihove provedbe ovisi o školi, kapacitetima učitelja, interesu učenika te raznim logističkim čimbenicima.

Učenički problemi se odnose na: školsko postignuće, odnos između učitelja i učenika, prihvaćenost među kolegama, zadovoljavajući tjelesni izgled i sliku o sebi.

Vrlo su jake kolektivne norme (Bettenhausen i Murnighan 1985), poput tjelesnog izgleda ili nekih rizičnih ponašanja. Čini se da je konformiranje određenim rizičnim ponašanjima ili tjelesnom izgledu na osnovi normativnog društvenog utjecaja (Aronson, Wilson i Akert 2005) nužno za prihvaćenost među vršnjacima.

Osjećaj nepravde je povezan s doživljenim problemima. Pristrano ocjenjivanje ili nejednako sankcioniranje učenika zbog njihovih nedjela izaziva jak osjećaj nepravde. Učenici smatraju da je nepravda uzrokovana njihovom pripadnošću različitim grupama zbog čega neki imaju povlašteni tretman. Očito je da socijalna kategorizacija (Tajfel 1982) može poslužiti kao adekvatno objašnjenje učeničkog osjećaja nepravde.

Svrstavajući druge u kategorije koristeći načela socijalne kategorizacije (Tajfel 1982) te formiranjem socijalnog identiteta (Tajfel i Turner 1979) započinje diskriminacija među učenicima. Vrlo se često diskriminira na osnovi spola, roda, nacionalnosti, etničke ili religijske pripadnosti. Ove su osobine prisutne kod svih ispitivanih učenika i mogu biti temelj za diskriminaciju neovisno o zemlji ili vrsti škole.

Učenici volontiranje opisuju kao dobrovoljnu aktivnost kojom se pomaže drugima bez financijske naknade. Ovakvo poimanje je u skladu s postojećim istraživačkim perspektivama (Wilson 2000) volontiranja kao prosocijalnog ponašanja. Učenici navode da vole raditi direktno s ljudima jer vide neposredne posljedice svoga rada. Unatoč želji da se uključe u volonterske aktivnosti, nekada to ne mogu napraviti zbog potkapacitiranosti škole, lokalne zajednice i logističkih problema.

Pozornost pobuđuje veza između školskog nasilja i terorizma. U učeničkim objašnjenjima da nasilnici i žrtve mogu postati teroristi ima teorijskog opravdanja. Doosje, Moghaddam, Kruglanski, de Wolf, Mann i Feddes (2016) objašnjavaju da radikalne i ekstremističke skupine usvajaju određenu ideologiju koja im pomaže racionalizirati nasilje nanoseno članovima grupa koji su inicijalno uzrokovali njihovu patnju.

Identitet je vezan uz sklonost radikalizaciji jer su marginalni članovi grupa nedefiniranog identiteta podložni utjecaju radikalnih grupa koje pružaju jasan okvir djelovanja (Hogg, Kruglanski i van den Bos 2013).

Zanimljivo je da se učenici najviše identificiraju s aktivnostima koje su im od najveće važnosti, a manje naglašavaju etničke, religijske ili jezične dimenzije svog identiteta. Moguće je da na taj način smanjuju mogućnost međugrupne diskriminacije, što predstavlja oblik zaštite od druge grupe.

Kontakt među pripadnicima različitih grupa pomaže smanjenju predrasuda i povećanju pozitivnih stavova među pripadnicima različitih grupa (Pettigrew 1998). Direktni kontakt među pripadnicima različitih grupa može dovesti do percepcije koristi imigracije i društvene raznolikosti za razvoj društva. Učenici koji imaju više kontakta s učenicima drugih etničkih ili vjerskih skupina smatraju da je raznolikost dobra. Međutim, učenici doživljavaju imigraciju kao realističnu prijatnu prirodnim i materijalnim resursima, što objašnjava teorija integrirane društvene prijatnje (Stephan i Stephan 2000).

Rezultati ovog istraživanja upućuju na to da je pred učiteljima velik izazov. Moraju raditi s učenicima koji pripadaju različitim etničkim, vjerskim ili jezičnim skupinama. U ovakvom multikulturalnom okruženju potrebno je razumjeti procese razvoja identiteta, međugrupne dinamike, konformiranja normama te rada u multikulturalnim sredinama.

Uronjenost mladih u različite internetske platforme s kojima učitelji nisu dovoljno dobro upoznati predstavlja dodatan izazov. U ovom području potrebno je raditi na povećanju kritičnosti prema konzumaciji medijskog sadržaja i poticati učenike da razne fenomene stavljaju u širi geopolitički kontekst kako bi stekli širu sliku o događajima u svijetu.

Stoga se učiteljima preporučuje poticanje učenika na izražavanje svojih stavova i mišljenja. Učiteljeva otvorenost za diskusiju te objašnjavanje vlastitih stajališta i odluka pridonosi razvoju demokratskih stavova učenika. Ako škola njeguje osjećaj zajedništva, suradnju i pravednost, bit će uspješnija u smanjenju nasilja vezanog uz diskriminaciju. Preporučljivo je da učitelji razvijaju učeničko kritičko mišljenje i dublje razumijevanje društvenog konteksta. Pružanje podrške učenicima u pronalaženju osobnog zadovoljstva, poštovanja, prihvaćanja te osjećaja angažiranosti još je nešto čemu učitelji trebaju težiti u svom radu.

Rezultati ovog istraživanja su poslužili za razvoj obrazovnog programa za učitelje koji će svojim radom stvarati zadovoljne, zrele i odgovorne pojedince. Teme obrađene u programu će omogućiti učiteljima da bolje podrže jačanje osobnih i socijalnih kompetencija mladih kako bi potakli učenike da preuzimaju odgovornost i oblikuju svijet oko sebe. Sadržaj obrazovnog programa se detaljno opisuje u sljedećem poglavlju.

3. DIO

**EDUKACIJSKI PROGRAM
„POKRENI PROMJENI!“
– JACANJE OSOBNIH,
SOCIJALNIH I GRADANSKIH
KOMPETENCIJA**

Ponekad se osjećam isključeno od svojih prijatelja jer se osjećam malo drugačijom od njih. (učenica, Italija)

NAJVIŠI REZULTAT OBRAZOVANJA JEST TOLERANCIJA

(HELEN KELLER)

POLAZIŠNA TOČKA

Istražujući koncepte i sadržaje koji čine osnovu edukacijskog programa, pa tako i čitavog projekta, nužno je bilo dodatno istražiti koji su to uzroci, odnosno faktori koji doprinose razvoju radikalnih stavova i ponašanja mladih.

Uz dobro poznate razvojne faktore rizika koji se javljaju unutar obitelji, škole i zajednice te samih predispozicija ranjivosti mladih, zanimalo nas je postoje li i neke specifične odrednice koje prethode upravo nasilnim, pa i radikalnim stavovima prema određenim društvenim skupinama.

Javid Ahmad u svom članku „Pet puteva do radikalizacije“ iz 2015. godine na jednostavan način opisuje pet faktora rizika. Ukratko, to su:

1. *osobno nezadovoljstvo, ozlojeđenost, povrijeđenost te uvjerenost u nepravdu koja inspirira na akciju kako bi se poduzelo nešto da se to ispravi*
2. *sklonost traženju jasnih i jednostavnih odgovora na vlastite sumnje, pitanja i probleme u religiji ili nekom ideološkom sustavu vjerovanja*
3. *jaka usmjerenost na svoju društvenu mrežu, ovisnost o nekom tko je utjecajan i karizmatičan, kao i povodljivost i sklonost slijeđenju grupe, vršnjaka i sl.*
4. *jaka želja da se utječe, da se postigne neka društvena ili politička promjena, spremnost da se „učini sve“ za neki cilj*
5. *siromaštvo i nezaposlenost mladih; naročito mladića, manjak prilika, usluga, ideja; izolacija i udaljšavanje iz društva.*

Pitajući se što bi bila protuteža gore nabrojanom, moguće je zaključiti kako se „lijeak“ krije u:

1. pronalazaženju osobnog zadovoljstva, poštovanja, prihvaćanja te osjećaja pozitivne angažiranosti koja inspirira na akciju za neki konstruktivan cilj
2. razvoju kritičkog mišljenja i dubljem shvaćanju svijeta u kojem živimo
3. povezanosti, asertivnosti, pozitivnim i snažnim odnosima i poveznicama te mreži podrške
4. želji da utječemo na pozitivne promjene oko sebe: na realan i konstruktivan način (poput aktivnog građanstva)
5. prilikama za obrazovanje i zaposlenje mladih; uslugama i idejama koje ih povezuju.

Ono što nam je također bilo važno je temeljiti edukacijski program na perspektivi mladih. Obuhvatili smo i njihove uvide, promišljanja o glavnim problemima njihove generacije te prijedloge njihovih rješenja koji su dobiveni kroz rezultate istraživanja putem fokus grupa (opisano u prethodnom poglavlju). Rezultati pokazuju da mladi imaju iskustva diskriminacije, nepravde, osjećaja nesigurnosti, socijalne isključenosti te radikalizma i ekstremizma, kao i brige za budućnošću i perspektivom društava u kojima žive. Iskustvo istraživača koji su razgovarali s mladima je da oni itekako imaju što reći u vezi tih tema te da im je bilo važno razgovarati o tome.

Osjećam se optimistično jer zapravo otvaramo razgovor o ovim pitanjima. Znete, ako ih ignoriramo, onda se nikad neće riješiti, a ako pričamo o njima, onda je to bar korak u pravom smjeru. (učenik/ca, Velika Britanija)

Stoga se sadržaj edukacijskog programa temelji na potrebama mladih koje su prepoznate u istraživanju te se nude smjernice i alati koji nam mogu pomoći da podržimo rast i razvoj mladih u zadovoljne, zrele i odgovorne pojedince. Kroz različite teme, program progovara o važnosti razvoja „samootpornosti“ kod mladih, razvoja pozitivne slike o sebi, sposobnosti za samoostvarivanje, kvalitetne komunikacije i izgradnje odnosa s drugima. Veliki naglasak u cijelom projektu je i na podršci mladima u preuzimanju aktivne građanske uloge u društvu u kojem žive. Kroz aktivno sudjelovanje, mladi uče prepoznati društvene probleme i pronalaziti ideje u njihovu rješavanju te tim za njihova rješenja, te time realiziraju vlastite zamisli kojima oblikuju zajednicu u kojoj žive.

Slažem se da trebamo od samog sebe početi na neki način. Ali i neke druge malo više potaknut' na neke pozitivne promjene. Treba promijeniti i samo društvo, da smo bolji jedni prema drugima, da se više poštujemo, da više komuniciramo. (učenik/ca, Hrvatska)

EDUKACIJSKI PROGRAM „POKRENI PROMJENU!“

Glavni je cilj edukacijskog programa jačanje i razvoj kompetencija učitelja, stručnih suradnika i ravnatelja u nizu područja, poput: *komunikacije i odnosa, dijaloga (s naglaskom na osjetljive teme poput stereotipa, predrasuda i interkulturalnih razlika), demokratskih procesa, medijske pismenosti, ljudskih prava, rješavanja sukoba i prevencije nasilja.*

Također su ohrabreni i osnaženi u *uključivanju mladih u lokalne akcije i programe volontiranja, vršnjačke podrške*, kao i u *podršci inicijativama mladih* usmjerenih prosocijalnom ponašanju, empatiji, poštovanju razlika i međusobnom razumijevanju.

Socijalno i emocionalno učenje, koje se razvija tijekom ovih aktivnosti, postaje osnova za cjeloživotne lekcije koje mladi mogu ponijeti sa sobom u život i u odraslu dob.

Učenici će, naime, biti uključeni u konkretne aktivnosti koje će razviti njihove kompetencije poput empatije, razumijevanja, spremnosti na pomoć i na rješavanje sukoba i zahtjevnih situacija na konstruktivan način – kompetencije koje ostaju usađene tijekom njihovog odrastanja.

S obzirom na to da se nasilje i radikalizacija često događaju u kontekstu deprivacije (ne nužno ekonomske, već i psihološke ili socijalne), unutar potrage za vlastitim identitetom te dodatno potaknuto osobnim problemima i željom za osvetom, ovaj program njeuguje vrijednosti i kapacitete za:

- **psihološku dobrobit i osobni razvoj**
- **emocionalnu pismenost**
- **građanske kompetencije**
- **povezanost s drugima**
- **pozitivne stavove prema različitosti**
- **multiperspektivnost**
- **dublje razumijevanje svijeta.**

Stoga su razvijeni sadržaji i aktivnosti koji stvaraju prilike za suradnju između različitih skupina (manjinskih, većinskih), koje mogu obogatiti ovaj kontakt i suradnju inovativnim idejama u području volontiranja, međusobne podrške, poštovanja i razumijevanja te kreativnosti.

Korištene su pri tom različite teorije i koncepti, poput:

- **nenasilne komunikacije i mirovnog obrazovanja**
- **transformacije sukoba**
- **kvalitetnih i pozitivnih odnosa**
- **samodeterminacije**
- **ljudskih prava i interkulturalnosti**
- **predrasuda i stereotipa, diskriminacije**
- **empatije.**

S obzirom na to da je percepcija društvene nepravde još jedan važan faktor radikalizacije, sadržaj je obogaćen brojnim temama iz **građanskog odgoja i obrazovanja** te **aktivnog uključivanja mladih** unutar demokratskog okvira društva.

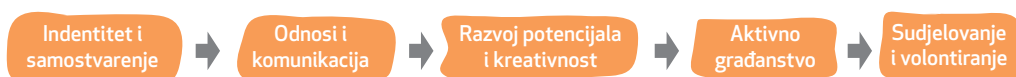
Program razvija kompetencije za demokratsku kulturu (Barret i sur. 2016), što uključuje vrijednosti, stavove, vještine, kao i znanja te kritičko razmišljanje. Naglašene su vrijednosti ljudskih prava, dostojanstva, kulturalne raznolikosti, demokracije, pravednosti, jednakosti i vladavine prava.

Preispituje se i podržava stav otvorenosti za različito i drugačije te za drugačija vjerovanja, običaje i stavove, kao i stavovi poštovanja, osobne odgovornosti, samoeфикаsnosti i kritičkog promišljanja.

Pet područja, odnosno modula uključuju teme:

- 1. Identitet i sreća**
- 2. Odnosi, komunikacija i suradnja**
- 3. Samostvarenje i kreativnost**
- 4. Aktivno građanstvo i medijska pismenost**
- 5. Volonterski projekti mladih.**

Petodnevni edukacijski model može se vizualno predstaviti sljedećim prikazom:

Što se tiče osobnih i socijalnih vještina, cilj je programa razviti vještine u područjima odnosa, empatije, kritičkog razmišljanja, komunikacije, suradnje i rješavanja sukoba. Cilj je da sudionici nauče više o sebi, o vlastitim stereotipima, predrasudama, uvjerenjima i strahovima, ali i da steknu temeljna znanja iz ljudskih prava, demokracije, aktivnog građanstva i medijske pismenosti.

Važan dio programa su i materijali, poput ovog priručnika i Zbirke nastavnih priprema *Pokreni promjenu!*, koja omogućuje primjenu više od 40 različitih radionica u razredima i skupinama mladih.

TEORIJSKA PODLOGA EDUKACIJE „POKRENI PROMJENU!“

Sam program kombinacija je individualnog (psihološkog) i sociološkog pristupa pitanju prevencije. Cilj jest razvoj osobne snage, ali i razumijevanje odnosa, kao i društva uključujući građansku svijest i sudjelovanje.

U teorijskom smislu, program se oslanja na širok spektar teorija i koncepata. Jedna od njih je teorija psiholoških potreba, odnosno samodeterminacije (Deci i Ryan 2000), s naglaskom na razvoj u adolescenciji i specifičnim potrebama za povezanošću, autonomijom i kompetentnošću. Pod utjecajem ovog modela, ali i teorija identiteta Eriksona i Marcie (1960., 1980.), polazna je pretpostavka da je većina emocionalnih problema i problema u ponašanju tinejdžera uzrokovana neispunjenim psihološkim potrebama te poteškoćama u formiranju identiteta.

U dijelu edukacije koji govori o odnosima i komunikaciji, polazne su teorije i humanistički modeli poput *nenasilne komunikacije* Marshalla Rosenberga (2003), *osobnog jezika* T. Gordona (2008) te *kvalitetne škole* W. Glassera (1999). Eriksonov model *razvoja identiteta* također je vrijedna baza u razumijevanju krize adolescencije (Erikson 1968), kao i Bronfenbrennerov *ekološki model* (1979) koji obogaćuje prethodne modele sociološkom perspektivom, uzimajući u obzir raznolike kontekstualne faktore koji pridonose razvoju (poput obitelji, škole, susjedstva, zajednice i šire).

Dio edukacije koji je posvećen temama iz građanskog odgoja i obrazovanja, a kroz koji se obrađuju teme demokracije, ljudskih prava, interkulturalnosti, stereotipa i predrasuda te medijske pismenosti, oslanja se također na mnogo dokumenata i teorija. Polazni dokumenti su Pariška deklaracija (17. ožujak 2015), Opća deklaracija o ljudskim pravima, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava te publikacija Kompetencije za demokratsku kulturu (Vijeće Europe, 2016). Navedeni materijali čine temelj u razumijevanju za ophođenje prema drugima i drugačijima, osnaživanje za borbu protiv predrasuda te pripremanje za život u demokratskome društvu, kako na nacionalnome tako i na globalnome nivou.

Teme medija i medijske pismenosti oslanjaju se na niz teorijskih koncepata teoretičara poput Waltera Lipmanna, Dennisa McQuaila, Jamesa W. Pottera, ali i strateških dokumenata poput Grunwaldske deklaracije o medijskoj pismenosti (UNESCO 1982) ili Pariške deklaracije o medijskoj i informacijskoj pismenosti u digitalno doba (UNESCO 2014). Teorija medijske pismenosti obrađena je kroz definiciju Europske komisije (2013), koja je definira kao sklop od tri važna područja: korištenja vještina, kritičkog razumijevanja i komunikacijskih sposobnosti.

Nakon sudjelovanja u programu stručnog usavršavanja, učitelji, drugi školski djelatnici i mladi volonteri osnaženi su za razumijevanje i nošenje s različitostima te su razvili dodatne osobne, socijalne i građanske kompetencije, što im omogućuje da kreiraju održivi obrazovni kontekst s vrlo raznolikim skupinama mladih.

TABLICA. KOJE BI TO KOMPETENCIJE TREBALI RAZVITI UČITELJI I DRUGI ŠKOLSKI STRUČNJACI, A KOJE MLADI?

Ishodi učenja za polaznike programa Što će umjeti?	Ishodi učenja za mlade Što će umjeti?
<ul style="list-style-type: none"> - razumjeti i vrednovati proces oblikovanja identiteta mladih - definirati faktore rizika i zaštite u razvoju - razumjeti osnovu adolescentne krize identiteta 	<ul style="list-style-type: none"> - razumjeti i prihvatiti vlastiti identitet i jedinstvenost - prepoznati utjecaj kulture, okruženja i drugih utjecaja koji ih oblikuju
<ul style="list-style-type: none"> - primijeniti znanja o psihološkim potrebama u adolescentnom razvoju u svom radu s mladima 	<ul style="list-style-type: none"> - definirati vlastite ciljeve i prepoznati svoje i tuđe potrebe
<ul style="list-style-type: none"> - steći dodatna znanja o samoaktualizaciji mladih putem škole, hobija i drugih aktivnosti - pružiti podršku i ohrabrenje mladima u ostvarenju potencijala 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati prilike u okruženju i vlastite potencijale za ostvarenje ciljeva
<ul style="list-style-type: none"> - koristiti kreativne alate u radu s mladima - primijeniti vještine za kreativnost u poučavanju 	<ul style="list-style-type: none"> - ojačati svoje kompetencije za kreativno razmišljanje i izražavanje
<ul style="list-style-type: none"> - koristiti umjetničke forme u području mirovnog obrazovanja 	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti kreativnost i umjetničke forme kao alat emocionalnog izražavanja i progovaranja o osjetljivim temama
<ul style="list-style-type: none"> - razumjeti važnost izražavanja i upravljanja emocijama u odnosu s učenicima - aktivno slušati i osnaživati mlade u komunikaciji s njima 	<ul style="list-style-type: none"> - razviti svoju emocionalnu pismenost i izražavanje - razviti poštovanje prema različitostima i individualnim razlikama - primijeniti asertivnu komunikaciju - osnažiti empatijske sposobnosti
<ul style="list-style-type: none"> - analizirati sukobe - primijeniti restorativne metode rješavanja sukoba - razumjeti interkulturalne faktore u sukobima i njihovu važnost 	<ul style="list-style-type: none"> - bolje razumjeti vlastite sukobe i sukobe svojih vršnjaka - primijeniti osnove rješavanja sukoba i kreativnog rješavanja problema
<ul style="list-style-type: none"> - objasniti ulogu poštivanja ljudskih prava u školskom kontekstu 	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati se s konceptom ljudskih prava i generacijama ljudskih prava - prepoznati primjere kršenja ljudskih prava i mehanizme njihove zaštite

<ul style="list-style-type: none"> - primijeniti demokratske principe u svakodnevnom životu škole 	<ul style="list-style-type: none"> - shvatiti koncept demokracije - usporediti demokraciju s drugim oblicima uređenja zajednice
<ul style="list-style-type: none"> - primijeniti praktične vještine u kreiranju školskih projekata u područjima osjetljivosti za različitosti, pitanja većine i manjine, stereotipa, predrasuda i diskriminacije - motivirati učenike za prepoznavanje, prihvaćanje i poštivanje različitosti 	<ul style="list-style-type: none"> - shvaćati pitanja manjine i većine - definirati pozitivnu diskriminaciju - argumentirano raspravljati o migracijskim krizama - razlikovati i iznositi vlastite stavove o integraciji, asimilaciji, multikulturalnosti i interkulturalnosti
<ul style="list-style-type: none"> - voditi dijalog s učenicima na temu stereotipa i predrasuda 	<ul style="list-style-type: none"> - definirati ulogu predrasuda i stereotipa u međugrupnim odnosima, deprivaciji i radikalizaciji
<ul style="list-style-type: none"> - poučavati osnove medijske pismenosti 	<ul style="list-style-type: none"> - razumjeti ulogu medija u suvremenom društvu i koncepte lažnih vijesti, populizma i društva „post-istine“ - prepoznati manipulacije informacija i procese stvaranja vijesti - osvijestiti kako mediji stvaraju i podržavaju predrasude i stereotipe o pojedinim društvenim skupinama
<ul style="list-style-type: none"> - primijeniti principe kvalitetnog upravljanja volonterskim projektima mladih 	<ul style="list-style-type: none"> - opisati i primijeniti alate istraživanja potreba školske i lokalne zajednice - stvarati projektne ideje koje odgovaraju na ustanovljene potrebe i koje uključuju motivaciju i vještinu volontera

KLUČNE TEME

U programu „Pokreni promjenu!“ velik je naglasak stavljen upravo na osnaživanje osobnih i socijalnih kompetencija mladih. Do svoje tinejdžerske dobi oni su već prilično izgradili svoju ličnost, odrasli su u određenom društvenom kontekstu, sa specifičnim identitetom i odgajani su u obiteljskom okruženju koje ih je u značajnoj mjeri odredilo.

Neki od njih stekli su:

- lošu sliku o sebi, o svom porijeklu, svojim sposobnostima
- usvojili određene stereotipe i predrasude
- razvili određene emocionalne poteškoće ili
- probleme u ponašanju.

Možda su se morali suočiti i s:

- razvojnom poteškoćom
- bolesti ili problemima u obitelji
- razvodom roditelja
- odrastanjem u nesigurnom i nasilnom okruženju.

Što ih sve čini rizičnima za:

- netolerantno ponašanje prema drugima ili
- rizičnima da i sami postanu predmetom odbacivanja ili agresije.

Neki od naših vršnjaka osjećaju se drugačije zbog tjelesnih ili obiteljskih karakteristika, netko ima obiteljskih problema i tako onda oni budu drugačiji. (učenik/ca, Italija)

Pripadnost nekoj manjini u bilo kojem obliku, čak i u „razvijenom“ društvu još uvijek predstavlja značajno razvojno opterećenje i složen proces prihvaćanja sebe (i drugih). Uz sve nabrojane faktore rizika, ovaj je period razvoja i sam po sebi buran jer se u njemu događaju brojne kognitivne, fiziološke i emocionalne promjene koje zahtijevaju puno suočavanja i unutarnjeg „preslagivanja“.

Uloga škole i raznih organizacija za mlade te stručnih službi podrške time postaje još važnija i presudnija u poticanju, i ako je potrebno mijenjanju tijeka razvoja mlade osobe.

U ovom programu zanima nas „otpornost“, odnosno svi oni faktori koji pridonose tome da se mlada osoba, neovisno o startnoj poziciji i mogućem problematičnom odrastanju i uvjetima, razvije u zdravu, samopouzdanu, zadovoljnu i tolerantnu osobu koja gradi kvalitetne odnose i razvija svoje sposobnosti te aktivno i pozitivno (su)djeluje u svojoj zajednici.

Otpornost se pri tom odnosi na otpornost na:

- rizike
- loše utjecaje
- manipulaciju
- ekstremne stavove
- odnose i aktivnosti koji su privlačni, ali dugoročno štetni
- negativne odluke i njihove posljedice.

Pa, prvo treba vjerovat' u sebe da možemo ostvariti to što želimo. Imati samopouzdanja. Sami sebi staviti neke ciljeve i odrediti kako doći do njih. Znati svoj put. (učenik/ca, Hrvatska)

U priručniku smo usredotočeni na **tri odrednice otpornosti** kojima se program „Pokreni promjenu!” intenzivno bavi. To su:

1. **snažan i pozitivan identitet**
2. **samoostvarenje i razvoj svojih sposobnosti**
3. **izgradnja kvalitetnih odnosa s drugima.**

Ove teme su obrađene u ovom dijelu priručnika, dok je četvrta odrednica (aktivno sudjelovanje mladih) posebno obrađena u četvrtom poglavlju jer se na njoj temelji metodološki, odnosno praktični dio cijelog programa.

IDENTITET I DOŽIVLJAJ SEBE

Prva pretpostavka od koje polazimo jest da je **jasan, sveobuhvatan i pozitivan doživljaj sebe preduvjet za uspješan razvoj mlade osobe** te ujedno preventivni faktor za isključivost, izolaciju, agresivnost, emocionalne poteškoće te probleme u odnosima s drugima i svojom širom okolinom. Ovakav je doživljaj sebe naročiti izazov ako mlada osoba odrasta u okruženju koje joj na bilo koji način poručuje da nije dovoljno dobra ili vrijedna zbog neke svoje osobine, manjinske pripadnosti, razvojne poteškoće ili problema s kojim se suočava. Ova poruka može biti upućena putem medija, od šire zajednice, od vršnjaka, te čak i od strane samih učitelja i odraslih s kojima se mlada osoba susreće. Program aktivno istražuje pitanje identiteta, njegove izgradnje te stvaranje okruženja u kojem osobe različitih identiteta funkcioniraju zajedno i slobodno.

ODNOSI I KOMUNIKACIJA

Druga, iznimno važna odrednica ovog dijela programa je tema odnosa i komunikacije. Zauzeti se za sebe na konstruktivan način velika je tema mnogih mladih ljudi, kao i **izgradnja kvalitetnih i bliskih odnosa**. Odnosi su način na koji mladi izražavaju sebe, kroz njih spoznaju tko su i što žele, ogledaju se u važnim osobama i uče izražavati emocije i potrebe. S druge strane, nerijetko u odnosima imaju probleme koji sežu do nesigurnosti, zatvorenosti i izolacije, zamjerenja i odbacivanja pa sve do agresije: verbalne, one na društvenim mrežama koja sve više prevladava ili, u ekstremnijim slučajevima, čak i fizičke. U ovom dijelu programa obrađujemo teme poput emocionalne pismenosti, asertivnosti, nošenja s ljutnjom i sukobima te prihvaćanja drugih.

OSTVARENJE POTENCIJALA I KREATIVNOSTI

Treća je naša pretpostavka da će **prilike za samoostvarenjem, odnosno za smislenom i aktivnom uključenosti u „vanjskom svijetu”** također biti snažan faktor koji pozitivno utječe na mladu osobu, pruža joj prilike da upozna sebe, poveže se s drugima i kreativno se ostvari.

Škola je ovdje bitan činitelj koji sustavno izlaže mladu osobu nizu spoznaja i disciplina te pruža prilike za doživljaj uspjeha, no s druge strane škola je ponekad i faktor stresa, pritiska, „besmislenog” opterećenja i premalog broj praktičnih, životnih i kreativnih aktivnosti. Kroz čitav program i samu edukaciju bavimo se temom kako mladim ljudima možemo usprkos svemu tome osigurati prilike za prepoznavanje talenata i njihovu realizaciju te kako iskoristiti prirodnu kreativnost i inovativnost mladih.

Najveći mi je problem što stalno razmišljam o tome kako se druga osoba osjeća.
(učenik/ca, Slovenija)

IDENTITET I DOŽIVLJAJ SEBE

Uh... ja bi potaknula ljude da se zapitaju tko su oni! (učenik/ca, Hrvatska)

Identitet je način na koji vidimo sebe i svoju osobnost, individualno iskustvo sebe (Tomić-Koludrović i Knežević 2004). Sliku o sebi samom mlada osoba razvija tijekom svoga odrastanja, prvenstveno kroz odnose s drugima. Slika o sebi obuhvaća različite dimenzije:

- kako vidim sebe
- tko sam ja
- kakav sam
- moj doživljaj samoga sebe
- kako mislim da me drugi vide
- osjećaj vlastite vrijednosti.

Putem procesa internalizacije naš je identitet pod izravnim utjecajem povezivanja s drugima. Ovaj proces započinje u obitelji gdje djeca uče o tome kako ih roditelji i drugi članovi obitelji vide, a kroz odrastanje se taj krug širi na vršnjake, učitelje, prijatelje, kolege, šefove, partnere. Internalizacija je proces koji se odvija kroz komunikaciju, a njome spoznaje i informacije koje dobivamo od drugih o našem identitetu postaju sastavni dio onog tko jesmo i kako se vidimo.

Kroz komunikaciju i odnose s ljudima dobivamo bilo pozitivne bilo negativne poruke o tome tko smo i kakvo je naše ponašanje, a to koliko ćemo te informacije internalizirati, ovisi o bliskosti u tom odnosu i njegovoj važnosti za dijete. Pozitivne i jasne poruke potiču samopoštovanje, pozitivno poimanje vlastite vrijednosti te djeluju kao potkrepljivanja za različita pozitivna ponašanja, poput asertivnosti i empatije. Ukoliko su poruke o djetetu kao osobi negativne, urušavaju dječje samopoštovanje, samopouzdanje i vlastitu vrijednost te mogu biti uzrokom negativnih, neprihvatljivih i katkada radikalnih ponašanja.

Uz neposredne odnose, u formiranju dječje slike o sebi važnu ulogu ima i čitavo društvo, a svakako i mediji. Dijete, a naročito adolescent (koji je prirodno usmjeren na preispitivanje sebe) može dobiti poruku od društva da neki aspekt njegove osobnosti nije prihvatljiv ili cijenen (izgled, osobina, poteškoća u razvoju, pripadnost bilo kojoj društvenoj manjini). Ovo može također imati razorne učinke na samopoimanje, a naročito

ako mlada osoba prethodno nije izgradila čvrst i pozitivan doživljaj sebe. Tada ključna postaje podrška obitelji, ali i odnos škole i zajednice koji imaju veliku zadaću i dužnost pomoći mladim ljudima da ne pristaju na ograničene i nametnute slike o njima samima koje im se prikazuju kroz društvene mreže, medije i druge javne oblike komunikacije, a nerijetko i kroz (izgovorene i neizgovorene) poruke šire okoline.

Djeca i mladi koji oko sebe imaju odrasle (roditelje, obitelj, učitelje) koji ih podržavaju, koji se vesele njihovim uspjesima istovremeno dajući adekvatnu povratnu informaciju na propuste i pogreške, osjećaju se sigurnima, zadovoljnim i vrijednim, a odrasli na taj način potiču njihovo pozitivno samopoimanje. Uz to što odrasli osnažuju djecu i mlade i njihovu sliku o sebi, također trebaju ukazivati na njihove propuste na obazriv način te im pružiti pomoć i podršku u njihovu svladavanju. U navedenom procesu najvažnije je da djeca i mladi osjećaju kako odrasli **vjeruju** u njih jer na taj način pomažu djeci da ona sama vjeruju u sebe. Identitet se gradi tijekom cijelog života, posebno izraženo u adolescenciji, a gradi se na temelju svih prethodnih iskustava. Erik Erikson (1968.), psihoanalitičar poznat po teoriji psihosocijalnoga razvoja čovjeka te uvođenju termina *kriza identiteta*, identitet smatra glavnim dostignućem u razvoju ličnosti u adolescenciji i ključnim korakom prema izrastanju u produktivnu, sretnu i odraslu osobu. A u gradnji identiteta važnu ulogu imaju uspješni i kvalitetni socijalni odnosi te emocionalne kompetencije.

Kako bi djeca stvarala pozitivan identitet, neophodno je od najranije dobi poticati i razvijati njihove socio-emocionalne kompetencije i pokazati im vlastitim primjerom kako graditi kvalitetne odnose i prihvaćati sebe i druge. Također je važno pružiti im prilike i ohrabriti ih u istraživanju svijeta oko sebe te u pronalaženju onog u čemu uživaju i u čemu su dobri.

EMOCIONALNO UČENJE MLADIH

U zadnje vrijeme, u našim generacijama, od početka srednje ili ranije, dosta ljude „hvata“ depresija, ali ne znamo kako uopće pokrenut' temu o tome, kako reći roditeljima. Mislim da nas dosta u školi, općenito od mog društva, ima probleme s tim. Uzrok vidim u stresu u školi i promjenama zbog puberteta, svađa doma. Ako je netko preosjetljiv, onda će ga i najmanja sitnica dirnuti, vjerojatno će skupljat' sve to u sebi. (učenik/ca, Hrvatska)

Dok istražuju svoj identitet, pronalaze svoj „glas“ i uče kako se zauzeti za sebe u raznim intimnim i javnim situacijama, mlade se osobe uče nositi sa snažnim i sve složenijim emocijama. Pri tom ih nerijetko sakrivaju i negiraju ili pak „eksplodiraju“. Upravo su učenje izražavanja i umijeće kvalitetnih odnosa možda i najvrjednije vještine koje će razviti u toj životnoj fazi.

Kad osjete da su nesigurni, ugroženi i povrijeđeni, mogu se početi ponašati agresivno prema svojim vršnjacima i okolini, izolirati druge, širiti glasine, zadirkivati ih, uključujući

i sve dominantniji *cyberbullying*, pa sve do fizičkog nasilja. Pri tom mogu odabrati nekog koga vide slabijim - poput pripadnika bilo koje manjine - ili pak nekog kome nešto zamjeraju, a zatim poticati druge na nasilno ponašanje prema toj osobi.

Neki drugi mladi će pak agresiju okrenuti unutra - prema sebi samima, postati depresivni, patiti, izolirati se, povređivati sebe i biti samodestruktivni na razne načine. Ako nisu razvili emocionalnu pismenost, u tom trenutku još ne vide kako je to sve povezano s njihovim vlastitim problemima, nesigurnostima i nemogućnosti da se ostvare na neki kreativan i pozitivan način.

Kao učitelji i odgajatelji imamo niz alata i prilika da razvijamo emocionalnu pismenost mladih, kao i da jačamo njihovo emocionalno zdravlje. Osim svojim primjerom i iskrenim načinom bivanja i izražavanja (što možda ima i najveću moć), možemo u svakom kontaktu s njima ohrabrivati otvoreni i podržavajući razgovor, pokazivati im bezrezervnu podršku i empatiju te nastojati biti na raspolaganju, naročito kad im je teško.

Emocionalno topao i pozitivan pristup prema mladima tijekom poučavanja vodi konstruktivnom ponašanju mladih (Education Development Center 2011). Kako oni velik dio dana provedu u školi, za razvoj socijalno-emocionalnih kompetencija potreban je podržavajući odnos između učitelja i mladih te mladih međusobno. Isto tako, važno je ostvariti učinkovito upravljanje razredom te prenošenje znanja i vještina, uključujući stvaranje prilika da mladi samostalno vježbaju i primjenjuju socijalno-emocionalne kompetencije (Denham i sur. 2010).

Socio-emocionalno učenje je proces stjecanja znanja, stavova i vještina koje se odnose na prepoznavanje i upravljanje emocijama, snalaženje u socijalnom svijetu, uspostavljanje i održavanje odnosa s drugima i učinkovito donošenje odluka. Drugim riječima, socijalno-emocionalno učenje je proces razvitka temeljnih socijalnih i emocionalnih kompetencija kod djece i mladih.

Udruženje za akademsko, socijalno i emocionalno učenje (The Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning, CASEL) je 2005. godine identificiralo 5 skupina temeljnih, međusobno povezanih, socijalnih i emocionalnih kompetencija.

- **Samosvijest** - osvještavanje i prepoznavanje vlastitih emocija, prepoznavanje svojih snaga i vrlina, osjećaj samoeфикаsnosti i samopouzdanja.
- **Samoregulacija emocija** - dobra kontrola impulsa, suočavanje sa stresom, postavljanje ciljeva, motivacija.
- **Odgovorno donošenje odluka** - sposobnost evaluacije i refleksije, osobna odgovornost i etičnost.
- **Socijalna osjetljivost** - empatija, poštovanje drugih, zauzimanje tuđih perspektiva.
- **Odnosi** - suradnja, traženje i pružanje podrške, komunikacija.

Emocionalna inteligencija kod mladih može se razvijati kroz preventivne programe (za koje postoje dokazi o pozitivnim utjecajima na socijalni, emocionalni i akademski uspjeh), koji se baziraju na socijalnom i emocionalnom učenju, s ciljem povećanja emocionalnih kompetencija.

Preventivni programi imaju za cilj učiniti mlade otpornijima na razne psihopatološke probleme poput depresivnosti, delikvencije, nasilja, zlorabotrebne droga i sl., na način da se kod mladih potiču vještine prepoznavanja i upravljanja emocijama kod sebe i drugih, kontrole vlastitih reakcija, empatije i prosocijalnog ponašanja.

Programi za socijalno i emocionalno učenje kod djece izgrađuju vještine prepoznavanja i upravljanja vlastitim emocijama, uspostavljanja pozitivnih ciljeva, donošenja odgovornih odluka, efikasnog nošenja s interpersonalnim odnosima, a ujedno utječu na akademski razvoj stvarajući pozitivnu i poticajnu školsku okolinu.

VJEŽBA: MOJ UNUTARNJI GOVOR

Što mi je sada potrebno?

Potpora?

Sigurnost?

Što mi prolazi kroz glavu u ovom trenutku - što govorim sam/sama sebi?

Poštovanje?

I kako se osjećam?

Priznanje?

Ovom vježbom (izvor: Hopkins 2011) učenike se vodi korak po korak kroz kompetencije u razvoju emocionalne inteligencije, vlastite vrijednosti i osobne odgovornosti. Vježba se može raditi unutar razreda, ali prema potrebi, i individualno s učenicima.

Svakako je suradnja učitelja, roditelja i stručne službe škole od neprocjenjive važnosti. Uz to možemo odlučiti provesti i neki školski projekt (primjer je projekt „Sreća“ koji je detaljnije opisan u poglavlju o primjerima dobre prakse) koji će uključivati niz radionica i drugih ideja za socio-emocionalni razvoj. Takve će radionice uključivati teme poput: samosvijesti, prepoznavanja osjećaja, verbalnog i neverbalnog izražavanja, empatije, upravljanja problemskim situacijama, motivacije, samokontrole, kao i donošenja odluka i izbora. Dobro je poseban fokus staviti i na emocije ljutnje, bijesa i mržnje te na njihovo

ve uzroke i posljedice. Tako ćemo naučiti učenike da imaju niz mogućnosti kad se radi o emocijama i odnosima: iskreno izražavanje, samoregulacija, promjena perspektive, asertivnost, akcija i brojne druge.

Zbirka nastavnih priprema „**Pokreni promjenu!**“ pruža vam niz primjera i radionica koje na ovu temu možete primijeniti u razredu.

KVALITETNI ODNOSI UNUTAR ŠKOLE

Škola u kontekstu socio-emocionalnog razvoja kod mladih ima veliku ulogu (pogotovo za mlade iz obitelji s rizičnim faktorima). Hoće li škola biti zaštitni faktor zahvaljujući kojem će mladi razviti svoje kompetencije, naučiti upravljati emocijama, upoznati sebe, graditi svoje samoostvarenje i samopoštovanje te osobnu odgovornost, naučiti se kreativno izražavati, asertivno komunicirati i ostvarivati? Ili će biti rizični faktor – gdje će djeca i mladi biti izolirani, diskriminirani, razvijati nove i dodatne probleme u ponašanju, koristiti agresivno ponašanje ili će se povući i postati pasivni, depresivni?

William Glasser (1999) navodi kako su temelj kvalitete, povjerenja i prijateljstva odnosi koji se grade na relacijama učenik – učitelj (ali i učitelj – učenik – uprava škole – roditelj). Važno je pri tom da učitelja učenici dobro upoznaju i kao osobu. Puno više ćemo poštivati i bolje ćemo surađivati s onima do kojih nam je stalo (potrebe za ljubavi i pripadanjem), onima koje poštujemo i koji poštuju nas (potrebe za poštivanjem, integritetom), s kojima se smijemo (potreba za zabavom) i koji nam dopuštaju misliti i djelovati za sebe (potrebe za slobodom i pravom na izbor). Kad učenici upoznaju učitelja, i oni će više otkrivati o sebi. Navedeno je moguće postići: radom za odnose (stavljanjem odnosa kao jednako važnih ili čak važnijih od obaveza, zadataka, plana i programa), strpljivošću, razumijevanjem toga da je svaka osoba drugačija te jasnom, otvorenom i transparentnom komunikacijom.

Transparentna komunikacija uključuje:

- osobni jezik, zauzimanje za svoja mišljenja i potrebe
- vođenje dijaloga
- razumijevanje potreba i interesa (kako vlastitih tako i druge osobe)
- aktivno slušanje
- jasno izražavanje pravila, dogovora, posljedica i dr.

Drugim riječima, škola je mjesto koje bi trebalo djeci i mladima omogućiti razvoj vještina koje će im pomoći da se prilagode novim situacijama, da stvore pozitivnu sliku o sebi te da uspiju unatoč poteškoćama koje im se nađu na putu.

Zaštitni faktori u školi

- pozitivni odnosi, suradnja i povezanost
- jasne i dosljedne granice te pravila i standardi
- pozitivna disciplina i kvaliteta
- učenje životnih vještina
- brižnost i podrška u odnosu prema učenicima
- visoka i jasna očekivanja
- smisljena uključenost u aktivnosti
- uključivanje roditelja, obitelji i šire zajednice

Rizični faktori u školi

- loši odnosi, nedostatak zajedništva
- nejasne granice i autoriteti
- orijentiranje samo na školski uspjeh
- nestvaranje mogućnosti i prilike uključivanja djece i mladih u školske aktivnosti
- autoritarna disciplina
- nepostavljanje jasnih očekivanja
- svjesna ili nesvjesna diskriminacija pojedinih skupina

Kad se govori o **kvaliteti odnosa**, odnosno kvaliteti i pozitivnoj disciplini samog školskog ozračja, valja istaknuti određene **kompetencije** za koje bi bilo poželjno da ih odgojno-obrazovni djelatnik kod sebe razvija:

- aktivno slušanje i temeljne komunikacijske vještine
- empatiju
- davanje povratne informacije
- poticanje unutarnje motivacije i samovrednovanja učenika
- rješavanje problema i sukoba na nenasilan način te osnaživanje učenika da sami preuzmu aktivnu ulogu u njihovom rješavanju
- vođenje učenika i njihovo usmjeravanje
- poticanje timskog rada i aktivne uloge svakog učenika u razrednim i školskim aktivnostima
- poticanje učenika na kreativnost i razvoj kreativnoga razmišljanja
- razumijevanje toga da je svako ponašanje odraz zadovoljenih ili nezadovoljenih potreba
- razumijevanje i poticanje razvoja emocionalne inteligencije djeteta.

S učiteljima koji posjeduju ove kompetencije i znaju ostvariti kvalitetan odnos, učenici će:

- moći izraziti svoje osjećaje
- osjećati se sigurno, cijenjeno, poštovano i uvaženo
- naučiti slušati, pregovarati, usklađivati se i prihvaćati druge
- znati drugima pružati podršku i empatiju
- razviti povjerenje u sebe i druge
- osjećati ravnopravnost, zajedništvo, pripadnost i jednakost
- tražiti rješenja za probleme
- biti usmjereni na pozitivno
- zadovoljiti svoje razvojne potrebe.

S obzirom na to da je učitelj model ponašanja, učenici će s lakoćom navedena ponašanja prisvojiti. Na taj način stvara se školska sredina koja je demokratska i podržavajuća,

koja uključuje niz zaštitnih faktora te pomaže djeci i mladima razviti emocionalne i socijalne kompetencije koje će im pomoći da odrastu u zdrave i zrele osobe.

Uz glavni ishod koji ćete postići ovakvim pristupom, a to je razvoj komunikacijskih, socijalnih i emocionalnih kompetencija kod mladih, velik je utjecaj ovakvog okruženja na **njihov identitet i sliku o sebi**. Dijete i mlada osoba kojoj pristupamo na takav način (s poštovanjem, autentično i ohrabrujuće) mislit će pozitivno o sebi i o drugima te će naučiti prihvaćati i cijiniti svoju posebnost i različitost, kao i različitost ljudi oko sebe.

ODRASLI KAO MODEL U STVARANJU KVALITETNIH ODNOSA

On je zanimljiv profesor, zanima se za nas, za naša mišljenja. (učenic/ca, Hrvatska)

Jesper Juul i Helle Jensen (2010) navode kako roditelji i odgajatelji često nemaju sposobnosti i volje razgovarati s djecom i mladima na način da polaze od zanimanja za to tko je mlada osoba i kako ono doživljava svoj život i svijet. Naprotiv, češća je praksa da odrasli govore djeci i mladima, ispituju ih, kritiziraju, zahtijevaju, poučavaju, predbacuju i objašnjavaju, čime se udaljuju od odnosa i stvaraju dodatne blokade i otpore. Čini se da su otvorenost, zanimanje i empatija stručnjaka onoliko manje koliko se dječje ponašanje kategorizira napornim, problematičnim ili lošim (str. 204).

S druge strane, jedna od najvrjednijih sposobnosti odraslih u komunikaciji s djecom i mladima je *sposobnost da trenutnu kvalitetu odnosa smatraju vrjednijom od neke svoje namjere ili cilja, a sam proces razgovora vrjednijim od sadržaja*. Komunikacija kao „alat“ treba se koristiti upravo da bi djeca i mladi učili socijalne, emocionalne i životne vještine: osobnu odgovornost, zastupanje sebe i svojih potreba i interesa, upravljanje emocijama, razvoj empatije, razumijevanje i prihvaćanje sebe i drugih, razvoj kreativnog i kritičkog razmišljanja te izgradnju osobnog integriteta.

Ovdje govorimo o pitanju **vodstva odraslih** i o bivanju modelom. U razvoju djece i mladih ključnu ulogu imaju odrasli i njihova odgovornost leži u stvaranju pozitivnih i podražavajućih uvjeta za njihovo zdravo odrastanje. Vodstvo odraslih ovisi o dobi samog djeteta. S njihovim odrastanjem, otkrivanjem sebe i svijeta oko sebe, preuzimanjem odgovornosti i osamostaljivanjem, odrasli trebaju redefinirati vodstvo – od snažnog vodstva sve više postaje važnija skrbnička i savjetodavna uloga te poticanje na samostalnost. Vodstvo odraslih (Juul i Jensen 2010) sastoji se od više važnih dimenzija.

VAŠA AUTENTIČNOST – koliko ste sposobni i spremni izraziti i pokazati svoje misli, emocije, opažanja, vrijednosti, ciljeve i granice?

ISKRENO ZANIMANJE ZA MLADU OSOBU – koliko ste zainteresirani za ono što mlada osoba jest?

PRIZNANJE – znate li pohvaliti i odati priznanje za ponašanje mlade osobe?

UKLJUČIVANJE NJIHOVIH POTREBA, ŽELJA, SNOVA I CILJEVA – smatrate li mišljenja mladih ravnopravnim i zanima li vas uključiti ih u zajedničko istraživanje i donošenje odluka?

DAVANJE ODGOVORNOSTI – možete li, kad je primjereno, mladima prepustiti donošenje njima važnih odluka?

OSNAŽIVANJE KROZ SUKOB – prihvaćate li istinski postojanje sukoba kao važne dimenzije odnosa i posjedujete li temeljne vještine njihovog rješavanja?

Ono što je jedno od važnih vodstva odraslih je upravo prijenos znanja i vještina nenasilnog rješavanja sukoba.

SUKOBI S INTERKULTURALNOM DIMENZIJOM I NJIHOVO RJEŠAVANJE

*Diskriminacija ili „bullying“ se mogu dogoditi zbog kulturoloških ili fizičkih razlika.
(učenici, Italija)*

Sukobi su neophodni za kvalitetu odnosa. Djeca i mladi se ne sukobljavaju zato što su neposlušna ili zato što žele potkopati autoritet odraslih, već se kroz ulaske u sukobe bore za svoje potrebe i želje za nečim – što je znak zdravlja i apsolutna nužnost u svim sadašnjim i budućim odnosima (Juul i Jensen 2010).

Kad se mlada osoba bori, a njegova potreba ili želja se ne ispuni, doživjet će osjećaj gubitka. Važno je djeci i mladima omogućiti i dati im dovoljno vremena da svoj gubitak i nezadovoljstvo prožive kako bi ponovno došli u ravnotežu. Na taj će način sačuvati svoje dostojanstvo i sami donijeti odluke o suradnji i kompromisima te stvaranju novih zajedničkih rješenja (Juul i Jensen 2010).

Upuštajući se u realizaciju ovakvog projekta, bilo bi idealno da učitelji, odnosno voditelji aktivnosti imaju već određena predznanja poput osnova medijacije, rješavanja sukoba i primjene restorativnih praksi. Dugotrajno neriješeni ili nekvalitetno riješeni sukobi mogu oštetiti i uništiti svaku zajednicu, pa tako i školsku. S druge strane, pravovremeno, promišljeno i pravedno rješavanje sukoba šalje vrlo snažnu i moćnu poruku svima o zajednici kakvu želimo graditi i tome što je prihvatljivo, a što ne. Suočavajući se sa sukobima među mladima koji u sebi sadrže i interkulturalnu dimenziju, poput stereotipa, predrasuda i diskriminacije, dobro bi bilo da odrasli posjeduju jedno šire znanje o kontekstu ovakvih sukoba. Rješavanje ovakvih sukoba na individualnoj razini, naime, neće dovesti do odgovarajućeg rješenja. Učitelji trebaju razumjeti dublju dinamiku konflikta, vidljive i nevidljive strane u sukobu, pitanja moći i obespravljenosti, osobnih i zajedničkih interesa, potreba i sl.

Često je potrebno:

- **osvijestiti ukorijenjene predrasude** kod sudionika ovakvih sukoba
- **uključiti u prevenciju** više skupina, pa i cijeli razred ili školu
- **učenje i razumijevanje raznolikosti** od strane svih.

Smatram kako je mnogo ljudi u školi ksenofobno... zbog već unaprijed usađene ideje da je netko musliman, tamnoput ili nešto drugo, smatraju da oni nisu ja i da ih ja iz tog razloga ne volim... i da ću ih zbog toga diskriminirati. Smatram da ukoliko bi se obravozovali o tome da je islam miroljubiva religija, postojalo bi puno više podrške.

(učenik/ca, Velika Britanija)

I za mlade je iznimno važno da posjeduju neke osnovne kompetencije razumijevanja i upravljanja sukobima: da nauče prepoznavati vlastitu odgovornost, svoje i tuđe potrebe i želje, motivaciju te zadržati otvoren i konstruktivan stav prema problemima. Školski dokumenti i strategije te procesi i politike upravljanja u školi mogu ponuditi odlične modele odlučivanja i mehanizme da se sukobi rješavaju humano i pravedno, uz poštovanje svih uključenih strana.

UPALITI ISKRU

Značajan faktor koji često doprinosi diskriminiranju drugih, govoru mržnje, sukobima i vršnjačkom nasilju jest nemogućnost mlade osobe da pronađe **vlastiti značaj i svrhovitost** kroz neku motivirajuću aktivnost. Bilo da postanu počinitelji ili žrtve, ove mlade osobe imaju poteškoća u razvoju svojih talenata i interesa. Ponekad čak pripadnost nekoj nasilnoj skupini postaje njihov najveći izvor ponosa i dostojanstva.

Pronaći ono što vole i u čemu su dobri, s druge strane, pridonijet će njihovoj dobrobiti, pozitivnoj slici o sebi i povezanosti s drugima, bilo da su to sport, umjetnost, vještina, školski uspjeh ili neka druga kompetencija. No, odrasli često imaju vrlo uske i ograniče-

ne predodžbe o tome na koji način bi mladi trebali biti uspješni (npr. isključivo u ocjenama, natjecanjima i sl.), onda istovremeno ne vide sve ono što ti mladi mogu biti.

Koliko god da je važno biti dobar u nečemu i moći razvijati svoje vještine, toliko je važno i biti prepoznat i viđen u tome od strane okoline. Stoga ovdje treba naglasiti ulogu učitelja i odgajatelja u tome da osiguraju realne prilike za razvoj kompetencija, ali i da primjećuju i daju povratnu informaciju učenicima u čemu ih sve prepoznaju.

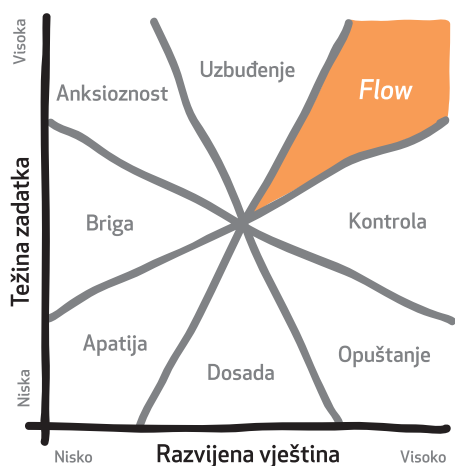
William Damon profesor je i ravnatelj Centra za adolescente pri Sveučilištu **Stanford** te je više od 30 godina istraživao područje ljudskog razvoja. Između ostalog, fokus njegovih istraživanja je i zašto je mladim ljudima teško pronaći svoju svrhu u životu. Prema Damonu (2008) mladi prepoznaju i uvažavaju vodstvo njima bliskih odraslih osoba koje znaju više o životu od njih. No da bi mladi prihvatili vodstvo odraslih i da bi bilo koristi od njega, odrasli trebaju ciljati na njihove najviše težnje. No to ne znači da trebaju udovoljavati njihovim nerealnim romantičnim snovima o osvajanju svemira. Mladi ne žele biti zaštićeni od težine realnosti, nego žele naučiti ostvariti svoje snove suočavajući se s realnostima. Obrazovanje u najboljem smislu te riječi, prema Damonu, znači informirati mlade o stvarnim koracima koje moraju poduzeti da bi mogli ostvariti svoje najviše težnje.

KREATIVNOST U ŠKOLI

Kreativnost je osobina svakog ljudskog bića i pomaže procesu učenja u svakom području. Povezana je sa znanjem i stručnošću, ali i sa samopouzdanjem i slobodom izražavanja. Ona je također dinamičan i zabavan način komunikacije s drugima, vrlo prirodan mladima. Uvijek se postavlja pitanje kako to da u školi mnoga djeca i mladi nemaju puno prilika da samostalno pokušaju ili stvore nešto novo, steknu praktične vještine i budu kreativni.

Kako je jedan od ciljeva projekta „Pokreni promjenu!” osnažiti mladu osobu da izgradi pozitivan identitet i ostvari svoje potencijale, važno je naglasiti usku vezu između samoostvarenja i kreativnosti (Serotkin 2010). Serotkin u svom istraživanju o vezi između samoaktualizacije i kreativnosti ističe kako mnoge osobe koje su se bavile proučavanjem kreativnosti naglašavaju duboku vezu između ta dva koncepta. Serotkin tako ističe da Carl Rogers (1961) kreativnost vidi kao ključan faktor u slici mentalnog zdravlja i rasta, Abraham Maslow (1968) ide i dalje te smatra da su samoaktualizacija i kreativnost ista stvar, dok Young (1985) tvrdi da biti kreativan podrazumijeva otvoren i spontan stav prema životu te izjednačava kreativnost s dobrim mentalnim zdravljem (Serotkin 2010). Sve to pokazuje nam koliko je važno da mladim osobama u procesu samoostvarivanja i učenja pristupamo na kreativan način.

Kreativnim metodama ne samo da učimo, već osvještavamo i to koliko znamo i što smo naučili. Zato je važno da svi učitelji dođu u dodir s vlastitom kreativnošću i pronađu načine kako bi njihov rad postao još kreativniji. Isto je tako važno da povežu polje kreativnosti s potrebama mladih s kojima rade i stvore što više prilika za njihovu kreativnost. Da bi mlada osoba mogla biti kreativna, potrebno je osigurati uvjete i okolinu u kojima se kreativnost podržava. To je okolina u kojoj mladi imaju mogućnost istraživati, aktivno sudjelovati, preuzimati rizike i griještiti, a učitelji i druge odrasle osobe ih uključuju u postavljanje ciljeva i očekivanja vezanih uz provedbu aktivnosti, prihvaćaju razlike među njima, pokušavaju ih razumjeti, vjeruju u njih, surađuju, dijele znanja i daju im povratnu informaciju o njihovom radu i sudjelovanju. Sve to može školu učiniti manje stresnim mjestom, gdje učenici vole učiti, a učitelji vole podučavati.

Psiholog Mihaly Csikszentmihaly u svojoj knjizi „Flow: The Psychology of Optimal Experience“ (1990) govori o tome na koji način osloboditi kreativnost te otkriva kako ono što proizvodi zadovoljstvo u nekom iskustvu, jest FLOW – stanje potpune uključenosti u aktivnost, stanje kreativnosti i uživanja gdje je osoba potpuno uronjena u ono što radi (Csikszentmihaly 1990). Program „Pokreni promjenu!“ na neki je način na tragu toga da se učitelji i odrasle osobe ojačaju u pružanju podrške mladima u postizanju njihovog „optimalnog iskustva“ i stanja „flow-a“ kroz jačanje njihova identiteta, ostvarivanje vlastitih potencijala, poticanja na izgradnju kvalitetnih odnosa s drugima u društvu u kojem i oni postaju aktivni građani.

Izvor: Prilagođeno iz Csikszentmihalyi, 1990.

OBOJI SVIJET: UMJETNOST U SLUŽBI IZGRADNJE MIRA I AKTIVNOG GRAĐANSTVA

Mladi su oduvijek lako pronalazili inspiraciju, pa i utjehu u umjetnosti: glazbi, književnosti, filmu, slikama, glumi, plesu, grafitima... Sva iskustva prethodnih projekata s mladima pokazuju koliko oni vole i cijene proradu osjetljivih tema putem umjetnosti, naročito ako u tome imaju podršku motiviranog mentora.

Primjer je kreativni natječaj "**Oboji svijet!**" koji poziva mlade ljude da izraze svoje stavove i emocije o prihvaćanju i međusobnom poštovanju, zajedništvu, problemima s kojima se susreću te o njihovom rješavanju. Njihovi mentori u školi ohrabruju ih da koriste raznolike umjetničke forme kako bi progovorili o ovim temama, ali i kako bi pronašli svoj glas i oslobodili se u kreativnom izražavanju. Više o natječaju možete pročitati u poglavlju Primjeri dobrih praksi.

Neke od izjava mladih iz Hrvatske tijekom svečane dodjele nagrada za natječaj „Oboji svijet!“ 2015. i 2016.:

Ovim radom poručujemo da želimo svijet u kojem se ne podižu, već ruše ograde među ljudima. Želimo svijet u kojem se ljude ne prosuđuju po boji kože ili vjeri, već njihovu čovječnosti. Želimo da svatko bude – ČOVJEK. (učenici Osnovne škole „Grigor Vitez“, Sveti Ivan Žabno)

Smijemo li pokazati nezainteresiranost prema ljudima koji prolaze kroz strahote rata? Kako možemo govoriti da smo dobre osobe, da smo spremni pomoći, a kad taj trenutak dođe, samo okrenuti glavu i otići. Probudimo ljudskost u sebi. Moći nekome barem na trenutak pomoći, pružiti osjećaj sigurnosti, pa makar i prividan, za mene je veliko duhovno bogatstvo. (učenica 7. razreda Osnovne škole „Milan Brozović“ iz Kastva)

Odlučili smo prikazati svoje protivljenje gradnji zidova, postavljanju bodljikavih žica, sebičnosti i netrpeljivosti. Umjesto zida, odlučili smo graditi kuće i novi život. Naše se viđenje rješenja problema zasniva na prihvaćanju odgovornosti, solidarnosti i poštivanju ljudskog dostojanstva. Želimo živjeti u Europi ujedinjenoj u različitosti. (učenici autori/ce video uratka „The Wall“, Srednja škola „Hrvatski kralj Zvonimir“, Krk)

Za ravnopravnost ne treba puno. Samo ljubavi. (učenica 4. razreda Škole likovnih umjetnosti Split)

DEMOKRACIJA, LJUDSKA PRAVA I INTERKULTURALNOST

O demokraciji je teško učiti čisto teorijski, demokraciju je važno uvijek preispitivati, vježbati i pronalaziti „vruće“ teme za diskusiju. Ili riječima Erica Hofferera: *Nema pravoga načina učenja demokracije osim ako ju i ne prakticiramo* (*There is no right way to teach democracy unless we also practice it*). Naročito je to aktualno danas, u doba političkog populizma, sveprisutnosti medija, brojnih primjera privida demokracije te niza primjera kršenja ljudskih prava, migrantskih kriza, jačanja ekstremnih desničarskih vlada, terorističkih napada i radikalizacije.

Za većinu ljudi je pojam građanstva vezan za poštivanje zakona i glasovanje na izborima. Posljednjih godina fenomeni i promjene koje se odvijaju diljem Europe, ali i na svjetskoj razini, dovele su u pitanje takav model građanstva. Susreli smo se s (Vijeće Europe):

- etničkim konfliktima i nacionalizmom
- globalnim prijetnjama i nesigurnostima
- razvojem novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija
- kretanjem stanovništva
- pojavljivanjem novih oblika ranije potisnutih kolektivnih identiteta
- slabljenjem društvene kohezije i međuljudske solidarnosti
- potrebom za većom osobnom autonomijom i novim oblicima jednakosti
- problemom zaštite okoliša.

S obzirom na novonastale izazove, evidentno je da je nužna nova vrsta građana – građana koji nisu samo informirani i razumiju svoje formalne građanske odgovornosti, već su i aktivni – sposobni da samostalno sudjeluju u životu svojih zajednica, da aktivno djeluju na način koji odražava njihove građanske kompetencije te da pomažu u rješavanju društvenih problema (Gollob, Krapf i Weidinger 2017).

Mnogobrojna istraživanja pokazala su kako one zemlje koje u školama imaju uveden građanski odgoj i obrazovanje i podučavaju o demokraciji i ljudskim pravima, imaju mlade koji su aktivni u društvenim i političkim procesima, više poštuju različitosti, spremniji su politički se angažirati i aktivno sudjelovati u razvoju lokalnih i javnih politika te su odgovorniji građani. Građanski odgoj i obrazovanje jedan je od temeljnih stupova demokratskog društva. Izostanak tog važnog i djelotvornog elementa društvenog razvoja dovodi u pitanje samu demokraciju i njena načela. Stavljanje ljudskih prava i aktivnog sudjelovanja građana u okvire obrazovnog sustava čini društvo pluralističkim, aktivnim, inkluzivnim i otvorenim, a njegove građane odgovornim i punopravnim članovima zajednice, sposobnima donositi informirane i promišljene odluke o važnim pitanjima za društvo u kojem žive i djeluju. Uključivanje građanskog odgoja i obrazovanja u sve razine obrazovnog sustava izravno utječe i na razinu sudjelovanja mladih u društvu te na njihovu participaciju u procesima donošenja odluka, predstavljajući tako jedan od važnijih

preduvjeta za poticanje društvenog angažmana mladih (GOOD Inicijativa. *Polazišne osnove uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u škole.*

Pokušavajući „zaštiti“ mlade i izbjegavajući teme s kojima se ne osjećamo ugodno i sigurno, zapravo pogoršavamo situaciju i pravimo se da problemi ne postoje. Osim toga, šaljemo im poruku da nismo u stanju nositi se s pitanjima kojima smo i oni, i mi izloženi svakodnevno, ali i da ne vjerujemo njihovim idejama, promišljanjima i akcijama. No mladi svjedoče tim pitanjima i ne znaju na adekvatan način niti ih razumjeti niti odgovoriti na njih, što stvara temelje za diskriminaciju, radikalizaciju i nasilje.

Donald Trump ima u sebi puno bijesa, on je rasist, ali ne uvijek.
(učenik/ca, Velika Britanija)

Mislim da je imigracija dobra stvar jer daje ljudima novu šansu, ali nam i država postaje prepuna. (učenik/ca, Velika Britanija)

Smatram da oni imaju previše prava naspram drugih kao nacionalna manjina.
(učenik/ca, Hrvatska)

Romi i Srbi su glavne skupine koje netko diskriminira, dok se nitko ne okreće protiv ljudi iz Njemačke, ili Austrije, ili Europe. Nitko nikad nije rekao: „On je iz Njemačke i on je loš“, uvijek za njih svi govore da su oni dobri, a da su neki drugi loši. Samo okreću jedne protiv drugih. (učenik/ca, Hrvatska)

Neki odrasli diskriminaciju shvaćaju puno ozbiljnije od mladih te imaju više moći da ju riješe. Neki odrasli diskriminiraju više od mladih. (učenik/ca, Slovenija)

Pomalo je zabrinjavajuće kada netko umjesto nas donosi odluke nad kojima mi nemamo nikakve kontrole. Kao što u vladi donose odluke iz političke perspektive, a ti ih vidiš iz perspektive zajednice. (učenik/ca, Velika Britanija)

Društvene probleme i izazove neophodno je uvesti u samu nastavu i omogućiti učenicima da o tim temama pričaju otvoreno, s nizom argumenata i protuargumenata. Ovo je također i moćan alat učenja, jer činjenice koje učenici usvajaju dok su aktivno uključeni u neku zanimljivu raspravu, aktivnost ili diskusiju, puno bolje pamte i razumiju, a sukladno s time se i mijenjaju ponašanja.

Važno je školu promatrati kao zajednicu koja je okruženje autentičnog iskustva u kojoj mladi mogu sudjelovati u postupku demokratskog donošenja odluka te u razumijevanju i življenju konceptata demokracije, ljudskih prava i interkulturalnosti. Na taj način oni mogu od najranijeg perioda života preuzimati osobnu i građansku odgovornost (Gollob i Weidinger 2017) kroz razvijanje sljedećih važnih dimenzija građanskog odgoja i obrazovanja.

1. **DRUŠTVENA** kroz koju se razvijaju socijalne i komunikacijske vještine važne za ophođenje s drugim ljudima te vještine nenasilnog rješavanja sukoba.
2. **LJUDSKO-PRAVNA** kroz koju se uči o pravima i odgovornostima te kako zaštititi svoja i tuđa prava.
3. **POLITIČKA** kroz koju se uči o tome kako se u društvu donose odluke, zakoni i drugi propisi, tko se uključuje u taj proces i na koji način, što možemo učiniti da bismo sudjelovali u tim procesima, te kako je ustrojena državna uprava, a kako lokalna i županijska samouprava.
4. **KULTURALNA** kroz koju se upoznaje vlastita kultura, prepoznaju doprinosi različitih kulturnih utjecaja na zajednicu te upoznaju druge kulture i razvija međusobno poštovanje.
5. **GOSPODARSKA ili EKONOMSKA** potiče na promišljanje o radu, upravljanju financijama i svemu onom vezanom uz ekonomiju i novac.
6. **EKOLOŠKA** nas usmjerava na važnost održivog razvoja i čuvanje prirodnih bogatstava.

Stvaranjem i razvojem demokratskih škola dajemo mladima mogućnost za aktivno, iskustveno učenje i vježbanje demokracije te ih pripremamo i osposobljavamo za aktivno djelovanje u društvu.

ŠTO JE DEMOKRATSKA ŠKOLA?

To je škola u kojoj je svaki pojedinac uključen u život škole i sudjeluje u donošenju odluka. Škola koja se temelji na poštivanju i uvažavanju različitosti, interkulturalizmu, inkluziji, ljudskim pravima te stvaranju aktivnih građana.

Škola u kojoj se koriste sljedeća načela učenja i podučavanja (Gollob i Weidinger 2017):

Aktivno učenje – učenje kroz iskustvo i samostalno rješavanje problema.

Aktivnosti usmjerene na zadatke – ili učenje kroz činjenje koristeći životne probleme i izazove.

Timski rad – podupire učenike u razumijevanju svojih iskustava, mišljenja i problema s kojima se susreću te na taj način povećavaju mogućnost njihovoga rješavanja. Osim toga, timski je rad važan kao protuteža iskustvu samoće u razredu.

Interaktivne metode – vođene debate, rasprave, diskusije koje pomažu učenicima da argumentiraju svoje stavove, a s druge strane omogućavaju samim učiteljima da budu aktivni sudionici svoga sata.

Kritičko razmišljanje - poticanje učenika da sami razmišljaju o pitanjima demokracije, ljudskih prava i interkulturalizma, umjesto da im se odgovori „serviraju“. Na taj način učenici uče razmišljati sami za sebe te se osnažuju da preuzmu odgovornost za svoje živote.

Sudjelovanje - učenicima se omogućava da doprinesu procesu učenja, važno ih je poticati da u svojem učenju budu aktivni, a ne samo pasivni primatelji informacija. Time se pomaže učenicima da nauče kako aktivno sudjelovati u svome životu i izvan škole.

ISTRAŽIVANJE O POLITIČKOJ PISMENOSTI MATURANATA U HRVATSKOJ

Istraživanje (Bagić i Gvozdanović) je provedeno 2015. godine anketiranjem učenika završnih razreda srednjih škola na nacionalnom reprezentativnom uzorku (N=1146). Istraživanje znanja maturanata u Hrvatskoj o politici pokazalo je da u prosjeku znaju odgovoriti na 9 od 19 pitanja, s time da postoji veliki jaz između gimnazijalaca i učenika trogodišnjih škola. Još više zabrinjavaju rezultati istraživanja vrijednosti i stavova s kojima maturanti izlaze iz škole.

Politička znanja maturanata ispitivana su pomoću 19 pitanja o temeljnim političkim pojmovima, ustavno-političkom ustrojstvu i političkoj informiranosti na koja je točno odgovorio samo jedan od 1146 sudionika. **Gimnazijalci su u prosjeku točno odgovorili na 12 pitanja, učenici trogodišnjih programa na tek 6**, dok su učenici ostalih četverogodišnjih programa i petogodišnjeg medicinskog programa u prosjeku točno odgovorili na 9 pitanja.

Političke vrijednosti i stavove istraživalo se kroz dva instrumenta tako da su sudionici mogli odrediti stupanj svog slaganja s ponuđenim tvrdnjama. 29 tvrdnji ispitivalo je odnos prema vlastitoj i drugim nacijama, rodnim ulogama, homoseksualnosti, totalitarizmu i Europskoj uniji. 20 tvrdnji odnosilo se na društveno i političko sudjelovanje, političke autoritete te slobodu javnog i medijskog govora.

Iako je većina sudionika (85%) navela da se može zamisliti u prijateljskom odnosu s osobom druge rase, vjere ili nacije, **tolerancija je značajno manja prema zaštiti prava manjina u javnom prostoru**. Naime, polovica sudionika smatra da se važna kulturna obilježja, kao što su jezik i pismo nacionalnih manjina, ne bi trebali koristiti u prostorijama državnih institucija. **Najmanje tolerancije primjećuje se u odnosu prema homoseksualnosti** koju svaki drugi ispitanik smatra bolešću te bi homoseksualnim osobama zabranio javne istupe radi sprečavanja lošeg utjecaja na mlade.

Oko ključnih demokratskih vrijednosti sudionici istraživanja pokazuju visoku razinu zbunjenosti i neodlučnosti što ih može učiniti podložnima za manipulacije. Iako su većinom skloni sankcioniranju totalitarističkih simbola, kako komunističkih (57%) tako i fašističkih (54%), njih gotovo 30% je neodlučno. K tome ostaje otvoreno pitanje jesu li tolerantni prema ustaškoj simbolici u javnom prostoru s obzirom da **48,6% sudionika nije sigurno u činjenicu da je NDH bila fašistička tvorevina.**

Da se svatko od nas treba zauzeti za rješavanje društvenih problema u svojoj sredini, a ne čekati da ih riješi netko drugi, smatra 80,1% ispitanika. No stavovi o medijima i političkim strankama pokazuju generalno nedemokratske stavove – da su skloni ukidanju nekih medija (51,9%) i nekih političkih stranaka (72%).

Teme koje maturanti vide kao najslabije obrađivane ili općenito izostavljene iz školskog programa su seksualnost, suvremeni mediji, Europska unija, nacionalne manjine i kulturne različitosti, zaštita okoliša i održivi razvoj te aktualna društvena događanja i problemi u svijetu. Mnoge od tih tema trebale bi se učiti na međupredmetno uvedenom i obveznom zdravstvenom i građanskom odgoju, ali sudjelovanje u njihovoj provedbi prepoznaje manji dio učenika (44,9% zdravstveni odgoj i 38,4% građanski odgoj).

Najvažniji izvori informiranja maturantima su društvene mreže (66%), a nakon njih vršnjaci (47%), internetski portali (43%) i roditelji (38%). Svakodnevna konzumacija „tradicionalnih“ medija relativno je slabo zastupljena – informativne televizijske emisije gleda 30%, novine čita 16% i radio sluša 11,3%.

STEREOTIPI I PREDRASUDE

...mi se trebamo upoznati. Jer kad mi vidimo nekog, imamo predrasude na temelju boje kose ili po nečemu. (učenik/ca, Hrvatska)

Kako bismo razumjeli stereotipe i predrasude, kao i njihove često razarajuće posljedice, važno je znati što oni predstavljaju i koje sve mehanizme imamo na raspolaganju kako bismo ih uspješno prevenirali. U tom kontekstu valja se prisjetiti teme osobnog identiteta kao polazišta za razumijevanje kako mladi doživljavaju sebe i druge, te teme razvoja socijalnog identiteta, odnosno pripadnosti određenoj skupini koja često može biti temelj stvaranja predrasuda i stereotipa o drugima.

Kao što je već bilo rečeno, ljudi svoj **osobni identitet** (vidi: *Identitet i doživljaj sebe*) definiraju kroz odnose i komunikaciju s drugima te si pokušavaju odgovoriti na pitanje TKO SAM JA? Ali isto tako, kroz odnose i komunikaciju stvaramo i **socijalne identitete** drugih kako bismo si odgovorili na pitanje TKO SU ONI?

Tajfel i Turner (1982) razvili su pojam socijalnog identiteta koji su definirali kao *onaj dio samopojimanja svakoga pojedinca koji se temelji na članstvu u određenoj grupi ili grupama, zajedno s vrijednosti i emocionalnom važnosti koja se pridaje tim grupama* (Tajfel 1982, prema Jelić 2009). Slika kako vidimo sebe i/ili kako vidimo druge u odnosu na sebe, može biti različita, a upravo ta različitost od nas (naše obitelji, grupe, skupine, društva) dovodi do pojednostavljenosti i jednodimenzionalnosti poimanja drugih, iz čega se često rađaju stereotipi i predrasude koji vode nerazumijevanju, sukobima, radikalizaciji, pa i nasilju. Pogotovo ako druge gledamo samo kroz prizmu jednog socijalnog identiteta (npr. spolna pripadnost, etička pripadnost, vjerska pripadnost itd.).

Predrasude su negativna vrednovanja grupe ili pojedinca na temelju grupne pripadnosti (Crandall, Eshleman i O'Brien 2002, prema Marinčić 2009).

Sociologinja i terapeutkinja Anne Wilson Schaefer (2006) tvrdi da svatko od nas prolazi više razina „istine“, dok se oslobađamo neke predrasude ili stereotipa. Kako stječemo životno iskustvo i uvide te ulazimo u odnose i komunikaciju s drugim ljudima, postajemo svjesniji i shvaćamo koliko su ograničena naša pojednostavljena viđenja drugih. Svjesnost nam pomaže da kvalitetnije komuniciramo s drugima i budemo slobodni od unaprijed zadanih pretpostavki. Na najnižoj razini svijesti ni ne znamo da postoji neka različitost, a zatim na idućoj često zauzimamo vrlo negativan stav pun straha, prijezira ili agresije („oni“). Ponekad prijeđemo na iduću razinu koja je ekstremno liberalna i puna „osvijestjenog“ prihvaćanja, no može biti površna i isključiva, recimo prema osobama koje su na prethodnoj razini. Na predzadnjoj, četvrtoj razini postajemo zaista otvoreni i fleksibilni, no tek na petoj smo zaista slobodni i možemo *vidjeti osobu kao jedinstveno ljudsko biće*.

Omogućujući mladima upoznavanje sa zanimljivim i interaktivnim načinima rasprave o stereotipima i predrasudama, pomažemo im da se i sami oslobode površnih stavova preuzetih bez promišljanja te da izgrade svoj pogled na svijet i razmijene ga s drugima na tolerantan i konstruktivan način. Zbirka nastavnih priprema „Pokreni promjenu!“ ima nekoliko odličnih radionica kojima možete otvoriti razgovor o predrasudama i stereotipima sa svojim učenicima.

S učenicima možete otvoriti razgovor o ovoj temi gledajući govor (platforma **TED talk**) poznate književnice Chimamanda Adichie u kojem ona govori o tome kako je pronašla autentični govor svoje kulture i u kojem opominje da ako slušamo priču iz samo jedne perspektive, riskiramo veliko nerazumijevanje. Govor možete pogledati na **You Tube** kanalu (**The danger of a single story** | Chimamanda Ngozi Adichie).

MEDIJSKA PISMENOST

Vijest nije vijest ako nije loša. Mi kad odemo na „facebook“, jedino što ja pročitam je crna kronika. Nigdje nema ničega lijepoga. (učenik/ca, Hrvatska)

Previše negativnih informacija koje se stalno ističu – sve loše na vijestima, političke svađe i ratovi, jedni političari protiv drugih, televizije su podređene strankama. (učenik/ca, Hrvatska)

Medijska pismenost uključuje sve tehničke, kognitivne, građanske i kreativne sposobnosti i vještine koje nam omogućuju da koristimo, kritički razumijemo te ostvarimo interakciju s tradicionalnim i novim oblicima medija. Prema Direktivi Europskog parlamenta i Vijeća o audiovizualnim medijskim uslugama – AVMS direktivi (2010/10/EU), medijska pismenost odnosi se na kompetencije koje omogućavaju konzumentima sigurno i učinkovito korištenje medija. Vrlo je blisko povezana s uključenosti i demokracijom, aktivnim građanstvom, nezavisnim i kritičkim razmišljanjem te time i s jačanjem otpornosti mladih na izloženost ekstremnim stavovima i dezinformacijama.

Tema medijske pismenosti važna je zbog različitih pokazatelja i istraživanja koji nam govore da je razina kritičkog promišljanja prema medijima izrazito niska, a s druge strane, vještine kreiranja sadržaja su jako visoke. Točnije, mladi posjeduju tehničke vještine za korištenje medija, ali nemaju kritičku svijest o njima samima (Gospodnetić i Morić 2014).

Društvene mreže i lažne vijesti (fake news) su izazov; djeca pokušavaju filtrirati što je od toga stvarno, a što ne. Izrael – Palestina, Donald Trump – što god je u medijima, spomene se i u školi. Oni ne gledaju vijesti. Ne znam odakle točno dobivaju vijesti, ali je s interneta. (učitelj/ica, Velika Britanija)

Tema medijske pismenosti blisko je povezana s kompetencijama važnim za aktivno sudjelovanje u društvu, digitalnom kompetencijom te društvenom i građanskom kompetencijom, što uključuje stereotipe, predrasude, moć, razumijevanje različitih uglova u istoj priči. Stoga je medijska pismenost jedna od ključnih vještina koje mogu pomoći u prevenciji radikalizacije. Naime, 90% kućanstava u Europskoj uniji posjeduje pristup internetu, što nam govori da velika većina mladih može pristupiti informacijama bez prepreka, a dosadašnja praksa pokazala je da društvene mreže mogu dovesti do netolerantnih akcija te psiholoških posljedica (Europska komisija – ET 2020 Working Groups 2016). Osim toga, o važnosti teme medijske pismenosti i radikalizacije govori činjenica da se time bavila posebna skupina osnovana od strane Europske komisije koja je zaključila da tema medijske pismenosti i kritičkog promišljanja treba biti uvedena u školski kurikulum, s posebnim naglaskom na inovativne pristupe podučavanja koje su relevantni za sve učenike (Europska komisija – ET 2020 Working Groups 2016).

Osim što medijska pismenost pomaže u razvoju kritičkog promišljanja, ona pomaže učenicima da povežu gradivo sa stvarnim primjerima, što i donosi stvarni život u učionicu. Važno je napomenuti da s učenicima treba raditi na primjerima koji obuhvaćaju različite medije (npr. film, glazba, serije), jer će im to pomoći da primjer povežu s vlastitim iskustvom. I za kraj – važno je postavljati pitanja učenicima, pitanja koja će ih potaknuti na promišljanje o medijskim tekstovima, jer na taj način razvijamo svijest o medijima te njihovom utjecaju na naša ponašanja, stavove i vrijednosti.

PRIMJENA U ŠKOLI

Zaključujemo kako je temeljni cilj edukacijskog programa razviti kompetencije polaznika za **izgradnju otpornosti mladih ljudi** i njihovo **osnaživanje**. Tako polaznici nakon programa postaju kompetentniji u:

- pružanju podrške mladima u pronalaženju i prihvaćanju svoga identiteta, svojih vjerovanja i sposobnosti
- vrednovanju potreba i ciljeva mladih
- razvoju empatičnog ponašanja mladih
- iniciranju i motiviranju mladih za aktivnu uključenost
- omogućavanju šireg razumijevanja društva i svijeta.

Osim cilja **prevencije problema u ponašanju i emocionalnih problema**, važan je cilj **obogaćenje i razvoj osobnih, socijalnih i građanskih vještina i kompetencija**. Alati i znanja koji se dobivaju, zajedno s njima povezanom provedbom školskih projekata, jačaju mogućnosti učitelja u njihovom radu s mladima.

Nakon edukacije svaka škola nastavlja raditi s mentorom iz stručnog tima koji je s njima u kontaktu godinu dana te prati provedbu njihovih projekata. Svaka škola razvija vlastiti projekt na temelju ideja samih mladih, što povezuje školu s lokalnom zajednicom, ali i omogućuje inicijative važne za povezivanje mladih. Aktivnim sudjelovanjem u projektu, od razvoja vlastitih ideja do same provedbe projekta, mladima se omogućava iskustvo kroz koje mogu razvijati različite kompetencije navedene u ovom poglavlju.

U nastavku priručnika opisani su konkretni alati i koraci u istraživanju potencijalnih projektnih ideja, planiranju samih projekata i njihove provedbe te se nude primjeri različitih projekata kojima se potiče jačanje osobnih, socijalnih i građanskih kompetencija mladih kroz njihovo aktivno sudjelovanje.

Škole također sudjeluju u **kreativnom natječaju „Oboji svijet!“** koji potiče kreativnost i aktivizam mladih, tijekom kojeg oni sami izrađuju likovno-literarne radove koji progovaraju o prihvaćanju i poštivanju različitosti. Na kraju projekta partnerske organizacije prikupljaju sve lokalne projekte koje su škole provele, kao i najbolje likovno-literarne radove te ih objavljuju u završnoj publikaciji „Knjiga dobrih ideja“ koja će zajedno s ostalim rezultatima biti dostupna za preuzimanje.

PRIJEDLOG KORAKA ZA PRIMJENU PROJEKTA U VAŠOJ ŠKOLI

Važno je da tijekom projekta svaka škola pronađe vlastite teme i izazove te da sve krene od razmišljanja mladih. Svaka škola, naime, određuje svoje prioritete i način na koji se želi baviti njima, kako bi ih uvrstila u kurikulum i tako dugoročno stvarala svoju strategiju i utjecaj na učenike.

Ako se odlučite na primjenu projekta „Pokreni promjenu!“ u vašoj školi, predlažemo sljedeći slijed koraka koje, naravno, možete prilagoditi svojim idejama i potrebama.

- 1. Odabir užeg tima** motiviranih djelatnika, nositelja projekta.
- 2. Izgradnja kapaciteta djelatnika:** idealno, polaznje edukacije „Pokreni promjenu!“ ili neke druge kombinacije edukacija koje razvijaju bliske kompetencije (područja: Građanski odgoj i obrazovanje, Medijacija, Interkulturalnost i inkluzija, Osobni i socijalni razvoj i sl.) te nabavka literature i zbirki nastavnih priprema.
- 3. Preporuka: Uključivanje mladih - vanjskih volontera** u rad na projektu.
- 4. Istraživanje** toga kako djeca i mladi vide ključne probleme škole, naročito u području stereotipa, predrasuda, diskriminacije, različitosti, inkluzije: putem fokus grupa ili neke druge metodologije.
- 5. Formiranje timova djece i mladih** koji se žele direktno uključiti kao nositelji školskih projekata i inicijativa.
- 6. Primjena radionica** za djecu i mlade iz zbirke nastavnih priprema „Pokreni promjenu!“
- 7. Preporuka: Uključivanje učenika u kreativni natječaj „Oboji svijet!“.**
- 8. Mentoriranje timova mladih** koji vode svoje projekte u školi.
- 9. Promocija i dijeljenje** rezultata i uspjeha.

Bilo da odlučite implementirati projekt samostalno, ili u suradnji s organizacijom civilnog društva, dobro je da se povežete s više vanjskih organizacija i institucija koje vam mogu poslužiti kao „mostovi“ prema lokalnoj zajednici i podržati vas resursima, idejama i osiguranjem zanimljivih i inspirativnih iskustava za mlade. I naravno, svakako imajte na umu povezivanje i ispreplitanje projektnih aktivnosti sa školskim kurikulumom.

4. DIO

ŠKOLSKI PROJEKTI - AKTIVNO UKLJUČIVANJE MLADIH

...ne znam, puno ljudi puno priča, a malo čini. Isto tak,
mislim, nas je tu osam... znači već osam. Nije da nema
nikog. Znači mi možemo već nešto pokrenut'.
(učenik/ca, Hrvatska)

VAŽNOST UKLJUČIVANJA MLADIH

Aktivnim uključivanjem učenika u rad škole kroz školske projekte otvara se mogućnost da se mladi aktiviraju u život školske zajednice i doprinose njenom radu na način koji je njima smislen, što će svakako imati pozitivan učinak na njih same i na školu. Osobne i socijalne kompetencije te vrijednosti aktivnog i odgovornog građanina, koje se spominju u prethodnom poglavlju, učenici najviše usvajaju putem direktnog iskustva istraživanja o temama koje ih zanimaju, izlaskom u lokalnu zajednicu i aktivnim doprinosom rješavanju problema kroz konkretne projekte. Učenici se mogu uključiti i sudjelovati u projektima na način na koji oni žele i do nivoa koji njima odgovara. Za neke će učenike takav oblik sudjelovanja možda biti minimalan, ali sama mogućnost uključivanja može imati veliki značaj.

Svjesni smo prakse da se glas mladih ne uzima za ozbiljno, ponekad se ignorira te im se pristupa s pokroviteljskim stavom, što ih može frustrirati ili jednostavno dovesti do njihovog isključivanja iz školskih aktivnosti. S druge strane, učenici će itekako biti podržani kada se uoči da mogu doprinijeti radu škole ili rješavanju društvenih problema. Stoga je važno istaknuti koji su to pozitivni učinci aktivnog uključivanja mladih na njih same, školu i cjelokupnu zajednicu.

Aktivno uključivanje djece i mladih ima pozitivan učinak za:

Učenike	Školu	Zajednicu
<ul style="list-style-type: none">• povećava samopouzdanje• povećava osjećaj odgovornosti• unaprjeđuje komunikacijske i organizacijske kompetencije• povećava osjećaj sreće• doprinosi osjećaju pripadnosti školi• osnažuje ih se u uvjerenju da mogu pokrenuti promjenu	<ul style="list-style-type: none">• postaje sigurnije i sretnije mjesto• bolja komunikacija među učenicima, nastavnicima i odraslima• prepoznaju se potrebe svih članova školske zajednice• poštuju se i prihvaćaju različitosti	<ul style="list-style-type: none">• mladi su podržani na značajniju ulogu u društvu u kojem žive• doprinosi jačanju demokratskog društva• doprinosi razvoju društva u svakom pogledu – kulturni, socijalni, ekonomski...

...ima nas puno koji bi htjeli, ali nam treba vođa, neki profesor.
Da dođe i skupi nas – idemo sad. (učenik/ca, Hrvatska)

Mladi koji se i žele uključiti u rad škole i zajednice, ne mogu sve sami, trebaju podršku, a bilo bi dobro podučiti ih kako se uključiti. Za to mogu idealno poslužiti školski projekti kroz koje mladi imaju priliku razvijati kompetencije i vještine koje će im biti potrebne za njihovo daljnje obrazovanje i život. U tom smjeru, projekte je dobro voditi na način da su mladi njegovi aktivni nosioci, a ne samo konzumenti, tada su i učinci znatno pozitivniji i dalekosežniji. Potičući kod mladih želju da utječu na pozitivne promjene oko sebe, možemo se boriti protiv nekih faktora koji utječu na radikalizaciju (Ahmad 2015).

Kroz ovo poglavlje vodit ćemo vas od same ideje do realizacije projekta: od početnog istraživanja i planiranja ideja do njegove provedbe i realizacije te prezentacije projekta kroz koju on postaje vidljiv široj zajednici.

Kroz školske projekte mogu se primijeniti različite metodologije rada putem kojih učenici mogu učiti, razvijati se i rasti. Neovisno o temi, uključivanjem u projekt mladi imaju priliku razvijati razne kompetencije, a pritom je dobro voditi računa o razinama uključivanja i preuzimanju odgovornosti među članovima grupe. Ako postepeno povećavamo odgovornost koju mladi imaju u provedbi zadataka i samom radu grupe, veće su šanse da na kraju projekta razviju i kompetencije koje će im biti potrebne za samostalnu provedbu pojedinih zadataka, kao i vođenje projekata.

Volontiranje je dobrovoljno pomaganje djeci, pomaganje nekim ljudima, ali dobrovoljno bez ikakvog novca... za beskućnike jer svatko zaslužuje dom, tako isto i životinje naravno, ali onako prvo da mi svoju vrstu unaprijedimo, a onda kasnije životinjsku. (učenik/ca, Hrvatska)

John Huskins (1996) govori o razvojnom modelu rada s mladima u odnosu na njihov napredak u razini sudjelovanja te u procesu donošenja odluka.

ALAT 1: RAZVOJNI MODEL UKLJUČIVANJA MLADIH (JOHN HUSKINS 1995)

Cilj: Prepoznati faze kroz koje prolaze mladi uključujući se u projekt, u odnosu na njihov napredak u razini sudjelovanja te u procesu donošenja odluka.

Opis: Rad na svakom projektu s mladima započinje inicijalnim susretima gdje se mladi tek upoznaju i na kojima voditelj svjesno radi na izgradnji osjećaja sigurnosti i povjerenja u grupi (ohrabruju se da slobodno izraze svoje mišljenje, svoje ideje, testiraju iste te traže i slušaju mišljenja drugih u grupi). U ovoj fazi projektna ideja obično tek ispliva na površinu, kao i ciljevi te aktivnosti kojima će se ti ciljevi ostvariti. Također, uloge pojedinih članova grupe počinju se kristalizirati, kao i njihove vještine, potrebe i želje. Veći angažman mladih u provedbi aktivnosti i veće preuzimanje odgovornosti započinje tek kad se izgradi osjećaj sigurnosti u grupi, razvijaju se odnosi među članovima grupe te se osjeti njihov potencijal za veću samostalnost. Voditelj grupe u toj fazi prepušta sve više zadataka mladim ljudima, no na početku ih dijeli s njima, kako bi mladi s vremenom potpuno preuzeli odgovornost za projekt.

Odlični primjeri preuzimanja samostalnog vođenja projektnih aktivnosti od strane mladih su školski volonterski klubovi gdje su mlade osobe, koje su prvo samo sudjelovale u pojedinim akcijama, postepeno preuzimale sve više odgovornosti u organizaciji volonterskih aktivnosti, a na kraju postale i voditelji klubova.

RAZVOJNI MODEL UKLJUČIVANJA MLADIH

RAZINE AKTIVNOSTI

Preuzeta uloga vodstva ili vršnjačke edukacije.
Intenzivni grupni rad, iniciran od strane mladih.
Prostori organizirani i vođeni od strane mladih.

Faza 8: vođenje

Mladi preuzimaju punu odgovornost i kontroliraju svoje radnje.
Postignuta samostalnost.

Preuzimanje odgovornosti u planiranju, tekućim aktivnostima i programima.
Grupni rad vođen mladima.
Detaljno istražiti probleme.

Faza 7: organizacija

Mladi počinju zahtijevati svoj udjel u procesu i preuzimati odgovornost.

Sudjelovanje u aktivnostima razvijenim iz interesa i potreba.
Predstaviti sudjelovanje.

Faza 5: uključenost

Mladi počinju pomagati u poduzimanju radnji i odgovornosti.

Sudjelovanje u aktivnostima razvijenim iz interesa i potreba.
Predstaviti sudjelovanje.

Faza 4: uključivanje

Program razvijen na način da zadovolji izražene i utvrđene potrebe.

Redovno nalaženje.
Imena timova.

Faza 3: socijalizacija

Neke aktivnosti i preporuke.

Faza 2: ponovni susret

Osobe koje rade s mladima i mladi stupaju u kontakt, angažiraju se jedni s drugima. Započinje povjerenje i dijeljenje.

Inicijalni kontakt.

Faza 1: kontakt

Mladi imaju pristup informacijama i mogućnostima. Razina odnosa je niska. Mladi nisu samostalni (ovisni o drugima).

Progressivni model uključenosti osoba koje rade s mladima
(prema Gloucestershire Youth and Community Service)

©John Huskins 1995

KAKO KRENUTI U PROJEKT S MLADIMA? - POČETNO PLANIRANJE

Po mojem mišljenju, jedan od glavnih problema današnjih mladih je nisko samopoštovanje. Često propuštaju različite prilike u životu i imaju tendenciju živjeti u trenutku bez da izgrađuju projekte za budućnost. (učenik/ca, Italija)

Početo planiranje definira cijeli pristup projektu i aktivnostima koje će biti poduzimane kako bi se projekt i realizirao, stoga je dobro na samom početku odvojiti vrijeme za taj korak.

Kada smo pozvali mlade na uključivanje u projekt ili akciju te oformili grupu, na samom se početku preporuča provesti početno planiranje u kojem je potrebno prvo odabrati temu i ideju projekta. Bilo bi dobro da je ideja prihvaćena, ili još bolje inicirana od strane mladih.

Vjerujem da dosta nas, mogu početi od sebe, razmišlja o tome što ja mogu napraviti za ovaj svijet da bude bolje. Ali kad čovjek sve misli skupi na jedan papir, shvati da je jednostavno previše problema u ovom svijetu... (učenik/ca, Hrvatska)

Mlade je najbolje uključiti u projekt od samog početka i dati im mogućnost da prepoznaju i istraže probleme i pitanja u svojoj zajednici, te da sami ponude aktivnosti kojima će odgovoriti na problem koji su prepoznali (poput posjeta azilantima u prihvatnom centru, organiziranje radionica s ciljem prevencije vršnjačkog nasilja ili edukacija vršnjačkih medijatora). Ukoliko imaju priliku sudjelovati od samog početka u procesu izbora ideja i osmišljavanju akcije, veća je vjerojatnost da će mladi projekt doživjeti vlastitim. Na taj će način biti osnaženi uključivati se u rad lokalne zajednice, programe volontiranja i inicijativa mladih te vjerovati da mogu postati **pokretači promjena** koje žele vidjeti u svojoj sredini. Na taj način mladi mogu dobiti osobno zadovoljstvo, poštovanje, prihvaćanje i osjećaj pozitivne angažiranosti koji inspirira ostvarivanje nekog konstruktivnog cilja, što sve može doprinijeti faktorima zaštite od radikalnog ponašanja mladih.

Ideje mladih možete istražiti na razne načine. Koristeći se tehnikama poput *Brainstorminga* i *Rolstorminga* (Alat 2), možete zatražiti da izrade popis problema kojih su svjesni u zajednici i na koje bi voljeli reagirati. Zajedno s njima možete analizirati sve ideje i pokušati odabrati ideju koja je njima najdraža, a ujedno i održiva.

„Da sam ja netko“ – istraživanje o stavovima djece i mladih u Hrvatskoj: interesi, potrebe, problemi, rješenja (Hrvatska, 2014).

Uvažavali se vaše mišljenje u školi?

„Ne mogu ništa jer me nitko neće shvatiti ozbiljno, zato što... djeca se ne shvaćaju kao odrasli ljudi... djeca su mala, ne razumiju, ovo, ono. Neće ih se smatrati ozbiljno. Misle da mi nismo još dovoljno zreli da odlučujemo o nečemu i da izražavamo svoja mišljenja.“

„Ja mislim da se u školi ne provode baš odluke u kojima sudjeluju učenici, ne traži se baš puno naše mišljenje, uopće se ne sjećam kada smo... kad se nešto odlučivalo pa se tražilo od učenika iznositi svoje prijedloge i mišljenja, ne sjećam se baš toga.“

Što bi htjeli promijeniti kod sebe, u školi i lokalnoj zajednici?

„...ja bi' promijenio... da svi ljudi budu jednaki i da ne postoje nikakve predrasude. Da svi imamo pravo glasa i da nema...da ima svega“

„...ja bi najradije promijenio da ljudi više misle na druge, jer sebičnost je veliki problem u svijetu i to, kad bi malo više mislili na druge stvari, onda bi nam bilo bolji svijet.“

„... da se čuje za nas, radit nešto da se čuje za nas.“

„Mi se trebamo promijeniti i prihvatiti bilo koga onakav kakav je, a ne da se priključujemo osobama koje su popularnije i da budemo na njihovoj strani.“

„Promijenila bih općenito društvo, više tolerancije, više povjerenja.“

„Mijenjala bih društvo jer sam ja isto bila meta u osnovnoj. Trebali bi prestati s tom popularnosti i trebali bi prestati kritizirati.“

„Promijenila bih ponašanje prema starijim osobama... pomagati im kad ih vidimo, a ne okretat' glavu na cesti i tak'...“

„...obrisati granice država...“

„...kupio bih svima bicikl... e pa da...ja bi smanjio broj auta.“

„...ja bih ljude poslala u planine na tjedan dana. I onda da...da ih se uskrati za sve ovo što sada imaju...da nemaju ni Internet, televizije, mobitela...da nema ničega onda da, nakon tjedan dana preživljavanja tamo da na svakoj zraki sunca budu zahvalni...“

U početnoj fazi prihvatite sve ideje mladih

Potaknite mlade da ponude što više ideja i napravite listu. Tijekom faze prikupljanja ideja, nemojte ih vrednovati ni odbacivati, čak i nerealne ideje kasnije mogu imati vrijednost. Možete spajati slične ili nadograđivati postojeće ideje te na taj način kod mladih graditi osjećaj da projekt pripada njima.

Fokus grupe

Kako biste mlade uključili u planiranje projekta od samog početka, možete koristiti i metodu fokus grupe. U malim grupama, kroz strukturiranu diskusiju koju provodi uvježbani voditelj, možete dobiti njihovo mišljenje i veliki broj informacija u relativno kratkom vremenu, a te informacije vas mogu voditi u daljnjem planiranju aktivnosti.

U okviru početnog planiranja može se provesti mapiranje lokalne zajednice (Alat 3) što omogućava mladima da procijene i definiraju tko i što se sve nalazi u njihovoj okolini, koje su to potrebe zajednice te kojim resursima raspolažu. Stvarajući vizualnu sliku prostora, tj. mapu, možemo dobiti informaciju gdje se što nalazi te našu školu ili organizaciju locirati u odnosu na druge bitne subjekte, kako u fizičkom tako i u socijalnom kontekstu.

ALAT 2: BRAINSTORMING – ROLESTORMING

Cilj: Ohrabriti mlade osobe, članove grupe, da uzimajući nečiji identitet, iznose ideje kojih se mogu dosjetiti kako bi kreativnije riješili neki problem.

Opis alata: Rolestorming je tehnika koja se zasniva na metodi **brainstorminga**, gdje se članove grupe ohrabruje da uzimajući identitet neke druge osobe, poput ravnatelja škole, volontera u prihvatilištu za azilante, školske kuharice, gradskog vijećnika ili astronauta, pokušaju osmisliti što više ideja. Na taj se način smanjuje inhibicija dijeljenja vlastitih ideja s grupom što pomaže osobama da iznesu ideje koje možda u drugim situacijama ne bi uzeli u obzir. Pretpostavka je da mladi lakše dolaze do rješenja iz tuđe perspektive i pritom misle kreativnije.

Metoda rada: Odaberite temu ili pitanje o kojem želite razgovarati s članovima svog tima. Dajte mogućnost i mladima da sudjeluju u tom odabiru i slijedite sljedeće korake.

1. Identificirajte uloge koje biste mogli dodijeliti članovima tima. Članovi tima mogu predlagati bilo koje uloge, ali da ne predstavljaju prisutne članove tima. Potaknite ih da predlože i uloge koje na prvi pogled nisu povezane s idejom projekta.
2. Odabrane uloge možete dodijeliti na način da ih napišete na kartice koje će članovi tima izvlačiti ili da sudionici odaberu ulogu koja im se sviđa.
3. Kada su uloge podijeljene, dajte vremena sudionicima da se u te uloge užive postavljajući im sljedeća pitanja:
Kakva je osoba, kako izgleda, gdje i s kime živi te kakvog je karaktera?
Koje su vrijednosti te osobe?
Kako bi ta osoba riješila problem?
4. Odaberite osobu koja će zapisivati ideje na poster ili neko mjesto vidljivo svim članovima grupe.
5. Ohrabrite sudionike da iznose što više ideja, čak smjele i one koje smatraju besmislenima. Dajte do znanja da su svi prijedlozi dobrodošli te da je cilj sakupiti što više ideja.
6. Uputite članove grupe da izbjegavaju kritiku i vrednovanje kako svojih tako i tuđih ideja.
7. Osigurajte da svaki sudionik ima priliku govoriti te da govori iz svoje pozicije.
8. Kada završite, sudionici mogu zamijeniti uloge i možete ponoviti postupak s novim ulogama.

ALAT 3: MAPIRANJE LOKALNE ZAJEDNICE

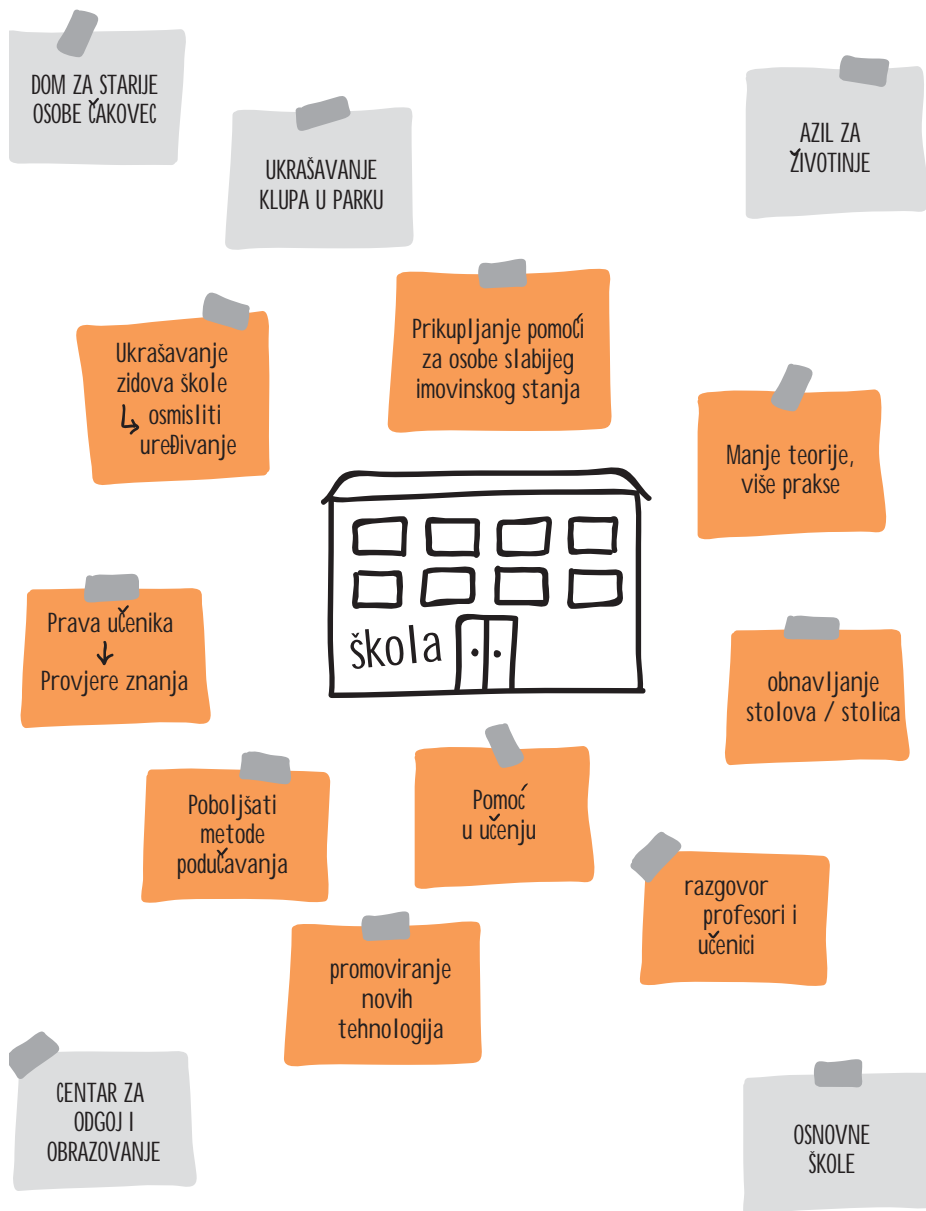
Cilj: Prepoznati važne dijelove vlastite lokalne zajednice, identificirati pitanja i probleme s kojima se članovi zajednice susreću te ponuditi neka rješenja za prepoznate probleme.

Opis alata: Mapiranje lokalne zajednice radi se kako bi mladi osvijestili tko i što se sve nalazi u njihovom okruženju, kako bi mogli identificirati pitanja i probleme te kako bi ih se moglo podučiti da pronađu i ponude rješenja za te probleme. Ideja je da sudionici nauče što je više moguće o vlastitom okruženju i na koji način ono utječe na njihove živote.

Metoda rada: Voditelj mladima predstavlja koncept mapiranja lokalne zajednice i vodi ih kroz sljedeće korake:

1. Na velikom komadu papira, u njegovom središtu, nacrtajte svoju školu/organizaciju te glavne ulice koje se oko nje nalaze. Vaša mapa ne treba u potpunosti izgledati onaj u realnosti.
2. Na odvojenom papiru napravite listu škola, udruga, ustanova ili drugih organizacija koje se nalaze u vašoj blizini i istaknite njihov značaj za lokalnu zajednicu. Odabrane organizacije ucrtajte na mapu.
3. Ukoliko vam uvjeti to dopuštaju, potaknite mlade da izađu van škole/organizacije, šetnu okolo i fotografiraju okruženje. Usmjerite ih da obrate pažnju na bilo koji problem koji vide i to zabilježe (npr. zapušten park, razbijeno staklo, nelegalno odlagalište smeća, mjesta koja doživljavaju nesigurnima) te ta mjesta kasnije ucrtaju na mapu.
4. Potaknite diskusiju o tome što su mladi otkrili o svome okruženju, koje su probleme prepoznali.
5. Organizirajte **brainstorming** aktivnost kroz koju će mladi ponuditi ideje o tome na koji način pristupiti rješavanju prepoznatih problema.

Korištenje ovog alata je detaljno opisano u nastavnoj pripremi „Od potreba do projektnih ideja“ u zbirci nastavnih priprema „Pokreni promjenu!“

Pitanja koja mogu pomoći za odabir projektne ideje:

- Što želite, osobno i kao grupa, dobiti provedbom ove projektne ideje?
- Tko je sve zainteresiran za provedbu projekta?
- Tko su članovi projektnog tima i koja je njihova uloga?
- Tko su partneri na projektu i koja je ciljana skupina?
- Gdje će se projekt provoditi?
- Koliko će projekt trajati?
- Kakav utjecaj ovaj projekt može imati na lokalnu zajednicu?

ŠTO NAS ZANIMA? - ISTRAŽIVANJE PROJEKTNE IDEJE

Nakon što ste s mladima odabrali projektnu ideju i želite nastaviti s planiranjem projekta, bilo bi dobro da provedete istraživanje i prikupite sve potrebne informacije. Tek kada razumijete sve detalje i postavite smisljena pitanja, možete se prepustiti osmišljavanju projekta.

Zajedno s mladima osmislite koje su vam sve informacije potrebne kako biste mogli osmisliti i provesti projekt. Možete ih uputiti da provedu malo terensko istraživanje vezano uz projektnu ideju i pritom koriste unaprijed osmišljeni plan istraživanja. Može ih se podijeliti u manje timove prema interesima.

Takvo istraživanje pomoglo bi vam da definirate najvažnije elemente - ciljeve, partnere, aktivnosti, te prema njima izradite i akcijski plan, dodijelite zadatke, napravite vremenski raspored i troškovnik.

...mi se trebamo upoznati. Jer mi kad vidimo nekog, imamo predrasude na temelju boje kose ili po nečemu. (učenik/ca, Hrvatska)

Primjer plana istraživanja – akcija podrške tražiteljima azila i imigrantima.

Istražiti prije akcije:	Posjet organizaciji koja ima smještaj za imigrante i tražitelje azila
Što trebate saznati kako bi se organizirala ova akcija?	Saznati kontakt upravitelja, saznati tko je kontakt osoba.
	Koje su potrebe korisnika – tražitelja azila? Jesu zainteresirani za jedan dan druženja, što im je potrebno? Koliko ih ima, koliko žena i djece? Koji bi bio najbolji dan za posjet, što bi ih posebno razveselilo (pokloni, nastup školskog zbora, druženje, čitanje novina i sl.)?
	Koliko učenika škole bi bilo zainteresirano za ovakvu vrstu akcije?
Od koga možete saznati te informacije?	Informacije s interneta, telefonski poziv organizaciji, sastanak s ravnateljem organizacije, provjeriti interes za sudjelovanje direktno s vršnjacima i sl. Razmisliti je li netko već uključen u takve aktivnosti i ima li iskustvo posjeta sličnoj organizaciji.

Osmislite što ih pitati.

Primjerice, upravitelja organizacije pitati:

Koliki je broj korisnika? Koliko ima djece i kojeg uzrasta? Koje su im potrebe? Što bi ih veselilo prilikom posjeta mladih? Kada je najbolje doći u posjet, u koje doba dana? Koliko mladih može doći u posjet domu? I sl.

Ovaj je korak važan kako bi se upoznao kontekst određenog problema u zajednici. Na primjer, možda tu organizaciju posjećuje neka druga škola ili imaju široku mrežu volontera koji im pružaju određene usluge pa bi se volonterska grupa željela fokusirati na nešto što im je potrebnije. Tako mladi postepeno upoznaju problematiku na koju žele reagirati, npr. problematika i integracija tražitelja azila, njihova isključenost iz društva; upoznaju se s temom, dobivaju manje zadatke i mogućnost da rade nešto što do sada nisu imali priliku raditi (dogovoriti i provesti razgovor s ravnateljem jedne ustanove i sl.). Provedbom svih tih manjih zadataka grade samopouzdanje te dobivaju nova znanja i vještine.

Kako osnažiti mlade za istraživanje projektnih ideja?

Vježbanje komunikacijskih vještina

Pripremite mlade za odlazak u različite ustanove i razgovor s nepoznatim ljudima. Mladi se često ustručavaju razgovarati s nepoznatima i osobama koje im predstavljaju autoritet, a vježbanje uloga im može pomoći da se oslobode. Na primjer, kroz igranje uloga možete ih potaknuti da vježbaju sastanak sa službenom osobom, telefonski poziv ili direktan razgovor s korisnikom. Često se od učitelja može čuti da se mladi ne znaju izražavati - kroz pripremanje za samo jedan razgovor mladi mogu znatno unaprijediti komunikacijske vještine.

Poticanje diskusije i kritičkog razmišljanja

Na sastancima predvidite vrijeme u kojem članovi manjih timova mogu izvjestiti cijelu grupu o tome što su saznali. Nakon izvještavanja važno je diskutirati s grupom oko potencijalnih izazova na koje su naišli te oko toga što su možda mogli napraviti drugačije, kako bi mogli dobivene informacije iskoristiti za daljnje korake. Diskusije će možda na početku rada grupe biti kratke, ali je važno da voditelj poziva mlade na razgovor i davanje mišljenja. Korištenjem ovakve metodologije jasno im se daje do znanja da je njihovo mišljenje bitno.

Poticanje kreativnog razmišljanja

Važno je da se projekti planiraju na način da se od samog početka potiče kreativnost. Razmislite kako možete poticati kreativnost, razgovarajte o tome kako povećati vidljivost ranjive skupine i poteškoća s kojima se susreću. Razmišljajte o kreativnim načinima izražavanja emocija, vrijednosti, svrhe projekta. Mladi imaju potrebu za akcijom, ali i kreativnošću. Mogu se izraziti kroz stripove, crteže, fotografije, snimanje videa, priče, pjesme i sl. Puno toga proživljavaju: veliki broj emocija, preplavljenost informacijama kojima su izloženi na društvenim mrežama, osjećaj nepravde. Kreativnim izražavanjem mogu izraziti sve što proživljavaju i to pretvoriti u kreativno opipljiv rezultat koji sadrži ono što žele poručiti svijetu.

Razvoj grupne dinamike

Zajedničko sudjelovanje u istraživanju projektne ideje svakako može pridonijeti gradnji tima i razvoju grupne dinamike. Na početku rada s grupom budite direktivni, postavljajte puno pitanja, dajte povratnu informaciju i priznanje za svaki pozitivan iskorak mladih (npr. kada iznose ideje, podržavaju jedni druge i sl.). Poželjno je sastanke započeti igrama („ledolomci“) kako bi na zabavan način upoznavali jedne druge i otkrivali međusobne sličnosti i razlike. Na kraju svakog sastanka provjerite ima li pitanja koja su ostala neodgovorena te tražite od njih kratku evaluaciju sastanka.

I da bude više razgovora i međusobnih pričanja nego na mobitelu. (učenik/ca, Hrvatska)

Ne govorimo dovoljno u školi o nasilju bandi. (učenik/ca, Velika Britanija)

ODABERIMO PRAVI SMJER - DEFINIRANJE CILJA

Jasno postavljeni ciljevi dovode do većeg uspjeha u projektu. Ukoliko uzmete dovoljno vremena da pravilno planirate i postavite svoje ciljeve, aktivnosti koje vode prema ostvarenju tih ciljeva lako se ostvaraju.

Jednom kada s mladima istražite i definirate projektnu ideju, možete krenuti s postavljanjem cilja koji bi trebao odgovoriti na pitanje: Što želimo postići?

Osigurajte da se članovi tima usuglase oko postavljanja ciljeva i odrede na koji način će mjeriti uspješnost njihovog ostvarivanja (standarde mjerenja). Postavljanje ciljeva je dinamičan proces te se promjenom prioriteta mogu mijenjati i ciljevi. Što jasnije postavite ciljeve na početku, manja će biti potreba za kasnijim reorganiziranjem.

Dobro planirani projekti zahtijevaju dobro postavljene ciljeve koji na taj način osiguravaju jasnu strukturu i smjer u kojem se projekt kreće. Mlade možete podučiti da se prilikom postavljanja ciljeva služe **SMART metodom** koja je nastala kao akronim engleskih riječi: **S**pecific (specifičan), **M**easurable (mjerljiv), **A**chievable (ostvariv), **R**elevant (relevantan), **T**ime-based (vremenski definiran). Za kvalitetno postavljene ciljeve dobro je da su zadovoljeni svi SMART elementi.

S	Specifičan - Specific	Budite jasni i konkretni u ideji što želite postići i na koji način.	Organizirati druženje članova volonterskog kluba s mladima (14 - 18 godina) u prihvatilištu za tražitelje azila.
M	Mjerljiv - Measurable	Pokušajte definirati čime ćete mjeriti uspjeh u postizanju cilja. Pokušajte staviti i neku brojku s kojom ćete moći usporediti ono što ste proveli.	Učenici će tri puta posjetiti korisnike prihvatilišta u ovoj školskoj godini.
A	Ostvariv - Achievable	Postavite ciljeve koji su u okviru vaših realnih mogućnosti kako ne biste odustali od njihovog ostvarivanja. Razmišljajte o znanjima, vještinama i mogućnostima koje imaju članovi vašega tima.	Učenici će u suradnji s volonterima koji rade u prihvatilištu organizirati dvosatne susrete s ciljem upoznavanja i druženja.
R	Relevantan - Relevant	Pokušajte odgovoriti na pitanje zašto je vama taj cilj važan i koju promjenu očekujete u životu korisnika, škole ili lokalne zajednice njegovim ostvarivanjem.	Omogućiti mladim imigrantima kontakt s lokalnom zajednicom i upoznavanje mladih u državi u kojoj traže azil. Učenici će imati priliku upoznati vršnjake druge kulture i tako razvijati poštovanje prema različitosti te osnažiti empatiju.
T	Vremenski definiran - Time-based	Odredite realan vremenski okvir, prezentirajte ga cijelom timu i pridržavajte ga se.	Jedanput u prvom polugodištu i dva puta u drugom polugodištu, do 10. svibnja, učenici će organizirati druženje u prihvatilištu.

Za utvrđivanje ciljeva od pomoći može biti proces osvještavanja vlastitih snaga i slabosti, prilika i prijetnji na osnovu čega možete realno utvrditi što zaista možete postići. U tu svrhu može se koristiti **SWOT analiza** (Alat 4) koja dolazi od akronima engleskih riječi **S**trengths (snage), **W**eaknesses (slabosti), **O**pportunities (prilike), **T**hreats (prijetnje).

SWOT analiza može se koristiti kao podloga za utvrđivanje strategija koje prvenstveno teže:

1. pretvoriti slabosti u snage
2. koristiti snage za hvatanje prilika
3. prijetnje pokušati pretvoriti u prilike.

ALAT 4: SWOT ANALIZA

Cilj: Istražiti i uzeti u obzir snage, slabosti, prilike i prijetnje pojedinca ili cijele organizacije prilikom planiranja projekta.

Opis alata: Metoda se koristi kako bi se prepoznale snage i slabosti te prilike i prijetnje s kojima se pojedinac, grupa ili organizacija susreću tijekom projekta ili inicijative mladih. Pomoću ovog alata možemo mladima pomoći da se usredotoče na aktivnosti u područjima u kojima su **jaki** i gdje **leže** njihove najveće prilike. Važno je ispitati i interne (snage i slabosti) i eksterne (prilike i prijetnje) uvjete kako bi se otkrili čimbenici koji mogu utjecati na projekt.

Ova analiza korisna je za sistematiziranje ciljeva i rada cijele grupe kako bismo kvalitetno delegirali zadatke, obaveze i poslove u grupi s kojom radimo, koju vodimo i mentoriramo.

Metoda rada: Voditelj mladima predstavlja SWOT metodu i vodi ih kroz sljedeće korake:

1. Na velikom plakatu napravite tablicu 2x2 i u rubrike unesite pojmove: SNAGE, SLABOSTI, PRILIKE, PRIJETNJE.
2. Pozovite mlade da prvo individualno promisle o zapisanim pojmovima.
3. Odredite osobu koja će zapisivati odgovore koji će biti vidljivi svim sudionicima.
4. Pozovite sve članove tima da ispunite tablicu odgovarajući na pitanja uz pojmove:

SNAGE

Što dobro radite? Koje su vaše najbolje vještine? Kojim relevantnim resursima imate pristup u svome mjestu? Koje su vaše prednosti u usporedbi s drugim organizacijama u istom mjestu? Što drugi vide kao vašu jedinstvenu snagu?

SLABOSTI

Što radite loše? Što možete poboljšati? Koji resursi vam nedostaju u vašem mjestu? Koji su vaše nedostaci u usporedbi s drugim organizacijama u istom mjestu? Što drugi vide kao vaša najveća ograničenja?

PRILIKE

Gdje su dobre prilike s kojima se susrećete? Što se zanimljivog događa u radu s mladima u vašem mjestu?

PRIJETNJE

S kojim se preprekama susrećete u svojoj organizaciji? Koji su rizici i ograničenja? Hoće li vrijeme biti faktor koji bi mogao ugroziti uspjeh projekta? Jesu li svi članovi tima dostupni da jednako doprinesu projektu? Jesu li članovi tima suglasni oko projektne ideje? Želite li postići iste ciljeve? Imate li potrebna novčana sredstva kako biste postavili projekt? Može li koja od vaših slabosti ozbiljno ugroziti projekt?

KAKO POSTAVITI DOBRE TEMELJE? - PLANIRANJE I PRIPREMA PROJEKTA

Mladi su zainteresiraniji za uključivanje u aktivnosti projekta nego za njihovo planiranje, stoga ih je važno podučiti važnosti i ovog koraka. Pokušajte to učiniti što kreativnije, postavljajući pitanja koja mogu pobuditi njihovu znatiželju. Bilo bi dobro da je projekt razrađen na način da ima definirane ciljeve, podciljeve, mehanizme praćenja, partnere, aktivnosti i troškovnik – sve one elemente koje ste ustvrdili u prethodnim koracima, čak i ako je u pitanju manji projekt i sama aktivnost uključuje manji broj sudionika.

Tijekom ovog koraka pokušajte potaknuti mlade da postave što više pitanja o faktorima koji bi mogli utjecati na projekt. Pokušajte ići čak i izvan toga, pokušajte isplanirati i ono što je neplanirano (mogući izazovi).

Nakon što prikupite potrebne odgovore, o tim odgovorima promislite u svjetlu projektnog cilja koji ste odabrali i koji će vam pomoći u izradi akcijskog plana i troškovnika projekta.

Većina stvari o kojima pričamo su vezane za ono što se događa u školi. Mogli bismo više razgovarati o važnijim stvarima koje se tiču šire zajednice. (učenik/ca, Velika Britanija)

Pitanja koja mogu pomoći prilikom planiranja i pripreme projekta:

PRIMJER OPISA PROJEKTA (NACRT)

KLJUČNA PITANJA	NACRT PROJEKTA – <i>Uvažimo različitost u razredima</i>
Što? Projektne aktivnosti i opis	Priprema radionica o komunikaciji, nenasilnom rješavanju sukoba i medijaciji; provedba radionica s učenicima mlađih razreda; obilježavanje važnih datuma o ljudskim pravima i toleranciji; sudjelovanje na kreativnom natječaju Foruma „Oboji svijet!“, izrada kreativnih radova, itd.
Zašto? Potrebe na koje projekt odgovara, motivacija	Osvijestiti važnost uvažavanja različitosti u razredima provedbom radionica o temama poput tolerancije, komunikacije, nenasilnog rješavanja sukoba i vršnjačke medijacije te obilježavanjem Međunarodnog dana tolerancije (16. studenog). Odgovoriti na sve češće prijave vršnjačkog nasilja.
Za koga? Ciljane skupine	5. – 8. razredi
Tko? Projektna skupina, partneri	Voditeljica projekta: Članovi projektnog tima: Stručna služba škole: Partneri:
Čime? Resursi, proračun	Ljudski resursi Likovni materijal
Kako? Metode	5 radionica (komunikacija, sukobi, tolerancija, različitost, medijacija) 2 radionice (kreativni rad za natječaj)
Gdje? Mjesto/a održavanja aktivnosti	Škola (knjižnica)
Kada? Raspored	7. sat, svaki petak

Akcijski plan, tj. plan rada treba sadržavati detaljne informacije o aktivnostima koje ćete provoditi, vremenik njihove provedbe te odgovorne osobe za svaku aktivnost. Na taj način ćete imati pregled svih zadataka koje je potrebno izvršiti, s rokovima i odgovornim osobama.

Nakon što ste razvili detaljan opis projekta, dobro je identificirati resurse ili ustanoviti što vam je sve potrebno i tko vam je potreban za provođenje plana. Lokalni projekt u zajednici odličan je način za osnaživanje udruživanja u vašoj zajednici. Na primjer:

- Promislite o resursima koji su potrebni za ostvarenje projekta. Resursi se mogu odnositi na potrepštine, novčane resurse, stručno znanje ili volontere.
- Identificirajte moguće partnere u zajednici koji bi mogli doprinijeti.
- Kontaktirajte potencijalne partnere s ciljem zajedničkog uključivanja u rješavanje problema u lokalnoj zajednici. Budite jasni oko koristi koje bi oni mogli imati iz takvog partnerstva.
- Istražite moguće prepreke u provedbi projekta.

Kada ste identificirali resurse koji su vam potrebni, dobro je i točno izračunati novčane resurse nužne za provedbu plana.

- Napišite popis izvora prihoda za vaš projekt.
- Napravite pregled i kategorizirajte troškove.
- Provjerite vaše izračune. Vaš ukupni prihod trebao bi odgovarati vašim troškovima.

Proračun

Prihodi	
Ukupni prihodi:	
Troškovi	
Ukupni troškovi:	

Dobro je detaljno razraditi proračun u ovoj fazi projekta kako kasnije ne biste imali financijskih problema. Čak i ako se radi o malim financijskim iznosima, zajedno s mladima izradite proračun, to je dobar način vježbanja kompetencija koje oni nemaju često priliku razvijati.

Kada tražite potencijalne donatore za resurse koji su vam potrebni, pokušajte se sjetiti svih potencijalnih donatora, od roditelja, lokalne mjesne zajednice, komunalnog poduzeća do obližnje trgovine. Ukoliko tražite manje iznose ili potrepštine, poput nekoliko sadnica cvijeća ili nekoliko litara soka, veća je vjerojatnost da će biti spremniji podržati projekt. Dobro je naglasiti da će vidljivost projekta i onih koji su podržali projekt biti osigurana kroz lokalne medije i mrežne stranice škole.

ALAT 5: AKCIJSKI PLAN

Cilj: Napraviti listu svih zadataka koje tim mora napraviti unutar zadanog vremenskog okvira kako bi uspješno proveo projekt.

Opis alata: Akcijski plan može biti vrlo učinkovit alat za praćenje i ostvarivanje zadanih ciljeva. Koristan je jer daje okvir za sve ono što trebate poduzeti da biste proveli projekt ili pojedinu akciju bez da propustite ključne korake.

Metoda rada: Glavni koraci u kreiranju akcijskog plana su sljedeći.

1. Krenite od kraja, odredite što želite postići projektom i koje ciljeve želite ostvariti.
2. Koristite se tehnikom **brainstorminga** kako biste definirali koje je aktivnosti potrebno poduzeti da biste ostvarili zadane ciljeve te koja je prva aktivnost s kojom ćete početi.
3. Izradite vremenski okvir za projekt i odredite rokove za svaku pojedinu aktivnost. Možete izraditi i dnevni plan aktivnosti. Razmislite koje je realno vrijeme za provedbu pojedinih aktivnosti.
4. Odredite osobe koje će biti odgovorne za provođenje pojedinih zadataka.
5. Potaknite diskusiju među članovima grupe o preprekama s kojima biste se mogli susresti tijekom provedbe projekta. Što bi sve moglo poći po krivom u procesu ostvarivanja zadanih ciljeva.
6. Napravite evaluaciju svog akcijskog plana koja će ponuditi jasne kriterije prema kojima ćete znati da ste bili uspješni u implementaciji svakog cilja.
7. Kada ste proveli sve prethodne korake, slijedite svoj akcijski plan.
8. Na kraju promislite kako ćete proslaviti završetak projekta.

KAKO NAM IDE? - PROVEDBA PROJEKTA

Biti volonter može promijeniti život, a obje strane u volontiranju se osjećaju dobro.
(učenik/ca, Slovenija)

Do ove faze vaš projektni plan je već jasno razrađen i određen je smjer njegovog kretanja. Ovom se dijelu mladi najviše vesele i to je razlog njihovog uključivanja u projekte. Kroz provedbu projekta najviše imaju priliku razvijati pozitivnu sliku o sebi, samoostvarivati se, vježbati komunikacijske vještine, unaprjeđivati kompetencije poput empatije, razumijevanja i rješavanja sukoba te izgrađivati odnose s drugima, ali u svemu tomu još uvijek trebaju podršku odraslih. S druge strane, učitelji imaju priliku podučavati ih demokratskim vrijednostima, prihvaćanju različitosti, ljudskim pravima, poštovanju i jednakosti, što snažno doprinosi prevenciji radikalizacije i drugih poteškoća s kojima se učenici nose. Tako mladi uče o aktivnom građanstvu putem direktnog sudjelovanja u volonterskim akcijama ili drugim projektima škole. Socijalne i emocionalne kompetencije koje imaju priliku pritom razvijati osnova su cjeloživotnog učenja koje se nastavlja i u odrasloj dobi.

Kako bi provedba projekta tekla uspješno, obratite pažnju i na:

- sudjelovanje članova tima
- praćenje financija
- odnose s javnošću.

Osigurajte da svi mladi sudjeluju u provedbi, da je raspored njihovih dužnosti u skladu s njihovim kompetencijama i interesima, podijelite ih u timove i provjeravajte s njima kako im ide.

Nastojite pratiti potrošnju sredstava tijekom provedbe pojedine akcije, odnosno tijekom cijelog projekta, pratite i prikupljajte sve račune, prihode iz donacija i sl. (možete osmisлити vlastitu evidenciju i podijeliti ovaj zadatak s još nekoliko članova grupe).

Prije provedbe projekta identificirajte gdje sve želite da se pojavi obavijest o projektu (mrežna stranica škole, grada, partnera; facebook stranice, lokalne TV i radio postaje). Napišite kratak tekst o najavi projekta i prosljedite željenim medijima.

TEHNIKA „ŠEST ŠEŠIRA ZA RAZMIŠLJANJE“

Vjerujemo da ste sami sebe sigurno „uhvatili“ kako o različitim problemima koji su pred vama često razmišljate na isti način i tako donosite odluke. Ako imate iskustvo rada u timu, sigurno ste isto tako nakon određenog vremena točno mogli predvidjeti reakcije i postupke određenih članova tima kada se nađu u približno sličnoj situaciji.

„Šest šešira za razmišljanje“ je tehnika koja vam može pomoći da sagledate važne odluke s različitih stajališta. Mlade osobe možete zadužiti da provedbu projekta promatraju s različitih stajališta: PROCES (plavi šešir), ČINJENICE (bijeli šešir), OSJEĆAJI (crveni šešir), KREATIVNOST (zeleni šešir), DOBIT (žuti šešir), OPREZ (crni šešir).

ALAT 6: TEHNIKA „ŠEST ŠEŠIRA“

Cilj: Sagledati važne odluke s različitih stajališta.

Opis alata: Pomaže pri poticanju kreativnosti, izbjegavanju grupnog razmišljanja u timskom radu, ali i vas osobno može navesti da razmišljate izvan uobičajenih okvira. Tehniku je osmislio Edward de Bono i svaki šešir donosi drugačiji stil razmišljanja.

Metoda rada: Voditelj mladima predstavlja tehniku „Šest šešira za razmišljanje“ i vodi ih kroz sljedeće korake

1. Učenike podijelite u šest grupa i dodijelite im boju šešira kroz koju će biti usmjereni na provedbu projekta.
2. Voditelj podučava učenike na koji će način bilježiti svoja zapažanja.

3. Na redovitim sastancima grupe iznose svoja zapažanja do kojih su došle tijekom provedbe projekta sa svoga stajališta.
4. Cijeli tim reflektira svoje dojmove na iznesena zapažanja svih šest grupa.

Bijeli šešir: usmjerava se na podatke, činjenice i raspoložive informacije. Osoba kojoj je dodijeljena bijela boja, treba zaboraviti na prijedloge, argumente i sugestije te se koncentrirati na to koje su informacije potrebne i raspoložive, i na koji način do njih može doći.

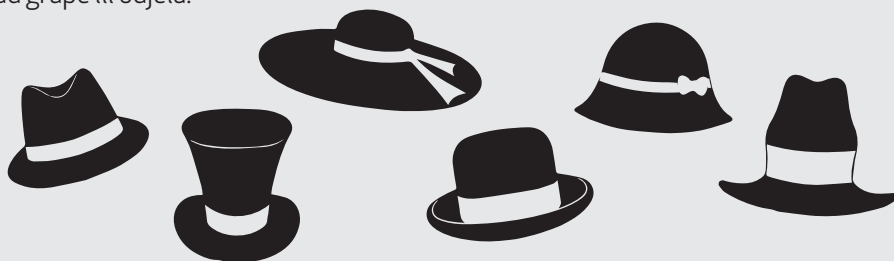
Crveni šešir: osobe kojima dodijelite ovaj šešir, trebaju se usredotočiti na svoje osjećaje i predosjećaje kada razmišljaju o problemu i iznijeti ih timu bez puno razmišljanja.

Crni šešir: oprezno razmišlja o rizicima i mogućim negativnim posljedicama, zagovara oprez i ističe sve što smatra da se ne može riješiti.

Žuti šešir: optimist koji razmišlja o najboljim mogućim (realnim) rezultatima i kao protuteža Crnom šeširu zagovara pozitivne strane rješenja problema ili mogućnosti. Nije intuitivan poput Crvenog šešira već svoj optimizam temelji na logičkim osnovama.

Zeleni šešir: kreativno razmišlja o mogućem rastu ili razvoju, idejama koje mogu proizaći jedna iz druge, postavlja pitanje „Može li se ovo napraviti na bilo koji drugi način?“

Plavi šešir: kada vidite plavu boju, razmišljajte o plavetnilu neba, pregledu situacije s odmakom. Osoba s plavim šeširom razmatra proces razmišljanja i kontrolira sastanak/ rad grupe ili odjela.

PROVJERIMO KOLIKO SMO DOBRI - EVALUACIJA PROJEKTA

Kako biste provjerili je li projekt koji ste proveli s mladima bio uspješan, jedan od koraka koje treba predvidjeti u njegovoj provedbi je i evaluacija. Evaluaciju projekta dobro je unaprijed definirati, a jedan od osnovnih odgovora koje možemo dobiti kroz evaluaciju jest jesu li ciljevi projekta ostvareni. Tako u evaluaciji projekta „Pokreni promjenu!“ možemo provjeriti jesu li mlade osobe, koje su posredno ili neposredno uključene kao krajnji korisnici projektnih aktivnosti, osnažene u razumijevanju i prihvaćanju vlastitog identiteta; jesu li imale priliku ojačati ili unaprijediti svoje kompetencije i ako da koje; jesu li imale priliku osnažiti empatijske sposobnosti i asertivnu komunikaciju; upoznati se s konceptom ljudskih prava, konceptom demokracije i osnovama rješavanja sukoba; razumjeti ulogu medija u suvremenom društvu te jesu li imale priliku uključiti se u neku od volonterskih akcija u njihovoj školi.

Dobro je odmah na početku definirati informacije koje vam mogu pomoći kod evaluacije, odnosno provjere jeste li postigli svoje ciljeve. To ćete najbolje napraviti tako da ponovno pogledate svoj opis projekta, plan rada i proračun te odredite što bi vam bilo korisno saznati iz tih elemenata projekta.

Evaluacija nam pomaže da ustvrdimo što je bilo djelotvorno u našem projektu, a što ne i te rezultate iskoristimo u budućim projektima i njihovom planiranju.

Ja mislim da je volontiranje zapravo usrećivanje drugih osoba... (učenik/ca, Hrvatska)

Kako ćete znati je li vaš projekt učinio promjenu?

Pitanja za evaluaciju koja mogu pomoći u prikupljanju informacija, vezana uz volonter-sku akciju posjete imigrantima i tražiteljima azila.

1. Koliko je posjeta ostvareno? Koliko je učenika sudjelovalo? Koliko korisnika? Koliko djece i mladih sveukupno?
2. Jesu li mladi koji su sudjelovali u posjetima naučili nešto o problematici tražitelja azila? Koliko je volontera bilo uključeno?
3. Organizirati razgovor s upraviteljem prihvatilišta te ispitati njihovo zadovoljstvo suradnjom.
4. Provjeriti jesu li učenici zadovoljni postignutim rezultatima i što su naučili kroz sudjelovanje u projektu.

Sve informacije koje dobijete putem evaluacije mogu vam biti korisne kako biste osnažili tim, obilježili postignuća te stekli korisne informacije za planiranje buduće akcije.

Neke od uobičajenih metoda evaluacije:

- **ankete i upitnici** – korisni za ispitivanje velikog broja ljudi, mogu se provoditi licem-u-lice ili putem elektroničke pošte, a potrebno je posebnu pažnju posvetiti sastavljanju pitanja kako bi ona bila razumljiva sudionicima
- **intervju** – može uključiti manji broj ljudi, a provodi ga educirani istraživač, licem-u-lice ili telefonom postavljajući unaprijed pripremljena pitanja
- **fokus grupa** – slično intervjuu, uključuje grupu osoba koju je potrebno pažljivo odabrati i s njima voditi strukturiran razgovor
- **dnevnik projekta** – koristi se za bilježenje postignuća i praćenje cijelog procesa, od samog početka, kroz sve pojedinačne aktivnosti, a može se pratiti čak i proces donošenja odluka
- **grupne aktivnosti.**

Moguća pitanja za fokus grupu volontera koji su išli u prihvatilište:

1. Koliko ste aktivno bili uključeni tijekom projekta? U što ste najviše bili uključeni?
2. Što ste novo naučili? Kakav je, prema vašem mišljenju, utjecaj ovog projekta na vas i vaše vršnjake? Koje vještine, stavove, znanja ste razvili?
3. Kakav je, prema vašem mišljenju, utjecaj ovog projekta na školu?
4. Što mislite jesu li projektne aktivnosti bile korisne za tražitelje azila? Ako da, na koje sve načine?
5. Sve u svemu, podijelite svoj dojam i razmišljanja o razvoju ove i sličnih aktivnosti.

PODIJELIMO NAŠU PRIČU - ŠIRENJE DOBRE PRAKSE

Ovaj segment projektnog upravljanja je veoma važan, ali često za njega odvojimo najmanje vremena. S mladima osmislimo i provedemo sjajan projekt (poput projekta lokalne udruge koja promiče mirovno obrazovanje ili projekta edukacije vršnjačkih medijatora) za koje se zna u školi, u organizaciji u kojoj djelujemo, eventualno za njega zna korisnik koji je bio uključen u projekt i tu priča završava. Međutim, širenje utjecaja projekta trebamo promatrati kao neizostavan dio projektne priče: što više ljudi sazna za projekt, veće su šanse da se pozitivni rezultati projekta prošire tako da se projektom postigne i više nego što je početno planirano.

Imajte na umu da šireći ideje svog projekta, možete biti inspiracija drugima za provedbu sličnih ili potpuno novih projekata u njihovoj zajednici.

Postoje različiti načini kako možete proširiti utjecaj projekta i nakon završetka. Ovisno o tome što želite postići, možete koristiti različite alate. Na primjer:

- **Vidljivost projekta** (kad želite da javnost sazna za projekt) – koristite alate poput mrežne stranice škole ili organizacije, *facebook* stranice škole ili organizacije, internet stranice značajnih dionika (partnera, lokalne uprave itd.). Važno je da uz kratak tekst o ciljevima i rezultatima projekta, objavite i vizualni dio (logo škole i projekta, fotografije). Nemojte zaboraviti poslati i pozive medijima te **objave za medije** prije održavanja pojedinih akcija. U objavi navedite odgovore na pitanja: *Tko? Što? Gdje? Kada? Zašto? i Kako?*
- **Dijeljenje rezultata** (kad želite svoj primjer podijeliti s drugima) – predstavite projekt i rezultate putem *mailing* lista ili držanjem prezentacije o projektu pred drugim školama i organizacijama (vršnjacima).
- **Korištenje rezultata** – cjelokupni projekt može se prilagoditi za sličan ili potpuno novi projekt, za obučavanje drugih (vršnjaka) za provedbu istog projekta ili za dijeljenje iskustva.
- **Nastavak projekta** – izradite dugoročan program (za nove korisnike, za nove sudionike) jer kontinuirani rad na jednoj temi donosi dugoročniji rezultat.

- **Politike (eng. Policy)** – tema vašeg projekta dotiče važne teme javnih politika (o mladima, o zdravlju, o socijalnoj skrbi). Saznajte tko su glavni dionici i šalžite nadležnim tijelima svoje preporuke za javne politike koje imaju nacionalni utjecaj.

Koji god od alata koristite, neka vam cilj bude proširiti utjecaj projekta izvan vaše grupe i škole. Širenjem dobre priče vašeg projekta možete postići sljedeće:

- motivirati djecu i mlade ljude da nastave npr. volontirati i raditi na novim projektima
- dobivanjem pažnje javnosti osigurati financiranja budućih projekata
- povećati vidljivost i ugled vaše škole ili organizacije
- povećati mogućnost da rezultati projekta budu dugoročniji
- inspirirati druge da rade iste i/ili slične projekte.

VIJEST O PROJEKTU „POKRENI PROMJENU!“, 2014.

Forum za slobodu odgoja pokrenuo je projekt „Pokreni promjenu!“, a nedavno je provedeno istraživanje „Da sam ja netko“ koje je pokazalo pozitivne rezultate.

... nas je tu osam... znači već osam. Nije da nema nikog. Znači, mi možemo već nešto pokrenut'... Makar, ne moramo mi, sad ne znam šta, čudesa napraviti, ali ne znam, recimo da potaknemo školu da staru odjeću prikupimo i odnesemo recimo u Nazorovu ili nekoj takvoj ustanovi, ili nekoj djeci koja trebaju nešto...

Poruka je ovo učenice srednje škole o volontiranju koja je svoj stav imala prilike iskazati u okviru istraživanja „Da sam ja netko“, koje je provedeno u sklopu projekta „Pokreni promjenu!“ čiji je nositelj Forum za slobodu odgoja.

Istoimena publikacija, „Da sam ja netko“ predstavljena je krajem siječnja, a Višnja Pavlović, koordinatorica projekta „Pokreni promjenu!“ ističe kako su djeca i mladi iz osnovnih i srednjih škola (sudionici istraživanja) pokazali interes i motivaciju da probleme koje sami prepoznaju, pokušaju riješiti volontiranjem, odnosno svojim aktivnim angažmanom u zajednici.

Vidljivo je iz istraživanja da žele pozitivno mijenjati svijet oko sebe, npr. poboljšati atmosferu među učenicima u razredu, kreirati bolje uvjete u školi, podržati ranjive skupine u zajednicama u kojima žive, osigurati bolje usluge za građane u lokalnim zajednicama, ali u isto vrijeme govore kako im je za takve inicijative potrebna podrška odraslih. Posebno su ih zanimale aktivnosti poput pomaganja ranjivim skupinama, djeci s posebnim potrebama, djeci s invaliditetom, starijim osobama, beskućnicima, napuštenim životinjama pa sve do toga kako žele biti „liječnici bez granica“. Veliki potencijal za uključivanje djece i mladih u volonterske aktivnosti, projekte kojima bi mijenjali svijet oko sebe, postoji, ali isto tako trebaju podršku odraslih za to - naglašava Pavlović te najavljuje kako nakon istraživanja o stavovima djece i mladih o problemima u njihovoj svakodnevici i njihovim idejama o tome kako bi ih mogli riješiti, slijedi edukacija.

Edukacija se odnosi na učitelje i stručne suradnike te volontere raznih udruga o tome kako i na koje sve teme mogu s djecom i mladima organizirati volonterske akcije ili projekte kojima će postići pozitivnu promjenu u društvu. Sudionici edukacija će potom u svojim školama i/ili lokalnim zajednicama zajedno s djecom i mladima organizirati akcije i projekte koji će biti izraz želje mladih da pozitivno utječu na svijet oko sebe. Pored ovih projekata, djeca i mladi će biti pozvani da sudjeluju u nagradnom kreativnom natječaju „Oboji svijet!“, u sklopu kojeg će moći slati svoje kreativne uratke na teme tolerancije, poštivanja različitosti i nenasilne komunikacije. Najbolji primjeri lokalnih projekata te kreativnih uradaka bit će prikupljeni u zajedničku publikaciju „Knjiga dobrih ideja“ koja će biti podijeljena školama širom Hrvatske - kaže Višnja Pavlović, dodavši kako će se u sklopu projekta provesti dvije petodnevne edukacije za stručnjake i volontere koji rade s djecom i mladima na teme nenasilne komunikacije, medijacije, ljudskih prava te druge teme iz građanskog odgoja i obrazovanja.

ALAT 7: OBJAVA ZA MEDIJE

Cilj: Prezentirati vlastiti projekt ili akciju široj javnosti putem medija.

Opis alata: Objava za medije jedan je od osnovnih alata komunikacije s predstavnicima medija. Ona medijima pruža potrebne informacije o onome što ste organizirali. Na samom početku objave stavljaju se najvažnije informacije i nude odgovori na pitanja: **Tko? Što? Gdje? Kada? Zašto i Kako?** Ona može biti napisana i u formi određene reakcije na društveni problem.

Metoda rada: Voditelj odabire osobu koja će napisati objavu za medije. Svaka objava za medije treba imati sljedeće sastavnice:

1. datum i vrijeme za objavu
2. vrsta objave - reakcija, izjava, poziv medijima, priopćenje za medije
3. naslov i podnaslov
4. odgovore na pitanja: **Tko? Što? Gdje? Kada? Zašto i Kako?**
5. daljnji tekst objave
6. zaključak
7. kontakt informacije - ime osobe, pozicija, adresa e-pošte, kontakt telefon
8. dodatne informacije o vašoj školi ili organizaciji
9. možete dodati i izjavu osobe koju smatrate važnom za temu objave - ravnatelj, voditelj projekta ili netko od učenika.

Još više o idejama kako proširiti utjecaj svog projekta, s praktičnim smjernicama, pronađite na internetskoj adresi: <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1408/MakingWaves.pdf>.

5. DIO

PRIMJERI DOBRE
PRAKSE

U nastavku vam donosimo pregled dobrih praksi projekata koje su provodile škole u Hrvatskoj, Italiji, Sloveniji i Velikoj Britaniji. Prije toga, predstavljamo tri tematska područja u sklopu kojih je Forum za slobodu odgoja provodio projekte sa školama u Hrvatskoj. Svi spomenuti projekti promiču izgradnju kulture mira, prihvaćanja različitosti i aktivnog građanstva.

PROGRAMI MEDIJACIJE U ŠKOLAMA

Školska medijacija pomaže u svakodnevnom rješavanju sukoba u školi, no prije svega je iznimno uspješan **preventivni program** koji razvija empatiju mladih te **socijalne i emocionalne vještine djece i mladih**, čime stvara novu kulturu međuljudskih odnosa i tolerancije.

Medijacija je ujedno i postupak mirnog rješavanja sukoba u kojem nepristrana, stručna i povjerljiva osoba pomaže sukobljenima da izgrade kvalitetnu komunikaciju kojom rješavaju problem.

Učeci o medijaciji, djeca i mladi uče o **komunikaciji, odnosima, dijalogu, međusobnom poštivanju i rješenju sukoba**. Stoga programi medijacije u školama imaju prvenstveno preventivno djelovanje, pa su u mnogim školama sastavni dio kurikuluma ili pak izvannastavna aktivnost.

U sklopu Forumovog programa *Medijacija*, više od 2700 odgojno-obrazovnih djelatnika i drugih stručnjaka steklo je osnovne i/ili napredne vještine medijacije, a mnogi od njih su nakon edukacije osmislili programe i školske projekte te implementirali medijaciju u školske kurikulume na razne načine.

Jedno srce, Nora Orlić, 17, Hrvatska

Po završetku obuke iz medijacije u školi započinju različite aktivnosti namijenjene učenicima i njihovim roditeljima kroz:

- **osnivanje izvannastavnih skupina iz medijacije** u kojima su okupljeni učenici s kojima se provode radionice iz različitih područja poput: komunikacijskih vještina, načina rješavanja sukoba, uzroka sukoba, predrasuda i stereotipa i dr.
- **kroskurikularni pristup** primjenjujući teme, poruke i ideje medijacije i nenasilnog rješavanja sukoba u različitim nastavnim jedinicama i predmetima
- **pokretanje školskih medijacijskih centara i klubova** (naročito škole u kojima je educirano cjelokupno nastavno osoblje i stručna služba)
- provođenje **raznih projekata** proizašlih iz medijacije i demokratske, nenasilne komunikacije.

Sudjelovanjem u ovim aktivnostima:

- **učenici stječu životno važne vještine** – socijalne, emocionalne, komunikacijske, prezentacijske i upravljačke
- **ozračje i odnosi u razredu**, pa i cijeloj školi postaju **bolji, kvalitetniji, pozitivniji**
- **kvalitetnije se i lakše donose važne odluke** koje uključuju više suprotstavljenih strana
- **djelatnici stječu alat za sprečavanje**, ali i **rješavanje sukoba** s roditeljima, među učenicima, među sobom
- **sprječavaju se veće krize i nasilje**, jer se problemi i sukobi rješavaju na vrijeme i na način da učenici kroz taj proces sazrijevaju, tako da buduće sukobe rješavaju samostalnije.

„OBOJI SVIJET! ŠARENIM BOJAMA TOLERANCIJE“ – KREATIVNI RADOVI DJECE I MLADIH

Opća skupština Ujedinjenih naroda 1996. godine pozvala je sve članice Ujedinjenih naroda na obilježavanje **16. studenog kao Međunarodnog dana tolerancije**, dana koji nas podsjeća na **poštovanje i prihvaćanje različitosti** u skladu s Deklaracijom o principima tolerancije.

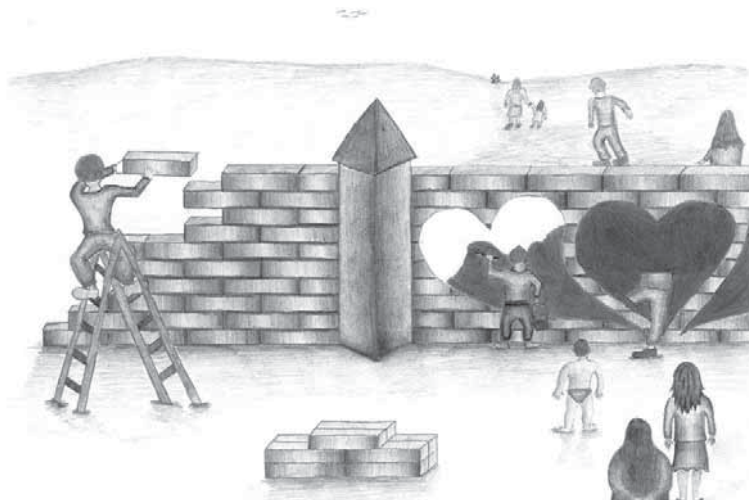
2016. godine zaprimljen je rekordan broj radova, njih 880. Više od 1900 učenika/ca iz 19 županija iz Hrvatske, 206 škola i 272 mentora/ica bilo je uključeno u natječaj.

Od 2010. Forum za slobodu odgoja obilježava Međunarodni dan tolerancije dodjelom nagrada učenicima i učenicama osnovnih i srednjih škola iz cijele Hrvatske koji su svoje ideje o toleranciji, ljudskim pravima, prihvaćanju različitosti i nenasilnoj komunikaciji, svoje viđenje ključnih problema današnje generacije mladih, kao i svoje vizije budućnosti prijavili na natječaj „Oboji svijet!“.

Kreativnost i inovativnost djece i mladih važno je promicati već u vrtiću i školi, a ova kvi projekti **razvijaju i njihove socijalne vještine** te **aktivnu uključenost** u izgradnju boljeg društva. Svake godine pitamo djecu i mlade – **Što je za vas (ne)tolerancija?**

Škole na razne načine uvode natječaj u svoj rad s učenicima, organiziraju niz radionica na temu nenasilja, tolerancije i prihvaćanja različitosti, a učenici nakon radionica slijeđe svoju inspiraciju na temu i stvaraju svoje radove uz podršku mentora. Ponekad su to individualni radovi, a ponekad grupni; pojedinci se izražavaju kroz priču, pjesmu, strip, crtež, a grupni radovi učenika nekad prerastaju u prave školske projekte (kao što je snimanje filma o različitostima o kojima učenici žele progovarati, izlazak grupe učenika u lokalnu zajednicu ili promocija vrijednosti tolerancije kroz razne aktivnosti).

Učenički radovi svake godine pokazuju kako su oni svjesni svijeta u kojem živimo, znaju identificirati aktualne probleme današnjeg društva (npr. izbjeglička kriza 2015.) te su itekako pod utjecajem društvenih i političkih kretanja, kako u Hrvatskoj tako i globalno. Kroz svoje radove učenici nude kreativna rješenja, pokazuju da je važno slušati njihov glas, ali i važnije – kako su spremni dati svoj doprinos da svijet postane ljepše mjesto. Kroz svoje radove također upućuju i kritiku odraslima što im, na žalost, svojim primjerom ne pokazuju da svijet može biti ljepše i bolje mjesto za život.

Srce na granici, Ivan Zidarić, 8. razred, Mentor: Tibor Martan, OŠ Visoko

Kada predstavljaju svoje radove, mladi nešto i poručuju, i te poruke su jednako važne kao i sami radovi.

Nekad je lakše fokusirati se na ono crno-bijelo što nas odvaja i razdvaja te pritom još više naglašava udaljenost među ljudima. No možda bi svijet bio ljepše mjesto kada bi pogled češće bacili na obojanost koja postoji i koja nas čini ljudima i dijelom nečeg većeg i šarenijeg. Učenice Talijanske osnovne škole, Scuola elementare Italiana, Novigrad

Razmislite kako možete poticati kreativnost mladih. Djeca i mladi puno toga proživljavaju, puno emocija i osjećaja nepravde, te vrlo često osjećaju preplavljenost informacijama iz medija i putem društvenih mreža. Kreativno izražavanje je jedan od najboljih načina da izraze sve što ih muči i pretvore sve što proživljavaju u kreativan opipljiv rezultat koji sadrži poruku koju žele izreći svijetu oko sebe.

PROJEKT „SRETNA ŠKOLA“

Mislim da bismo trebali izdvojiti bar jedan sat tjedno kad bi učitelji i učenici jedni drugima govorili dobre osobine i dobre stvari.
(učenic/ca, Hrvatska)

O SREĆI

Uspoređujući spoznaje iz psihologije, filozofije i duhovnosti, zaključujemo kako sreća nije tek odsustvo nesreće, pa čak ni samo ugodna emocija. Sreća se odnosi na cjelokupnu dobrobit, na dobar život u kojem osoba živi dostojanstveno i u kojem može napredovati i ostvariti svoje potencijale i potrebe. Niz je istraživanja pokazalo kako je sreća pozitivno povezana s empatijom, kvalitetom odnosa, akademskim i poslovnim uspjehom te tjelesnim zdravljem.

OŠ Josipa Pupačića, Omiš

Godine 2011. Opća Skupština UN-a prepoznaje sreću kao jedno od temeljnih ljudskih prava te je 20. ožujka proglašen kao Međunarodni dan sreće. Unutar Globalnih ciljeva za održivi razvoj (*Sustainable Development Goals*) dobrobit čovječanstva postavlja se kao jedan od temeljnih ciljeva.

SRETAN UČENIK

Svjetski izvještaj o sreći (Helliwell i dr. 2015) pokazao je kako one škole koje kao prioritet postavljaju dobrobit učenika, imaju potencijal postati učinkovitije, rezultirajući boljim obrazovnim i životnim postignućima učenika.

Konvencija o pravima djece (članak 29.) ističe kako obrazovanje mora omogućiti svakom djetetu razvoj njegove osobnosti, talenata te mentalnih i psiholoških mogućnosti kako bi ostvario svoje pune potencijale (Ujedinjeni narodi 1949).

OŠ braće Radić, Bračević

Možemo naučiti kako biti sretni, ali možemo i biti sretni dok učimo!

PROJEKT „SREĆA“

Tijekom 2017. godine četrdeset škola u Hrvatskoj priključilo se projektu „Sretnih škola“ Foruma za slobodu odgoja. U *sretnim školama* postoje timovi učitelja i stručnih suradnika koji tijekom školske godine osmišljavaju niz povezanih aktivnosti usmjerenih psihološkoj dobrobiti učenika. Svi su ovi učitelji prošli trodnevni program obuke „Sretno dijete“ kako bi unaprijedili svoje kompetencije u području unaprjeđenja psihološke dobrobiti učenika, ali i vlastitu dobrobit.

Ovi se školski projekti *sreće* mogu svrstati u nekoliko kategorija aktivnosti:

- radionice sreće i psihološke dobrobiti namijenjene učenicima i učiteljima
- osmišljavanje okruženja i uvjeta za učenje te metodologija poučavanja koje doprinose optimalnom učenju učenika
- osiguravanje uvjeta za iskustva potpune uključenosti i visoke motiviranosti učenika
- prepuštanje inicijative samim učenicima koji osmišljavaju radionice i projekte sreće za svoje vršnjake.

OŠ don Lovre Katića, Solin

OŠ A.M. Reljkovića, Bebrina

SRETNA ŠKOLA

Prema UNESCO-ovom modelu odrednice *sretne škole* su:

1. **dobri odnosi i prijateljstva u školi**
2. **kvalitetni uvjeti i metode za učenje**
3. **sloboda, kreativnost i zainteresiranost od strane učitelja i učenika**
4. **timski rad i grupne aktivnosti poput sporta i sl.**
5. **pozitivni i motivirani učitelji.**

Naravno, postoji i „recept“ za nesretnu školu koji bi uključivao: 1. *vršnjačko nasilje*, 2. *preopterećenost i stres učenika*, 3. *lošu atmosferu i odnose u školi*, 4. *loše metode i uvjete poučavanja*, 5. *učitelje s negativnim stavovima i odnosom prema učenicima i školi*. Ovo su problemi koje bi svaka škola koja želi biti sretna trebala na vrijeme prepoznati i pravovremeno i promišljeno na njih reagirati.

RAZVOJ ŠKOLSKIH VOLONTERSКИH PROGRAMA

Volonterski programi za učenike od neprocjenjive su važnosti za njihov razvoj. Volontirajući, učenici razvijaju samopoštovanje, stječu nova znanja i vještine te nova poznavanja, osjećaju se korisnima te korisno provode svoje slobodno vrijeme, a neki od njih volontirajući stječu svoja prva profesionalna iskustva. Volontiranje je važna vrijednost u izgradnji demokratskog društva te je kao takva i prepoznata u Hrvatskoj u Zakonu o volontiranju (NN 58/07, 22/13), kojim se odgojno-obrazovne ustanove obvezuju na poticanje razvoja volonterstva i osjećaja solidarnosti među učenicima.

Škole, s druge strane, uvođenjem volonterskog programa dobivaju školski kurikulum obojačen novim vrijednostima i vještinama (posebno u kontekstu građanskog odgoja i obrazovanja), povećanu kvalitetu rada te odnosa između učitelja i učenika. Školsko se volontiranje može razvijati na višestruke načine, od promocije i informiranja učenika o volonterstvu i mogućnostima volontiranja do samostalnog volontiranja učenika u lokalnoj zajednici (za učenike srednjih škola). Ovisno o dobi učenika, potrebama škole i lokalne zajednice u kojoj se škola nalazi, volontiranje se unutar škole može razvijati na različite načine.

Forum za slobodu odgoja je kroz različite projekte poput „Školskih volontera“ tijekom zadnje četiri godine podržao osnovne i srednje škole u pokretanju volonterskih programa. Škole su u sklopu svojih volonterskih programa organizirale volonterske aktivnosti u različitim oblicima: **volonterske akcije** koje traju kraće vrijeme i doprinose rješavanju konkretnih problema (poput uređenja okoliša, akcija usvajanja napuštenih životinja ili prikupljanje humanitarne pomoći), kao i **volonterski projekti** koji traju dulje vrijeme i predstavljaju dugoročni rad volontera s korisnikom volontiranja (poput projekata vršnjačke pomoći u učenju ili druženje sa štitičenicima lokalnog doma za starije osobe).

U školskim volonterskim aktivnostima volontiraju i vanjske osobe, poput roditelja, mladih osoba (studenti), kao i drugi članovi lokalne zajednice koji svojim znanjem i vještinama mogu podržati školu i njen rad u lokalnoj zajednici.

Volonterski klub ili volonterska grupa – jedan od načina razvijanja volonterskog rada u školi je svakako osnivanje volonterskog kluba ili grupe, čiji članovi planiraju i organiziraju volonterske aktivnosti za članove kluba ili grupe, ili pak pozivaju na sudjelovanje cijelu školu. Na ovaj se način učenici i sami uključuju u planiranje i osmišljavanje razvoja volontiranja u školi.

Volontiranje učenika izvan škole – sukladno Zakonu o volonterstvu, učenici srednjih škola mogu samostalno sudjelovati u volonterskim programima drugih ustanova i udruga. U tom slučaju te ustanove i udruge preuzimaju odgovornost kao organizatori volontiranja te s volonterima sklapaju volonterske ugovore kojim se definiraju njihova prava

i obveze. Učenici na volontiranje odlaze ili samostalno ili kao članovi školskog volonterskog kluba i najčešće sudjeluju u aktivnostima s korisnicima.

POJEDINI PRIMJERI ŠKOLSKIH PROJEKATA

U nastavku donosimo neke od izdvojenih primjera predstavljajući ukratko njihovu dobru praksu u implementaciji projekata koji promiču toleranciju i nediskriminaciju u život i rad škole:

„MALI MEDIJATORI“ OSNOVNA ŠKOLA LUKA, ZAGREB

Vršnjačka medijacija omogućuje djeci i mladima da surađuju rješavajući zajednički problem aktivno i odgovorno te učeći nove vještine. Unaprjeđivanje vještina učenika kroz vršnjačku medijaciju (socijalne vještine, aktivno slušanje, suradnja, kontrola impulzivnosti i suradničko rješavanje problema) više je od razvijanja prakse učinkovitog rješavanja sukoba, jer razvija i praksu prevencije nasilnog reagiranja u sukobu, budućih sličnih sukoba, utječe na bolje odnose između učenika, učitelja, ali i roditelja.

Osnovna škola Luka razvila je sveobuhvatni program sa 70 nastavnih sati iz medijacije te ga uspješno implementirala u 1. i 5. razredima. Cijelom kolektivu predstavljena je medijacija putem radionica i prezentacija, kao i svim učenicima i roditeljima.

U školi djeluju izvannastavne aktivnosti „Mali medijatori“ i „Mladi medijatori“ koje su sastavni dio školskog kurikulumu, no radionice iz medijacije provode se na satu razrednika tijekom godine.

Cilj rada medijatora je razvoj znanja i vještina učenika za nenasilno rješavanje sukoba kroz vršnjačku medijaciju i radionice za učenike od 1. do 4. razreda, kao i rad s djecom predškolske dobi.

Svakog dana učenici izražavaju svoje osjećaje putem boja i oblika te na taj način uče o važnosti emocija u životu i odnosima.

„KLUB MEDIJATORA“ OSNOVNA ŠKOLA MATIJE GUPCA, ZAGREB

Stručna služba škole već dugi niz godina provodi edukaciju učenika o školskoj medijaciji kako bi omogućili učenicima vrijedno iskustvo posrednika u rješavanju vršnjačkih sukoba, bez pomoći učitelja i drugih odraslih osoba.

Projekt se provodi u tri ključna koraka.

- 1) Izbor i uži odabir učenika 6. razreda pomoću posebno osmišljenog sociometrijskog upitnika.
- 2) Izabrani učenici prolaze ciklus „senzibilizacijskih“ radionica koje ih osnažuju i kod njih razvijaju osjećaj zajedništva i suradnje, te ih upućuju na korištenje nenasilnih načina rješavanja sukoba u svakodnevnom životu.
- 3) Potom prolaze ciklus „formativnih“ radionica u kojima učenici, budući medijatori, imaju priliku steći važne komunikacijske vještine u pregovaranju, slušanju, razumijevanju i rješavanju problema i sukoba.

Tijekom projekta, poseban se naglasak stavlja na pripremu i obuku cijelog kolektiva škole. Za učitelje je organiziran seminar o medijaciji, o budućim učenicima medijatorima te o formiranju medijacijskog kluba u školi. Godine 2013. vršnjački medijatori su snimili i emisiju o svom klubu na školskoj radio stanici (dostupno na: https://www.youtube.com/watch?list=UUP55tnyhTqVTF4mzbZP7h5Q&v=_fNG6l9ejmU).

FACEBOOK-AKCIJA „MLADI PIŠU, RIŠU I VIČU PROTIV NASILJA“ SREDNJA ŠKOLA AMBROZA HARAČIĆA, MALI LOŠINJ, HRVATSKA

Facebook-akcija „Mladi pišu, rišu i viču protiv nasilja“ akcija je iz koje je nastala putujuća izložba, a svoje je putovanje započela u Malom Lošinj. Vezana je uz prevenciju vršnjačkog nasilja i obilježavanje Međunarodnog dana tolerancije. Više škola u otočnim mjestima se uključilo na način da se mladima, roditeljima, učiteljima, odgajateljima uputio poziv da na taj dan provedu određeno vrijeme razgovarajući na temu nasilja i njegove štetnosti, da djeca crtaju, pišu... Učenike se pozvalo da pošalju svoje misli, stihove, crteže. Nakon toga se organizira izložba uz koju obično ide „radionica“ za djecu. Na toj radionici djeca iz vrtića, ali i ona koja to nisu, uključujući i roditelje i sve zainteresirane, stvaraju nove radove koji se prilažu već postojećim te šalju u sljedeći grad. Radovi putuju sve do finalne izložbe u Zagrebu u prostorijama Savjetovališta „Luka Ritz“. Smisao je i ideja izložbe širiti duh zajedništva neke sredine, širiti ideju tolerancije i nenasilja.

„**Face u frci**“ jedan je od ključnih projekata za koje je škola i nagrađena. To je projekt prevencije i suzbijanja nasilja među djecom i mladima koji traje već dvije godine. Nositelji su srednjoškolci i Društvo **Naša djeca Mali Lošinj** koji za osnovnoškolce pripremaju cikluse edukativno-

kreativnih radionica, primjerice forum kazalište, parlaonicu, poster radionicu. Na kraju svake školske godine održe se tri javne, velike radionice na kojima djeca prikupljaju **puzzle** po principu jedna radionica – jedna **puzzle**. Tri prikupljene **puzzle** besplatna su ulaznica za koncert nekog pjevača ili benda protiv nasilja koji se održi uoči obljetnice smrti Luke Ritza. Ovakav način suradnje se pokazao kao izvrstan poticaj te je prihvaćen među mladima.

„INTERNET SECURITY – SIGURNOST NA INTERNETU“ OSNOVNA ŠKOLA LUKA, SESVETE, ZAGREB

Školski pedagog je s grupom sedmaša pokrenuo projekt s ciljem osvještavanja učenika o prihvatljivom ponašanju na internetu.

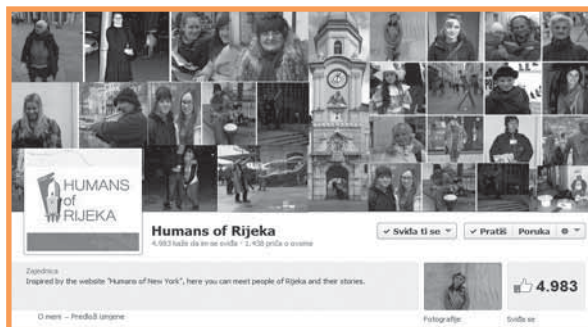
Učenici su razvili igru „Igru do sigurnosti na internetu“, koja se sastoji od karata s porukama i zadacima, igraće ploče po kojoj se kreću pijuni te bacanja kocke. Igru su učenici sedmih razreda predstavili učenicima četvrtih razreda. Izrađen je i plakat sa savjetima o postupanju na internetu u slučaju nasilja, a učenici su u šestim razredima održali informativna predavanja te tako potaknuli i svoje mlađe vršnjake na uključivanje u aktivnosti.

„HUMANS OF RIJEKA“ ŠKOLA: PRVA RIJEČKA HRVATSKA GIMNAZIJA, RIJEKA AUTORICA: ROMA ĐURIĆ; 4. RAZRED

Humans of Rijeka je **facebook** stranica napravljena po uzoru na slične stranice diljem svijeta (**Humans of New York**) na kojoj se objavljuju ulični portreti i intervjui prikupljeni na ulicama Rijeke. Autorica stranice je osamnaestogodišnja djevojka, učenica 4. b razreda Prve riječke hrvatske gimnazije. Za razliku od većine svojih vršnjaka, Roma si je često postavljala pitanja o tome koliko različitih ljudi svakodnevno susrećemo na ulicama, a da uopće ne pomislimo tko su zapravo oni, kakve se neispričane priče kriju iza njihovih odijela; koliko skrivenih, lijepih i manje lijepih istina čuči u njihovim glavama?

Roma je do danas, u malo više od pola godine, sakupila oko **9000 fanova**, objavila mnogo kratkih priča o ljudima svog grada, fotografirala poznata i manje poznata lica riječkih ulica. Kako sama kaže, nije mogla ni zamisliti da će u prvih tjedan dana prikupiti više

od **5000 lajkova**. Međutim, svakodnevno ju iznenade nove ljudske priče i istine iz kojih možeš puno toga naučiti, naučiti o tome koliko smo različiti i koliko smo lijepi u svojoj različitosti. Njena osnovna svrha je upravo promicanje tolerancije među ljudima, prvenstveno mladima.

NOVINE „TOLERANCIJA“ PRVA EKONOMSKA ŠKOLA, ZAGREB

Grupa učenika radila je na izradi novina koje su sadržavale ono što mediji često ne sadržavaju, pozitivne priče iz života o toleranciji. Crno-bijela pozadina novina prikazuje današnji svijet, još pun želja. Poruke na toj pozadini su pisma iz svijeta koja prikazuju različite načine diskriminacije na koje su autori odgovarali dajući znak kako ne podržavaju diskriminaciju. Ta pisma su često crna kronika redovnih novina. U novine su u bojama napisali novosti koje prikazuju idealan svijet, tolerantni svijet. Dodatak novinama je i zabavni kutak u kojem je predstavljen strip koji pokazuje kako se sukobi mogu riješiti mirnim načinom. Poruka: **Ne toleriramo diskriminaciju!**

VOLONTERSKI PROGRAM „JOŠKO TE TREBA“ OSNOVNA ŠKOLA JOSIPA ZORIĆA, DUGO SELO

U sklopu projekta „Školski volonteri“ škola je provela sljedeće volonterske aktivnosti:

Grupa „Mali volonteri“ – organizacija i provedba različitih radionica o volontiranju za male volontere te provedba volonterske akcije „Male stvari za veliki osmijeh“ (kreativne radionice, sajam i prikupljanje pomoći za fond podrške vršnjacima slabijeg imovinskog statusa).

„Uvažimo različitost u razredima“ – provedba radionica u razredima o komunikaciji, toleranciji i uvažavanju različitosti.

„Uvažimo različitost u lokalnoj zajednici“ – posjet učenika Dnevnom centru „Stančić“, Stambenoj zajednici Centra za rehabilitaciju „Stančić“ i Stambenoj zajednici Centra za rehabilitaciju Zagreb.

Podrška integraciji učenika s posebnim potrebama – školske volonterke pružile su individualnu pomoć u učenju učenicima s teškoćama.

PROMOCIJA POŠTIVANJA RAZLIČITOSTI I TOLERANCIJE KROZ VIDEO URATKE SREDNJA ŠKOLA „HRVATSKI KRALJ ZVONIMIR“, KRK

Grupa učenika uz podršku mentorice promišljala je o nasilju, različitostima i toleranciji kojima svjedoče u medijima, zajednicama u kojima žive te u školi. Na osnovu svojih ideja kreirali su poruke, a kreativni sadržaj video uratka u nastavku objedinjuje ono što su željeli poručiti svijetu.

The Wall – kao reakcija na izbjegličku krizu (rad je pobijedio na natječaju „Oboji svijet!“, 2015.)

Odlučili smo prikazati svoje protivljenje gradnji zidova, postavljanju bodljikavih žica, sebičnosti i netrpeljivosti. Umjesto zida, odlučili smo graditi kuće i novi život. Naše se viđenje rješenja problema zasniva na prihvaćanju odgovornosti, solidarnosti i poštivanju ljudskog dostojanstva. Želimo živjeti u Europi ujedinjenoj u različitosti.

(Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=YZAIDi8ahP4>)

Tolerance Cake – ispričana priča o važnosti tolerancije kroz pripremu torte koja je u duginim bojama i koju na kraju pojedu svi učenici u holu škole.

Glavna misao video uratka **Tolerance cake** je **Sharing tolerance is a piece of cake!** Maštovite i vrijedne učenice 2. razreda gimnazije izradile su tortu duginih boja od posebnih sastojaka – pozitivnosti, sreće, ljubavi, razumijevanja, individualnosti i ostalih tajnih sastojaka.

Tortu su prekrile bijelim šlagom uz napomenu da je bitno očima nevidljivo, tj. ono važno nalazi se iznutra. Tortu su dijelile učenicima škole na velikom odmoru izazvavši čuđenje, znatiželju, radost i oduševljenje.

(Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=mgtGAsJhOLO>)

MOJA ZEMLJA, MOJ GLAS
SREDNJA ŠKOLA ZA DJEVOJKE BATLEY, BATLEY
WESTBOROUGH SREDNJA ŠKOLA, DEWSBURY
MOOR END ACADEMY, HUDDERSFIELD

Projekt „Moja zemlja, moj glas“ okuplja mlade u lokalnim srednjim školama u skupine za pokretanje kampanja o lokalnim, nacionalnim i internacionalnim problemima, podupirući izbore na kojima je glasalo stotine učenika. Projekt potiče strastveno i predano sudjelovanje mladih ljudi, s mladim muslimankama u prvom planu. Potiče povezanost u zajednici između i unutar škola te pokazuje moć demokratskog sudjelovanja mladih ljudi.

Učenici iz škola uključenih u projekt imali su jedinstvenu priliku održati svoje vlastite kampanje u školama, povezane s različitim problemima. Ti su problemi uključivali prilike za boljim radnim iskustvom, prikupljanje sredstava za usluge mladih, podizanje prosječne minimalne plaće u državi na razinu plaće dovoljne za život, prava na eutanaziju te fond za školarine za mlade između 16 i 19 godina.

(Dostupno na: <https://mycountrymyvote.wordpress.com/>)

THE POWER OF POSITIVE: MOĆ POZITIVNE
OSNOVNA ŠKOLA DUGOPOLJE, DUGOPOLJE

Škola je implementirala seriju radionica namijenjenih učenicima četvrtih razreda koje su obuhvaćale teme emocija i njihovog izražavanja, moći pozitivnih misli, timskog rada, kreativnosti te pronalaženja vlastitih talenata i vještina. U evaluaciji ističu kako su

mnoga djeca postala svjesnija ljutnje, pogotovo ljutnje na samoga sebe zbog nedovoljnog učenja i toga da *ne treba tražiti krivca u drugim osobama*. Druga djeca su shvatila da *u teškim trenucima treba nekoga pustiti da ima prostora i vremena samostalno riješiti svoj unutarnji sukob i sabere se upotrebljavajući moć pozitivnih misli*. Manje se rugaju, umjesto toga naučili su *osvijestiti problem te čak znaju i način kako ga riješiti*. Navode da je *metoda izuzetno dobra, učinkovita i da je treba prenijeti na svu djecu jer pomaže svima u svakodnevnim situacijama*.

HAPPY KIDS: SRETNA DJECA OŠ RETFALA, OSIJEK

Škola je oformila Tim za kvalitetu i izradila SWOT analizu sreće u školi kao preduvjet za strateško planiranje aktivnosti u školskoj godini. Tim je promišljao o svim aktivnostima na razini cijele škole i potaknuo sve učitelje da razmišljaju, planiraju i predlože svoje ideje kojima bi mogli unaprijediti međusobne odnose i komunikaciju, te ovakve promjene unijeti u školski kurikulum. Naglasak je na promjenama kojima bi u razrednim odjelima među učenicima stvarali kvalitetnije međusobne odnose, a zadatak svakog učitelja je da prilagodi metode i pristupe njihovim potrebama.

Zatim je organizirano niz aktivnosti i malih školskih projekata poput: *Sposobnosti i talenti učenika, Ispraćaj učenika koji odlazi iz škole s posebnim poklonom, Razredni sastanci s međusobnim dijeljenjem, Dogovori učenika za školske projekte*. Održane su i radionice za učenike na teme: *Pozitivna slika o sebi, Moje potrebe i potrebe drugih; Temelji komunikacije, Rješavanje sukoba, Rizična ponašanja* i sl.

PROJEKT OTHERNESS / ITALIJA I.I.S. BENEDETTO CROCE I.I.S.S NAUTICO GIOENI TRABIA EDUCANDATO STATALE „MARIA ADELAIDE“

Projekt OTHERNESS obrađuje transversalne vještine važne za socijalne i građanske kompetencije, podizanje kulturalne svijesti i njeno izražavanje. Učenici prolaze obrazovanje o toleranciji, razumijevanju različitih perspektiva, sigurnosti u izražavanju i pregovaranju te uzajamnoj empatiji.

Cilj projekta je podržati razvoj učenika kako bi postali odgovorni građani koji uvažavaju različitosti te poštuju kvalitete drugih i drugačijih. Cilj je ojačati ih za savladavanje predrasuda i za posvećenost izgradnji svijeta temeljenog na suradnji, asertivnosti i integritetu.

U sklopu projekta bit će napravljen digitalni alat za učitelje sastavljen od različitih medijskih kanala, dokumentarnih filmova, video predavanja i ostalih relevantnih elektroničkih sadržaja. On će biti komplementaran „Priručniku za učitelje“ naglašavajući integraciju digitalnog materijala tijekom učenja.

Projektne aktivnosti:

- Istraživanje o prikazu različitosti u školskim udžbenicima i nastavnim materijalima, te učeničkim stavovima prema različitosti.
- Priručnikom za učitelje sastavljenim od 48 aktivnosti primjenjivih u razredu obuhvatiti će se ljudska prava, različitosti, etnička, rodna, međugeneracijska i socijalna pitanja. Cilj priručnika je promicanje svijesti o ulozi aktivnog i svjesnog sudjelovanja u životu zajednice, poštivanja okoliša i drugih ljudi.
- Međunarodni trening za učitelje: srednjoškolski učitelji iz četiriju zemalja sudjelovali su na treningu koji je organizirao Centro Sviluppo Creativo „Danilo Dolci” gdje su učili neformalne metode obrazovanja primjenjive u podučavanju učenika o različitosti, ljudskim pravima, aktivnom građanstvu. Neke od njih su kazalište potlačenih, igranje uloga i simulacija, timski rad, oluja ideja, vođena debata, kazalište, studije slučaja te recipročni majeutički pristup razvijen u Danilo Dolciju.
- Razvoj obrazovnog programa za podizanje svijesti učenika o različitosti.
- Pilotiranje programa tijekom školske godine 2016./2017.
- Konačna implementacija programa tijekom školske godine 2017./2018.

Projekt OTHERNESS je trogodišnji projekt (2015. – 2018.) financiran iz programa Erasmus +, ključne aktivnosti 2: Suradnja za inovaciju i razmjenu dobrih praksi – Strateško partnerstvo za obrazovanje škola. Više o projektu možete pronaći na internetskoj adresi: <http://othernessproject.eu/en/home/>.

ZAVRŠNA RIJEČ: SRETNA, KVALITETNA I DEMOKRATSKA ŠKOLA

Sretna, kvalitetna i demokratska škola

Prevenција radikalizacije, neprihvatljivog ponašanja te raznih socio-emocionalnih poteškoća; mogućnosti odgovora na zahtjeve i očekivanja suvremenog društva, izgradnja vlastitog integriteta i identiteta, izgradnja samosvijesti i interkulturalne svjesnosti; dekonstrukcija predrasuda i kritičko razmišljanje, leže upravo u odgoju i obrazovanju te jačanju same zajednice kako bi ona postala zaštitni faktor i interkulturalni „proizvođač“ aktivnih i odgovornih građana.

Škola, kao jedan od elemenata zajednice, ima važnu ulogu u pružanju zdravog i kvalitetnog razvoja djece i mladih kako bi postali obrazovane, otvorene, interkulturalne i demokratske osobe. Mogli bismo reći da je škola interkulturalna, demokratska zajednica u malome gdje se mladi odgajaju, obrazuju i pripremaju za aktivno sudjelovanje u društvu u kojemu žive, a u isto vrijeme škola koja promovira demokratsko obrazovanje, (p)ostaje sretnija, kreativnija i uspješnija ustanova (Bäckman i Trafford 2007).

No kako postići da učenici unutar škola razvijaju svoje pune potencijale te da škole (p)ostanu sretna, kvalitetna i demokratska?

Prvi važan faktor je da se mlade više ne gleda kao objekte, nego kao aktivne subjekte u stvaranju vlastitoga života. Odrasli pritom imaju odgovornost u vođenju i stvaranju uvjeta za razvoj njihovih punih potencijala te razumijevanja da su odnosi jedan od najvažnijih preduvjeta za ispunjen i kvalitetan život, kao i za same demokratske procese. Nadalje, za učitelje je važno imati na umu da se u poučavanju građanskoga odgoja i obrazovanja ne stavlja toliki naglasak na teorije, koncepte ili načela demokracije, već da se veći naglasak stavi na samu praksu! Pa na pitanje: „Kako mlade ljude pripremamo da postanu odrasli, demokratski orijentirani sudionici u društvu?“, odgovor glasi: „Tako da im osiguramo iskustveno doživljavanje demokracije, dobiti i kvalitete u svakome segmentu i na svakoj razini života u školi“ (Bäckman i Trafford 2007).

I zadnji važan faktor jest obrazovanje i odgajanje učenika za doprinos interkulturalnoj školskoj zajednici koja se temelji na prihvaćanju različitosti, uvažavanju, jednakosti, pravdi, solidarnosti, odgovornosti, suradnji i participaciji. Odnosno - izgradnji povjerenja u pripadnike škole (zajednice) te razvoju odgovornosti prema sebi i ostalim dionicima (Sablić 2014).

Svjetski izvještaj o sreći i dobiti iz 2015. godine (Helliwell i dr. 2015) pokazao je kako one škole koje kao prioritet postavljaju dobit učenika, imaju potencijal postati efikasnije s puno boljim obrazovnim postignućima, ali i generalno boljim životnim postignućima svojih učenika.

Sreća, dobit i uključenost djece i mladih ovisi u mnogome o vodstvu, podršci i razumijevanju odraslih. U kontekstu škole, upravo demokratsko upravljanje koje se temelji na poštivanju različitosti, interkulturalnosti, ljudskim pravima, ovlašćivanju i sudjelovanju učenika, osoblja i ostalih sudionika u donošenju važnih odluka u školi, stvara temelje za kvalitetan rad koji je orijentiran na dobit svakoga pojedinca (i to ne samo na učenike, već i na odgojno-obrazovne djelatnike, roditelje, a posljedično i na lokalnu zajednicu).

Beskorisno je govoriti o demokraciji, dobrobiti i kvaliteti unutar škola ako navedene vrijednosti i sami ne koristimo.

Sretna, kvalitetna i demokratska škola orijentirana je na ljude, procese i okruženje (Happy Schools, UNESCO, 2016.):

Ljudi:

- prijateljstvo i međuljudski odnosi na razini škole
- pozitivni stavovi učitelja
- poštivanje i uvažavanje različitosti
- pozitivne vrijednosti
- suradničke prakse
- vještine i kompetencije učitelja

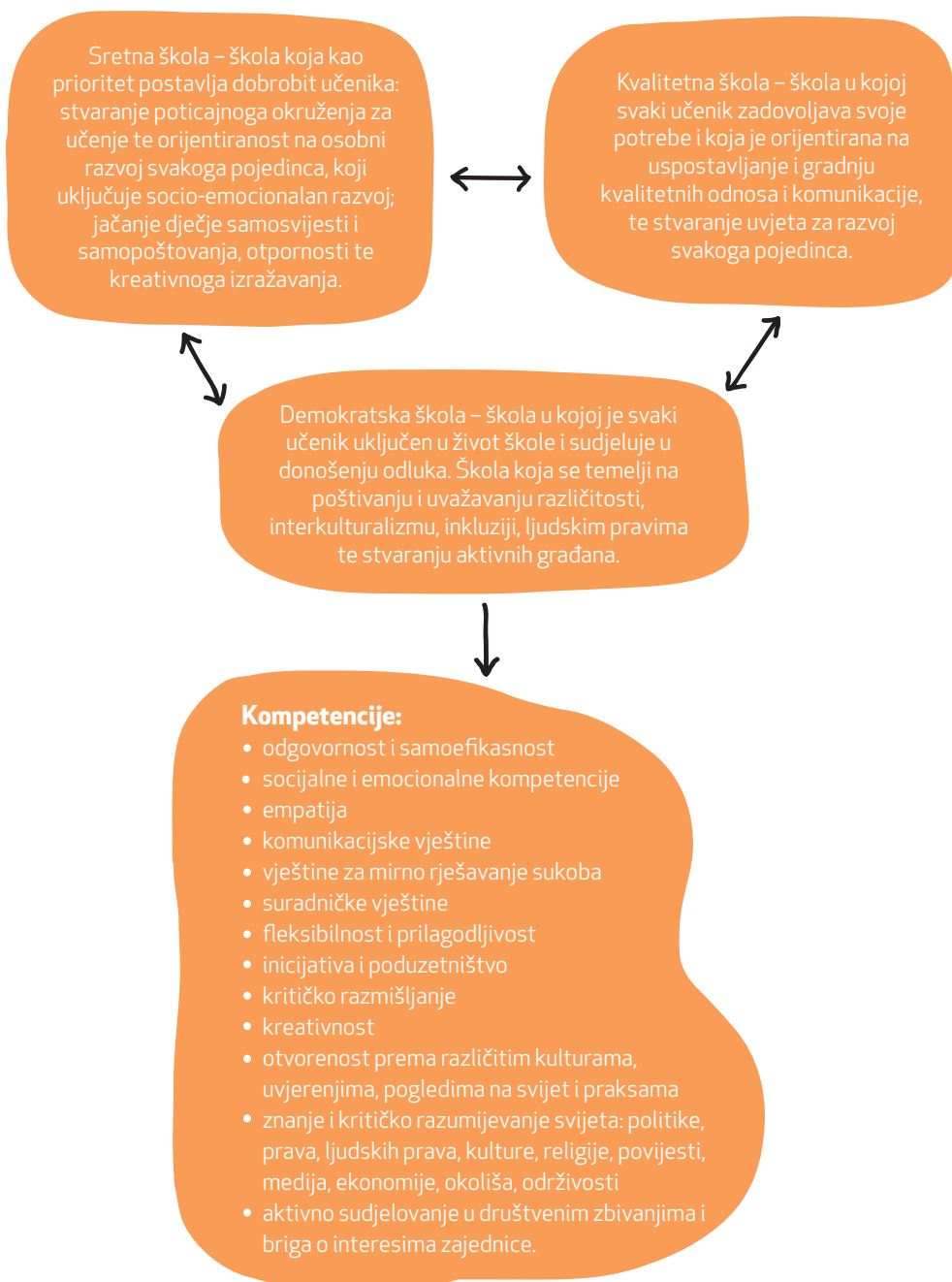
Procesi:

- razumno radno opterećenje
- timski rad i suradničko učenje
- učenje kroz zabavu
- kreativnost, uključenost i sloboda
- osjećaj za postizanje rezultata i napredovanje
- širok izbor izvannastavnih aktivnosti
- relevantan kurikulum
- fokus na dobrobit svakoga pojedinca
- upravljanje stresom

Okruženje:

- prijateljsko i povjerljivo okruženje
- sigurno okruženje u kojemu se osjećate zaštićeno od *bullynga*
- zajednička definirana vizija škole
- kompetentan menadžment
- pozitivna disciplina
- demokratsko upravljanje školom

Kroz navedeno, škola postaje mjesto kontinuiranog učenja, suživota, suradnje, tolerancije, ravnopravnosti, povjerenja, podrške i poticanja, u kojemu aktivno sudjeluju učenici, odgojno-obrazovni djelatnici, roditelji i lokalna zajednica.

KORIŠTENA LITERATURA

- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate
- Bäckman, E.; Trafford, B. 2007. *Demokratsko upravljanje školama*. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH. Vijeće Europe.
- Bettenhausen, K. L., & Murnighan, J. K. (1985). The emergence of norms in competitive decision making groups. *Administrative Science Quarterly*, 30, 350-375.
- Bronfenbrenner, U. 1979. *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. MA: Harvard University Press. Cambridge.
- Buijs, F. J.; Froukje, D.; Atef, H. 2006. *Homegrown warriors. Radical and Democratic Muslims in the Netherlands*. Amsterdam University Press. Amsterdam.
- CASEL. *Safe and Sound: An Educational Leader's Guide to Evidence-Based Social and Emotional SEL programs*. 2005. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. Illinois.
- Csikszentmihalyi, M. 1996. *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. Harper Perennial. New York.
- Csikszentmihalyi, M. 1997. *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. Harper Perennial. New York.
- Csikszentmihalyi, M. 1997. *Finding Flow: The Psychology of Engagement With Everyday Life*. Harper Collins. New York.
- Davies, J. 2009. *Educating against extremism: Towards a critical politicisation of young people*. *International Review of Education*. 55(2-3), 183-203.
- Deci, E. L.; Ryan, R. M. 2000. The 'What' and 'Why' of goal pursuits: Human needs and the selfdetermination of behavior. *Psychological Inquiry*. 11, 227-268.
- Denham, S.; Brown, C. 2010. Plays Nice With Others: Social-Emotional Learning and Academic Success. *Early Education and Development*. Vol. 21, Iss. 5.
- Directorate-General for Education and Culture. 2015. *Education and Training Monitor 2015*. European Commission. Bruxelles.
- Doosje, B., Moghaddam, F.M., Kruglanski, A.W., de Wolf, A., Mann, L., Feddes, A.R. (2016) Terrorism, Radicalization and De-radicalization, *COPSYC* <http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.008>
- Erikson, E. H. 1968. *Identity: Youth and crisis*. Norton. New York.

European Commission. 2013. *The Teaching and Learning International Survey (TALIS) 2013: Main findings from the survey and implications for education and training policies in Europe*.

European Police Office. 2007. *European Union Terrorism Situation and Trend Report*. Europol. The Hague.

European Police Office. 2014. *European Union Terrorism Situation and Trend Report*. Europol. The Hague.

Glasser, W. 1999. *Nastavnik u kvalitetnoj školi*. EDUCA – nakladno društvo d.o.o. Zagreb.

Gollob, R.; Krapf, P.; Weindinger, W. 2013. *Obrazovanjem do demokracije*. Izdavaštvo Vijeća Europe.

Gollob, R.; Weindinger, W. 2013. *Odrastanje u demokraciji*. Vijeće Europe.

Gordon, T. 2008. *Parent Effectiveness Training: The Proven Program for Raising Responsible Children*. Three Rivers Press. New York.

Gospodnetić, F.; Morić, D. 2014. *Mladi i mediji u Hrvatskoj*. Forum za slobodu odgoja. Zagreb.

Hansen, T. D. 2001. Teaching as a moral activity. *Handbook of research on teaching*. Ur. Richardson, V. AERA. Washington. 826-857.

Hogg, M.A., Kruglanski, A., van den Bos, K. (2013). Uncertainty and the roots of extremism. *Journal of Social Issues*, 69, 407-418.

Hopkins, B. 2011. *The Restorative Classroom: Using Restorative Approaches to Foster Effective Learning*. Optimus Education. London.

Huskins, J. 1996. *Quality Work with Young People: Developing Social Skills and Diversion from Risk*. Bristol.

Jelić, M. 2009. Validacija hrvatske verzije Skale socijalnoga samopoštovanja. *Migracijske i etničke teme*. 25 (2009), 3: 237-262.

Jozić, S; Milas, G; Mlačić, B. 2009. *Odnos Eriksonovih osnovnih snaga ličnosti, emocionalne kompetentnosti i privrženosti prema ljubavnim partnerima u osoba mlade odrasle dobi*. Znanstveni rad. Institut za društvena istraživanja „Ivo Pilar“. Zagreb.

Juul, J.; Jensen, H. 2010. *Od poslušnosti do odgovornosti: Kompetencija u pedagoškim odnosima*. Naklada Pelago. Zagreb.

- Kepel, G. 2004. *The War for Muslim Minds: Islam and the West*. Belknap Press. Cambridge: MA.
- Khosrokhavar, F. 2005. *Suicide bombers: Allah's new martyrs*. Pluto Press. London.
- Marinčić, J. 2009. *Teorije i istraživanja predrasuda u dječjoj dobi*. Pregledni rad. Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“. Zagreb.
- McCauley, C.; Mosalenko, S. 2009. *Friction: How Radicalization Happens to Them and Us*. Oxford University press. 62–63.
- Pettigrew, T.F. (1998). Intergroup Contact Theory. *Annual Reviews of Psychology*, 49, 65–85.
- Rosenberg, M. 2003. *Nonviolent Communication: A Language of Life*. Puddledancer Press. ISBN 1-892005-03-4.
- Sablić, M. 2014. *Interkulturalizam u nastavi*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- Sageman, M. 2008. *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-first century*. Penn Press. Philadelphia.
- Serotkin, S.V. 2010. *The Relationship Between Self-Actualization and Creativity as a Self-Growth Practice*. ProQuest LLC. San Francisco.
- Slootman, M.; Tillie, J. 2006. *Processes of radicalisation: Why some Amsterdam Muslims become radicals*. Institute for Migrations and Ethnic Studies. Amsterdam.
- Smith, M. 1982. *Creators Not Consumers: Rediscovering Social Education*. UK Youth.
- Stephan, W. G., Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. U S.
- Oskamp (Ur.), *Reducing prejudice and discrimination* (str. 23–46). Mahwah, N.J.:Erlbaum.
- Šehić Relić, L. i dr. 2014. *Generacija za V - Priručnik o volontiranju za srednjoškolce*. Volonterski centar Zagreb. Zagreb.
- Tajfel, H. (1982). Social Psychology of Intergroup Relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1–39.
- Tajfel, H., Turner, J.C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. Austin & Worchel, pp. 33–47.
- Tomić-Koludrović, I.; Knežević, S. 2004. *Konstrukcija identiteta u mikro-makro kontekstu*. Pregledni članak. Sveučilište u Zadru.

UNESCO. *Happy Schools*. 2016. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Paris.

Wilson Schaef, A. 2006. *Biti žena: patrijarhalni obrasci u ženskoj svakodnevicu*. Planetopija. Zagreb.

Zakonu o volontiranju Republike Hrvatske. 2007. *Narodne novine*. (58/07, 22/13). Zagreb.

Wilson, J. (2000) Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215-240.

POVEZNICE

Ahmad, J. 2015. Five Paths to Islamic Radicalization. *The National Interest*. <http://nationalinterest.org/feature/5-paths-islamic-radicalization-12269?page=2> (pristupljeno 3. srpnja 2017.)

Bagić, D. i Gvozdanić, A. (2015). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj*. Preuzeto s <http://goo.hr/preuzimanja/istrazivanja/> (pristupljeno 8. kolovoza 2017.)

Barret, M. i sur. 2016. *Competences for Democratic Culture*. Council of Europe. Strasbourg. <https://rm.coe.int/16806ccc07> (pristupljeno 20. srpnja 2017.)

Borum, R. 2012. Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security* 4. 7-36. doi: 10.5038/1944-0472.4.4.1 (pristupljeno 3. srpnja 2017.)

Centre for Peace Studies. 2012. *Enar Shadow Report: Racism and related discriminatory practices in Croatia*. European Network Against Racism. <http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202011-12/Croatia.pdf> (pristupljeno 30. lipnja 2017.)

Dalgaard-Nielsen, A. 2010. *Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know*. *Studies in Conflict & Terrorism*. 33, 797-814. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1057610X.2010.501423> (pristupljeno 3. srpnja 2017.)

Europska komisija – ET 2020 Working Groups. 2016. *Strengthening media literacy and critical thinking to prevent violent radicalisation: Key messages from the PLA*. The Hague. 20-22. https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/literacy-thinking-preventing-radicalisation_en.pdf (pristupljeno 1. kolovoza 2017.)

European Association for Viewers Interest. 2011. *Testing and Refining Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe, Final Report*. http://www.umic.pt/images/stories/publicacoes4/final-report-ML-study-2011_en.pdf (28. srpnja 2017.)

European Commission. 2015. *Draft 2015 Joint Report of the Council and the Commission on the implementation of the Strategic Framework for European cooperation in education and training (ET 2020): New priorities for European cooperation in education and training*. European Commission. Bruxelles. http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/documents/et-2020-draft-joint-report-408-2015_en.pdf (pristupljeno 1. srpnja 2017.)

European Commission/EACEA/Eurydice. 2016. *Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education: Overview of education policy developments in Europe following the Paris Declaration of 17 March 2015*. Publications Office of the European Union. Luxembourg. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/1/14/Leaflet_Paris_Declaration.pdf (pristupljeno 15. srpnja 2017.)

European Court of Human Rights. 2010. *Case of Oršuš and Others v. Croatia: (Application no. 15766/03): Judgment*. <http://www.refworld.org/pdfid/4ba208fc2.pdf> (pristupljeno 20. srpnja 2017.)

GOOD Inicijativa. *Polazišne osnove uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u škole*. <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> (pristupljeno 1. kolovoza 2017.)

Guerin, L. J.; van der Ploeg, P. A.; Sins, P. H. 2013. Citizenship education: the feasibility of a participative approach. *Educational Research*. 55(4), 427-440. doi:10.1080/00131881.2013.844945 (pristupljeno 12. srpnja 2017.)

Helliwell, J.; Layard, R.; Sachs, R. 2017. *World happiness report 2017*. Sustainable Development Solutions Network. New York. <http://worldhappiness.report/ed/2017/> (pristupljeno 25. srpnja 2017.)

Kruglanski, A. W. i dr. 2014. The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism. *Advances in Political Psychology*. 35(1), 69-93. doi:10.1111/pops.12163 (pristupljeno 20. lipnja 2017.)

Oulton, C.; Dillon, J.; Grace, M. M. 2004. Reconceptualizing the teaching of controversial issues. *International Journal of Science Education*. 26(4), 411-423. doi:10.1080/0950069032000072746 (pristupljeno 15. lipnja 2017.)

Pels, T.; de Ruyter, D. J. 2012. The Influence of Education and Socialization on Radicalization: An Exploration of Theoretical Presumptions and Empirical Research. *Child Youth Care Forum*. 41, 311-325. doi:10.1007/s10566-011-9155-5 (pristupljeno 28. lipnja 2017.)

PHZH. *Living democracy*. <http://www.living-democracy.com/hr/> (pristupljeno 20. srpnja 2017.)

SALTO-YOUTH Inclusion Resource Centre. 2010. *Making waves – creating more impact with your youth projects*. <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1408/MakingWaves.pdf> (pristupljeno 21. srpnja 2017.)

Službeni list Europske unije. 2010. Direktiva 2010/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 10. ožujka 2010. o koordinaciji određenih odredaba utvrđenih zakonima i drugim propisima u državama članicama o pružanju audiovizualnih medijskih usluga (Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama). L 95/1. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0013&from=EN> (pristupljeno 29. lipnja 2017.)

Van San, M.; Sieckelinck, S.; de Winter, M. 2013. Ideals adrift: an educational approach to radicalisation. *Ethics and Education*. 8(3), 276-289. doi: 10.1080/17449642.2013.878100 (pristupljeno 25. srpnja 2017.)

Vijeće Europe. 2016. *Kompetencije za demokratsku kulturu: Živjeti zajedno kao jednaki u kulturno raznolikim demokratskim društvima*. <https://rm.coe.int/16806ccc09> (pristupljeno 1. srpnja 2017.)

Vijeće Europe. 2010. *Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava*. <https://rm.coe.int/1680487821> (pristupljeno 12. srpnja 2017.)

Webber, D. 2011. *Education as counterterrorism tool and the curious case of the Texas school book resolution*. Georgetown University Law Center. http://works.bepress.com/diane_webber/10 (pristupljeno 29. srpnja 2017.)

Westheimer, J.; Kahne, J. 2004. What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*. 41(2), 237-269. doi: 10.3102/00028312041002237 (pristupljeno 10. srpnja 2017.)

PRIHVACANJE RAZLICITOSTI

PREDRASUDE

KVALITETNI ODNOSI

NASILJE

VOLONTIRANJE

PODRŠKA

RODNA NEJEDNAKOST

GRADANSKE KOMPETENCIJE

EMPATIJA

MEDIJACIJA

GOVOR MRŽNJE

NEPRAVDA

KOMUNIKACIJA

EMPATIJA

RADIKALIZACIJA

DEMOKRATSKE VRIJEDNOSTI

PODRŠKA

RODNA NEJEDNAKOST

AKTIVNO GRA

EMPATIJA

NEPRAVDA

MEDIJACIJA

GRADANSKE KOMPETENCJE

GOVOR MRŽNJE

MRŽNA PREMA MANJINAMA

POVEZANOST

NEPRIHVATANJE

LJUDSKA PRAVA

STEREOTIPI

DISKRIMINACIJA

TRANSFORMACIJA SUKOBA

Financirano sredstvima programa Europske unije Erasmus +. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Foruma za slobodu odgoja i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA UDRUGE

Ovaj projekt sufinancira Ured za udruge Vlade RH. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Foruma za slobodu odgoja i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.